

THORNTON WILDER
SZENT LAJOS KIRÁLY HÍDJA

FORDÍTOTTA:
KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

Talán véletlen

MÁSODIK RÉSZ

Montemayor márkiné és Pepita

HARMADIK RÉSZ

Esteban

NEGYEDIK RÉSZ

Pío bácsi és Don Jaime

ÖTÖDIK RÉSZ

Talán isteni rendelés

ELSŐ RÉSZ

Talán véletlen

Péntek délben, 1714. július 20-én, Peru legszebbik hídja leszakadt, s öten, akik éppen átmenőben voltak, a mélységbe zuhantak. Ez a híd a Lima és Cuzco közötti országutat kötötte össze, s naponta száz meg száz ember haladt át rajta. Fűzfavesszőből fonták az inkák, több mint egy évszázaddal ezelőtt, s a városba érkező idegeneket mindig elvezették ide, hogy megmutassák nekik. Afféle vékony lécekből összeeszkábált bürü volt ez, melyet a szakadék fölé helyeztek, száraz venyigekarfával. A lovaknak, a kocsiknak meg a gyaloghintóknak százlábnyival le kellett térniök, tutajon kellett átkelniök a szűk záporpatakon, de hát senki sem került le a parthoz a poggyászával, még az alkirály sem, még a limai érsek sem, inkább gyalogszerrel ballagott át Szent Lajos király híres-nevezetes hídján. Maga Franciaországi Szent Lajos örködött fölőtte a nevével s a kis vályogtemplommal a túlsó parton. Úgy rémlett, a híd ama dolgok közé tartozik, melyek örökké megmaradnak, el se lehetett képzelni, hogy egyszer majd leszakad. A peruiak a szerencsétlenségről hallván keresztet vetettek, azt számígtatták magukban, mikor is haladtak át rajta utoljára, s mikor szándékoztak újra átmenni. Az emberek suttogva ténferegtek körülötte, mintegy megbabonázva, s képzeletükben átélték, hogy ők maguk is belezuhantak a szakadékba.

A székesegyházban ünnepélyes gyászistentiszteletet tartottak. Az áldozatok holttestét úgy-ahogy összeszedték, úgy-ahogy különválasztották egymástól; s a szép Lima városában mindenki magába szállott. Cselédlányok visszaadták a karkötőket, amelyeket úrnőiktől csentek, s az uzsorások kenetes és dühös beszédekert tartottak feleségüknek az uzsora védelmére. De mégis nagyon furcsa volt, hogy ez az esemény oly mély nyomot hagyott a limaiakban, mivelhogy ebben az országban az efféle szerencsétlenségek, melyeket az írástudók oly megdöbbsentően „Isten ujjá”-nak neveznek, fölöttébb gyakran fordultak elő. Az árvíz állandóan városokat mosott el, hetente pusztított földrengés, tornyok hullottak jámbor férfiakra és nőkre minden időben. Nyavalyák dúltak szakadatlanul a vidéken, s az aggkor elragadta a legtisztelteméltóbb polgárokat. Ezért volt meglepő, hogy a peruiakat oly különösképp érintette Szent Lajos király hídjának leszakadása.

Mindenki mélységesen megrendült, de csak egyvalaki foglalkozott vele tüzetesebben: Juníper atya. A különös véletlenek sorozatos összejátszása folytán, melyben holmi isteni rendelést is lehetne gyanítani, ez a kis hirtelenszőke észak-olaszországi ferences barát véletlenül Peruban térítgette az indiánokat, és véletlenül szemtanúja volt a szerencsétlenségnek.

Ez a végzetes dél nagyon forró volt, s Juníper atya, aki egy lankán ereszkedett alá, megállapodott, hogy homlokát törölje, és a távoli havas, csorba hegyormok panorámáját szemlélte, majd az alanti szakadékot, mely hemzsegett a zöld fák s zöld madarak bokkrétáitól, fölőtte a fűzfavessző-bürüvel. Öröm lakozott lelkében: a dolgok nem álltak rosszul. Számos kis elhagyott templomot újból kinyitott, az indiánusok özönlenek a hajnali misére, s az átváltozás pillanatában úgy nyögnek, mintha szívük akarna kettérepedni. Talán a havasokból feléje áramló kristálylevegő tette, talán az, hogy egy pillanatra eszébe ötlött egy zsoltár, s megilletve szívét, azt parancsolta neki, hogy tekintetét az áldott hegyekre emelje. Mindenesetre békét érzett szívében. Aztán a hídra pillantott, és ekkor reccsenő zaj hasította át a levegőt, mint hogyha valami hangszer húrja pattan el lakatlan szobában, és látta, amint a híd kettéválk, s öt kis hadonászó hangya pottyán le a völgybe.

Minden más emberfia így szólt volna magában titkos örömmel:

- Tíz perccel később én magam is!...

De Juníper atyában más gondolat villant föl:

- Miért történt ez éppen ezzel az öttel?

Ha egyáltalán van tervszerűség a világmindenségben, ha van céltudatosság az ember életében, akkor ezt a lappangó titkot okvetlenül föl lehet deríteni e hirtelen derékba tört emberi életek mélyén. Vagy véletlenül élünk, és véletlenül halunk meg, vagy pedig terv szerint élünk, és terv szerint halunk meg. És ebben a pillanatban Juníper atya eltökélte, hogy belehatol az öt ember rejtett életébe, aki éppen lezuhant, kipuhatolja az okát, miért kellett elpusztulniok.

Juníper atya úgy vélte, itt az ideje, hogy a teológiát beiktassák a pozitív tudományok sorába; s ő már réges-rég azon fáradozott, hogy ezt meg is tegye. Eddigél csak laboratórium hiányzott ehhez. Ő, a kísérleti anyagnak nem volt híjával: számos hívét érték már sorscsapások - mérges pók csípte meg őket, hektikát kaptak, házuk leégett, s oly dolgok történtek gyermekeikkel, melyekre még gondolni se jó. De az ilyen emberi szenvedések sohase mutatkoznak teljesen alkalmasnak tudományos vizsgálódás céljaira. Nélkülözték azt, amit derék tudósaink utóbb ellenpróbának neveztek el. Például a szerencsétlenség vagy emberi hibából származott, vagy pedig bizonyos valószínűség volt benne kimutatható. De Szent Lajos király hídjának összeomlása nyilvánvalóan Isten rendelése volt. Íme, meg volt hát a laboratórium. Itt meg lehet végre majd ragadni Isten szándokait a maguk tiszta mivoltában.

Te is, meg én magam is jól látjuk, hogy ha ez a terv másban fogan meg, s nem Juníper atyában: a legteljesebb kétkedésből fakad. Ez a terv azoknak a nagyralátó lelkeknek erőfeszítéséhez hasonlított, akik az ég padlóján akarnak járkalni, s Babel tornyát építgetik, hogy följussanak oda. De a mi Ferenc-rendi szerzetesünkben egy szikrányi kétség se támadt kísérletezése közben. Ő eleve tudta a választ. Pusztán igazolni akarta ezt történetileg, matematikailag az ő megtért híveinek, ezeknek a szegény, makacs bárányoknak, akiknek oly nehezen fért a fejükbe, hogy földi életükben lelki üdvükért kell szenvedniök. Az emberek mindig kézzelfogható, nyilvánvaló bizonyítékokat kértek, az emberi lélekben mindenkor kétségek riadtak, még azokban az országokban is, ahol az Inkvizíció a szemekből tudta kiolvasni a gondolatokat.

Nem most történt első ízben, hogy Juníper atya ilyen módszerekhez próbált folyamodni. Azokon a hosszú utakon, melyeket meg kellett tennie - mikor egyik parókiáról a másikra loholt, kámzsáját egészen a térdéig túrva -, szívesen el-elábrándozott arról hogy kísérleti úton igazolja az isteni Gondviselés útjait, példának okáért azzal, hogy teljesen föltárja, milyen eredménnyel jártak az esőért való imák. Gyakran álldogált valamelyik kis templomocskának lépcsőjén, míg nyája előtte térdelt a hőségtől felpörzsölt úton. Gyakran kitárta karjait az égboltozat felé, s buzgón mormolta a magasztos fohászt. Nem gyakran, de több ízben érezte is, hogy valami csudatékony erő költözik beléje, s látta, hogy kis felhőcske alakul a szemhatáron. Ellenben bizony sokszor megesett, hogy hetek múltak el... Ámde miért gondoljunk ilyesmire? Végre nem önmagát óhajtotta meggyőzni arról, hogy eső és aszály bölcs arányban váltakoznak egymással.

Így ébredt benne az elhatározás a szerencsétlenség pillanatában. Ez ösztökélte őt, hogy hat álló esztendeig dolgozzék: bekopogtatott Lima városának minden ajtaján, megannyi kérdést tett föl, számtalan füzetet írt tele jegyzetekkel, csak azért, hogy megállapítsa azt a tényt, hogy az öt elpusztult élet mindegyike befejezett egész volt. Mindenki tudta, hogy valami emlékirat-félét szerkeszt a szerencsétlenségről, s mindenki a kezére járt, mindenki az orránál fogva

vezette őt. Egyesek azt is tudták, hogy tevékenységének mi a fő célja, sőt előkelő pártfogói is akadtak.

Szorgoskodásának eredménye egy óriási könyv volt, melyet - mint később látni fogjuk - egy szép tavaszi reggelen nyilvánosan elégettek a főtéren. De volt ennek egy titkos másolata is, s ez sok-sok esztendővel azután minden föltűnés nélkül bekerült a San Martín egyetem könyvtárába. Ott pihen két fatábla között porosodva egy polcon. Sorra veszi a szerencsétlenség áldozatait, lajstromba szed ezer meg ezer apró-cseprő tényt, adomát, tanúvallomást, és egy lendületes részlettel zárul, melyben leírja, hogy Isten miért választotta épp ezt vagy azt az embert és éppen ezt a napot arra, hogy bölcsességét kimutassa. De Juníper atya bármennyire buzgólkodott is, mit se tudott Doña María életének nagy szenvedélyéről, sem arról, hogy kit szeretett Pío bácsi meg Esteban. És én, aki azzal áltatom magamat, hogy nálánál sokkal többet tudok, lehet, hogy szintén nem tapintok rá az igazi indítóokra.

Egyesek azt mondják, hogy ezt sohasem ösmerhetjük meg, s hogy mi az isteneknek olyanok vagyunk, akár a legyek, melyeket kisgyermek egy nyári napon agyoncsapnak, mások pedig velük ellentétben azt állítják, hogy a verébfinak se hullhat ki egyetlen tolla anélkül, hogy Isten ujja ne érintené.

MÁSODIK RÉSZ

Montemayor márkiné és Pepita

Manapság minden spanyol diáknak többet kell tudnia Doña Mariáról, Montemayor márkinéről, mint amennyit Juníper atya fölfedezett volna róla bűvárkodó éveiben. Egy évszázaddal a márkiné halála után levelei a spanyol irodalom ékességévé váltak, s életét, korát állandóan, tüzetesen tanulmányozták. De életírói egy irányban éppúgy tévedtek, akár a Ferenc-rendi szerzetes a másik irányban: ezek tudniillik azon igyekeztek, hogy fölruházzák őt mindenféle kiválósággal, hogy életébe és egyéniségébe belemagyarázzák mindazokat a szépségeket, melyekkel annyira bővelkednek levelei, holott e csodálatos asszony valódi ösmerete csak azzal kezdődhetik, hogy meg kell őt aláznunk, hogy meg kell őt fosztanunk mindenfajta szépségtől - egyetlenegyét kivéve.

Leánya volt egy posztókalmárnak, aki Plazától egy kőhajításnyira tett szert nagy vagyonra s a limaiak gyűlöletére. Gyermekekora boldogtalan volt, rút volt, dadogott, anyja pedig gúnyos megjegyzésekkel ostorozta, hogy némi társadalmi simaságra kapassa, s kényszerítette, hogy ékszerek vértetében járjon-keljen a városban. Egyedül élt, egyedül gondolkozott. Számos kérője akadt, de ő, ameddig csak tehette, küzdött korának szokása ellen, elhatározta, hogy pártában marad. Hisztérikus jelenetei voltak az anyjával, vádaskodások, sipítozások, ajtócsapkodások. Végül huszonhat esztendőskorában a házasság kalodájába zárták egy gögös, tönkrement nemessel, s ekkor a limai székesegyház valósággal zümmögött a menyegzői vendégek kaján puszogásától. Ezután is egyedül élt, egyedül gondolkozott, s amikor egy gyönyörű leánykája született, bálványozó szeretettel csüngött rajta. De a kis Clara az apjához húzott, hüvös volt és okos. Nyolcesztendőskorában szemrebbenés nélkül javította ki az édesanyja beszédhibáját, majd egyszerre ámuldozva, idegenkedve tekintett rá. A megfélemlített anya nyájassá, alázkodóvá vált, de azért nem tudta megállni, hogy tovább ne gyötörje Doña Clarát ideges figyelmével s fárasztó szeretetével. Újra hisztérikus jelenetek következtek, vádaskodások, sipítozások, ajtócsapkodások. A lány a kérői közül azt választotta, akit Spanyolországba kellett követnie. Így Spanyolországba távozott, abba az országba, ahonnan hat hónap alatt érkezik válasz egy levélre. Egy ily hosszú út előtt a búcsúzkodás Peruban egész egyházi szertartássá lett. A hajót megáldották, s amint a hajó és a part között tágult a tér, mindkét társaság letérdepelt, himnuszt énekelt, mely tétován, félénken rezgett a szabad ég alatt. Doña Clara csodálatos lelkierővel vitorlázott el, otthagya édesanyját, aki a szép hajó után tekintett, kezét hol szívére, hol szájára nyomkodva. A derűs Csendes-óceán s azok az óriás gyöngyházszín fellegek, melyek örökké mozdulatlanul lógnak fölötte, bepiszkolódtak, meghályogosodtak a szemében.

Miután a márkiné egyedül maradt Limában, élete mindinkább befelé fordult. Fokról fokra elhanyagolta ruházatát, s mint minden egyedül élő ember, hangosan beszélt magában. Egész léte agyának izzó központjába menekült. Ezen a színpadon végeérhetetlen párbeszédet zajlottak le leányával, lehetetlen kibékülések, a töredelem és megbocsátás folyton újakezdődő jelenetei. Az utcán láthatatok egy öregasszonyt, akinek vörös parókája kissé a fülére csusszan, bal arcát sömörös pattanások kezdték ki, jobb arcán pedig elmaszatolódott a pirosító takarófoltja. Álla sohase volt száraz, ajka sohase volt szórtalan. Lima a különcök városa volt, de még itt is gúny tárgyává lett, amint végigbaktatott az utcákon, vagy fölkecogott a templom lépcsőin. Azt hitték, hogy állandóan részeg. Rosszabb dolgokat is beszéltek róla, s kérvényeket köröztek, hogy csukják be. Három ízben följelentették az Inkvizíciónál. Nem lehetetlen,

hogy meg is égették volna, ha veje kevésbé befolyásos, és ő valahogy nem tesz szert néhány barátira az alkirályi udvarnál, mely furcsasága s nagy olvasottsága miatt megtúrte. Az anya és leánya közötti kényszeredett viszony még inkább elkeseredett, mert félreértések támadtak a pénz körül. A Condesa az anyjától csinos összegeket kapott s gyakori ajándékokat. Doña Clarát a spanyol udvarnál csakhamar a legokosabb nőnek ismerték. Peru minden kincse se lett volna elegendő, hogy azt a nagyszabású életet élje, melyre áhítozott. Pazarlása, bármily furcsa is, jellemének egyik legnemesebb vonásából származott: barátait, szolgálait, s a főváros minden érdekes emberét úgy tekintette, mint tulajdon gyermekeit. Valóban úgy látszott, hogy az egész világon csak egyetlenegy lény van, akinek nem tett nyájas szolgálátokat. Pártfogoltjai közt ott szerepelt De Blasiis, a térképrajzoló (ez Az Újvilág mappája című művet Montemayor márkinének ajánlotta a limai udvaroncok harsány röheje közepette, akik azt olvasták, hogy a márkiné „a város büszkesége s a Nyugat fölkelő napja”), aztán Azuarius, a tudós is, akinek a vízművek törvényeiről szóló értekezését az Inkvizíció nem engedélyezte, minthogy nagyon izgatónak vélte. A szó szoros értelmében a Condesa tartott fenn Spanyolországban egy évtizeden által minden művészetet és tudományt, s nem rajta múlt, hogy abban az időben semmi nevezetes se jött létre.

Körülbelül négy évre Doña Clara elutazása után Doña Mariának megengedte a leánya, hogy Európába ránduljon. Ezt az utat mindkét részről az önvádból sarjadt elhatározások előzték meg: az egyik föltette, hogy türelmes lesz, a másik, hogy igénytelen. Mindketten kudarcot vallottak. Ki-ki gyötörte a másikat, s majd megbolondultak, mert hol önmagukat vádolták, hol szenvedélyesen egymásnak támadtak. Végre egy napon Doña María fölkelt virradat előtt, csak annyit mert, hogy megcsókolja azt az ajtót, mely mögött leánya aludt, hajóra szállt, s visszatért Amerikába. Ezután a levélírásnak kellett pótolnia mindazt a szeretetet, melyet nem lehetett kiélnie.

Ő írta azokat a leveleket, amelyek egy csodálatos világban a nebulók kézikönyvévé s a nyelvészek kincsesbányájává lettek. Doña María maga teremtette volna meg tehetségét, ha nem születik vele, annyira szüksége volt szeretetének arra, hogy magára vonja távol levő leányának figyelmét, talán bámulatát is. Erőnek erejével társaságokba járt, hogy kipécézzé félszegségeiket, iskolázta szemét a megfigyelésre, olvasgatta anyanyelve remekműveit, hogy kilesse hatásait, belopakodott azok körébe, kiket mint szellemes csevegőt ünnepeltek. Minden áldott éjszaka írta s újraírta barokk kastélyában a remekbe készült oldalakat, kikényszerítve kétségbeesett lelkéből az elmésség és kellem e csodáit, az alkirályi udvar e finoman párolt krónikáit. Mi most már tudjuk, hogy leánya alig kukkantott beléjük, s csak egyedül vejének köszönhetjük, hogy fönmaradtak.

A márkiné fölöttébb csodálkozott volna, ha megtudja, hogy levelei halhatatlanok. De a kritikusok, több is, azzal vádolják őt, hogy fél szemével az utókorra sandított, s nem egy levélre mutatnak rá, melyen fölismerszik, hogy csillogni akart. Ők lehetetlennek érzik, hogy Doña María ugyanolyan szenvedésnek vetette volna alá magát, hogy leányát elkápráztassa, mint amelyet sok művész vállal, hogy közönségét ámulatba ejtse. Akár a veje, ezek is félreértették őt. A Conde gyönyörködött ugyan az ő leveleiben, de azt vélte, hogy mikor élvezte stílusukat, kiszívta belőlük minden mézét és tartalmát, holott (mint sok olvasó) nem vette észre az irodalom tulajdonképpeni célját, nem látta meg az író szívét. A stílus aligha több mint hitvány edény, amelyben be lehet adni a világnak a keserű orvosságot. A márkiné is fölöttébb csodálkozott volna, ha megtudja, hogy levelei kitűnőek, mert az effajta írók állandóan saját lelkük nemes légkörében élnek, s azok az alkotások, melyek nekünk jelentősnek látszanak, számukra alig többek egy napi irkafirkánál.

Ez volt az az öregasszony, aki óraszámra üldögélt erkélyén, míg maskarás szalmakalapja bíbor árnyékot vetett ráncos, sárga arcára. Amikor lapozgatta kéziratait drágakövel borított kezével, hányszor töprengett azon, majdnem mulatva, vajon ennek a szakadatlan fájdalomnak lehet-e székhelye a szívében? Eltűnődött, vajon egy mindentudó orvosprofesszor, aki utat nyitna ehhez az összeomlott trónushoz, fölfedezhetne-e benne egy jelet, s arcát az előadóterem lépcsőzetes padosaihoz emelve, így kiálthatna-e hallgatóinak: „Ez az asszony szenvedett, s szenvedése otthagya nyomát a szíve szerkezetén!”? Ez a gondolat annyiszor felötlött benne, hogy egy napon meg is írta egyik levelében, s leánya megpirongatta, hogy folyton magában búvárkodik, és bálványozza bánatát.

Az a tudat, hogy sohase szeretik viszont, úgy hatott gondolataira, amint tengerár hat a sziklára. Először a vallásban való hite morzsolódott föl, mert Istentől vagy az örökkévalóságtól mind-össze azt kérhette, hogy adassék meg neki az a hely, ahol a leányok szeretik édesanyjukat, hiszen az Ég egyéb ajándékait szinte ingyen meg lehet kapni. Aztán elvesztette hitét azoknak az őszinteségében, akik körötte voltak. Belül a lelkében nem hitte, hogy (őt kivéve) bárki is szerethet valakit. Minden egyes család a megszokottság romboló légkörében éledgett, s be nem vallott közönnyel csókolózott. Látta, hogy e világ fiai az önzés fegyverzetében mozognak, részegek az önimádattól, szomjúhozna a bókokra, alig hallják meg, mit mondanak nekik, nem indulnak meg azoktól a szerencsétlenségektől, amelyek legközelebbi barátjaikat érik, rettegnek mindenféle parancstól, mely megszakíthatja a tulajdon vágyaikkal való hosszú közösséget. Ilyenek voltak Ádám fiai és leányai Cathaytól Peruig. És amikor az erkélyen eszméi erre a csapásra tértek, ajka megvonaglott a szégyentől, mert tudta, hogy ő is vétkezett, s noha a leánya iránti szeretet eléggé nagy volt ahhoz, hogy magába zárja a szeretet minden színét, mégse volt minden zsarnokság nélkül való: leányát nem a leányáért szerette, hanem ennenmagáért. Vágyakozott arra, hogy lerázza ezt a hitvány béklyót, de szenvedélye sokkal inkább elhatalmasodott, semhogy állja is a sarat. És ekkor a zöld erkélyen valami különös tusa rázta össze a rút öreg hölgyet, merőben hiábavaló riadalom kelt benne egy kísértés ellen, melynek sohase lesz majd alkalma engedni. Miként parancsolhat hát leányának, mikor az ügyelt arra, hogy közöttük négyezer tengeri mérföld legyen? Ennek ellenére Doña María küzdött a kísértés rémével, s minden alkalommal elvesztette a csatát. Maga számára akarta leányát, hallani akarta, amint ezt mondja neki: „Te vagy a legjobb édesanya a világon”, arra vágyakozott, hogy leánya ezt susogja: „Bocsáss meg nekem.”

Két évvel Spanyolországból való visszatérése után egy csomó olyan jelentéktelen esemény történt, mely nagyon sokat fölfed a márkiné lelki életéből. Erre a Levelekben csak távoli utalás történik, de minthogy az a XXII. levélben foglaltatik, mely egyéb nyomokat is tartalmaz, leghelyesebben teszem, ha a levél első részét lefordítom s magyarázom:

Hát nincsenek orvosok Spanyolországban? Hol vannak azok a derék, flandriai emberek, akik segíteni szoktak rajtad? Jaj, kincsecském, mivel büntessünk meg téged, hogy sok-sok hétig hagytad elharapózni a náthádat? Don Vicente, könyörgők, nyisd föl gyermekem szemét. Ég angyalai, könyörgők, nyissátok föl gyermekem szemét. Minthogy jobban vagy, kérlek, határozd el, hogy mihelyt az első hidegek beállnak, ezután alaposan gőzölni fogod magadat, és ágyba bújsz. Itt Peruban én tehetetlen vagyok, mit se csinálhatok. Ne fejeskedj, édesem. Áldjon meg az Isten. Mai csomagomban elküldöm neked egy bizonyos fa mézgáját, melyet Santo Tomás apácái házról házra járva árusítanak. Hogy sok hasznát veszed-e, nem tudom. Ártani nem árt. Azt hallottam, hogy a kolostorban az együgyű apácák olyan szorgalmasan lélegzik be, hogy tőle a mise alatt még a tömjénfüst szagát sem érezni. Hogy ér-e valamit, nem tudom, próbáld meg.

Légy nyugodt, szerelmem, itt küldöm Ő Felségének, a legkatolikusabb királynak a gyönyörű aranyláncot.

(Leánya ugyanis ezt írta: „A lánc jó állapotban érkezett meg, föl is vettem az Infáns keresztelőjén. Ő Felsége, a legkatolikusabb király kegyesen megcsodálta, s mikor elmeséltem, hogy te ajándékoztad nekem, dicsérte ízlésedet. Okvetlenül küldj neki ehhez hasonlót, ha lehet, küldd azonnal a Kamarás által.”)

Nem kell tudnia, hogy egy képbe kellett hatolnom, hogy megszerezsem. Emlékszel, a San Martin sekrestyében van Velasqueznek egy portréja az alkirályról, aki a monostort alapította, s annak a feleségéről meg a kölykéről; hát ez a nő egy aranyláncot visel. Arra az elhatározásra jutottam, hogy csak ez az aranylánc felel majd meg. Így egy éjfélkor besurrantam a sekrestyébe fölmásztam az öltözőasztalka állványára, mint egy tizenkét éves csitri, s behatoltam a képbe. A vászon egy darabig ellenállott, de maga a festő járt kezemre, átsegített a festékrétegen. Elmeséltem neki, hogy Spanyolország legszebb asszonya ajándékba szeretné adni a világ leggyönyörűbb aranyláncát a világ legkegyesebb királynak. Csak ennyi volt az egész, s ott álltunk mi négyen, s beszélgettünk abban a szürke és ezüstös levegőben, amelyet Velasquez szokott pingálni. Most folyton egy még aranylóbb levegőre gondolok, folyton az alkirályi palotára tekingetek: mai estémet egy Tizianban kell töltenem. Vajon fogad-e majd az alkirály?

De Ő Kegyelmességének ismét köszvénye van. Azért mondom, hogy „ismét”, mert az udvari hízelgés erősködik, hogy vannak idők, amikor nem köszvényes. Ma Szent Márk napja lévén, Ő Kegyelmessége elindult az egyetemre, ahol huszonkét újdonsült doktort engedtek szárnyra. Alighogy a kerevettől a kocsiig vitték, föl-sikoltott, s nem akart továbbmenni. Visszaszállították az ágyba, ahol eltört egy illatos szivart, s Pericholéért küldetett. És amíg mi a hosszú doktori értekezéseket hallgattuk többé-kevésbé latin nyelven, ő értesült, mi minden történt velünk, többé-kevésbé spanyol nyelven, a város legpirosabb és legkegyetlenebb ajka által.

(Doña María megengedte magának ezt a megjegyzést, noha épp most olvasta leánya legutóbbi levelében: „Hányszor kell figyelmeztetnem téged, hogy óvatosabban szólj azokról a dolgokról, melyekről leveleidben értesítesz. Gyakran jeleket találok rajtuk, mintha útközben kinyitnák. Semmi sem oktalanabb, mint a cuzcói mendemondákról való széljegyzeteid. Az effajta észrevételek egyáltalán nem elmések, bár Vicente a levél utóiratában gratulált neked értük, ellenben miattuk itt Spanyolországban bizonyos személyekkel a legnagyobb kellemetlenségünk támadhat. Igazán csodálkozom, hogy szabadszájúságod miatt már régen nem kellett visszavonulnod birtokodra.”)

A doktorra avatáson roppant tolongás volt, és két asszony leesett az erkélyről, de a jóságos Isten úgy intézkedett, hogy pont Doña Mercedre pottyanjanak. Mindhárman csúnyán megsérültek, de nem telik bele egy év, s már másra lesz gondjuk. A katasztrófa pillanatában a rektor épp beszédet mondott, s rövidlátó lévén, nem tudta elképzelni, hogy a zavart lárma, a kiáltozás s a potyogó testek mit jelentenek. Rendkívül mulatságos volt nézni, mint hajlong, abban a hiszemben, hogy őt tapsolják.

Mínthogy Pericholéről beszéltem s a tapsról, meg kell tudnod, hogy Pepita meg én elhatároztuk, hogy ma este a Comediába megyünk. A közönség még mindig bálványozza Pericholóját, s az éveit is megbocsátja. Azt halljuk, hogy úgy menti, amit menthet, hogy reggelente váltakozva jeges és tüzes ecsetekkel edzi az arcát.

(A fordítás különösen hézagosan adja vissza ezt a fordulatot, mely a spanyol nyelv minden ragyogását érezteti. Ezt Doña María afféle szolgálai hízelgésnek szánta a Condesa iránt, s nem felelt meg az igazságnak. A nagy színésznő ebben az időben csak huszonnyolc éves volt, arca oly sima és fényes, mint a sötétsárga márvány, s ezt a tulajdonságát bizonyára még sok évig megtartotta volna. Csak az előadásokra kendőzte magát, amikor kellett, egyébként Camila Perichole mindössze azzal ápolta arcát, hogy naponta kétszer megmosta hideg vízben, akár egy paraszttasszony a lóitatóban.)

Az a furcsa ember, akit Pio bácsinak neveznek, állandóan Pericholénál lebzsel. Don Rubio azt állítja, hogy nem sikerül megtudnia, vajon az apja-e, vagy a szeretője, vagy a fia. Perichole csodálatosan játszott. Nem bánom, nevezd vidéki kávézáróknak, de nektek nincs ilyen színésznők Spanyolországban.

És így tovább.

A későbbi események ezzel a színházi előadással voltak összefüggésben. Doña María elhatározta, hogy elmegy a Comediába, ahol Perichole Doña Leonort alakította Moreto Trampa Adelanté-jában, azt remélvén, hogy a színházi est folyamán talán lel némi anyagot a leányának írandó legközelebbi levélre. Magával vitte Pepitát, azt a kisleányt, akiről később majd sok mindent megtudunk. Doña María az árvaházból kérte ki társalkodónőjének, a Santa María Rosa de las Rosas zárdából. A márkiné a páholyában ült, lankatag figyelemmel nézve a tündöklő színpadra. Felvonásközökben az volt Perichole szokása, hogy sutba vetette irodalmi szerepét, megjelent a függöny előtt, s néhány időszerű dalocskát énekelt. A kaján színésznő látta, amint a márkiné bejött a színházba, s most kuplékat kezdett rögtönözni, melyek jelenlétére, zsugoriságára, részegségére céloztak, sőt arra is, hogy a leánya faképnél hagyta. A nézőtér figyelme csínján az öregasszonyra terelődött, s a fölháborodás moráját nemsokára a közönség hahotája váltotta föl. De a márkiné, akit a darab első két felvonása mélységesen megindított, alig látta az énekesnőt, csak maga elé meredt, és Spanyolországra gondolt. Camila Perichole vérszemet kapott, a levegő a tömeg gyűlöletétől és kárörömétől villanyozódott fel. Végül Pepita megérintette a márkiné ruhaujját, odasúgta neki, hogy távozzanak. Amikor elhagyták a páholyt, a nézőtér fölkel, s diadalordításban tört ki, Perichole pedig őrvongó táncot ropott, mert hátul a nézőtéren megpillantotta a színigazgatót, s tudta, hogy ezért fizetésemelést fog kapni. De a márkiné észre se vette, hogy mi történt, voltaképp nagyon örült, mert a színházban pár ügyes mondatot ókumult ki, amelytől (ki tudja?) talán mosolyra derül leánya, s ezt suttogja: „Nini, milyen elmés az anyám.”

Az alkirály füléhez kellő időben eljutott a hír, hogy az arisztokrácia egy tagját a színházban nyilvánosan kigúnyolták. Pericholét a palotába hívatta, s megparancsolta neki, hogy keresse föl a márkinét, és kövesse meg. Mezítláb, fekete ruhában kellett odazarándokolnia. Camila érvelt, kézzel-lábbal tiltakozott, de mindössze annyit ért el, hogy cipőt vehetett föl.

Az alkirály három okból nem tágitott. Először az énekesnő az udvart sértette meg. Don Andrés, hogy száműzetését tűrhetővé tegye, oly bonyolult szertartást eszelt ki, hogy csak az a társadalom tarthatta fejében, melynek semmi egyéb nem kellett gondolnia. Vigyázott az ő kis arisztokráciájára, kisdud elöljogaira, és a márkiné elleni sértés az ő magas személye elleni sértés volt.

Másodszor Doña María veje egyre jelentősebb személyiség lett Spanyolországban, aki árthatott az alkirálynak, sőt ki is üthette őt a nyeregből. Conde Vicente d'Abuirrével nem szabad komázni, még félkegyelmű anyósán keresztül sem.

Végül az alkirály kedvét lelte abban, hogy a színésznőt megalázza. Élt a gyanúperrel, hogy az megcsalja őt egy matadorral vagy talán egy komédiással. Az udvar hízelgése s a köszvény

okozta tehetetlenség közepette nem sikerült kipuhatolnia, hogy kicsoda az illető. Mindenesetre nyilvánvaló volt, hogy a színésznő kezdi elfelejteni, hogy ő a világ egyik legelső embere.

A márkiné nemcsak hogy nem hallotta a gúnydalt, de különben sem volt elkészülve a színésznő látogatására. Tudni való, hogy leánya elutazása után Doña María bizonyos vigasztalást talált: inni kezdett. Peruban mindenki ivott chichát, s nem volt valami különös szegény, ha valakit öntudatlanul találtak meg egy ünnepnapon. Doña María már rájött, hogy lázas magánbeszédei egész éjszaka ébren tartják őt. Egy ízben egy kisebb pezsgős pohárnyi chichát hajtott föl lefekvés előtt. A feledés oly édes volt, hogy nagyobb mennyiséget is szerzett, s Pepita elől igyekezett eltitkolni a hatását. Arra hivatkozott rendszerint, hogy beteg, vagy úgy állította be magát, hogy öregszik. Később letett minden alakoskodásról. Havonta csak egy ízben indult hajó, mely leveleit vitte. Azon a héten, mely megelőzte a csomag elkészítését, szigorúan tartózkodott az italtól, s buzgón járta a várost, anyagért. Majd végül a postahajó indulása előtti estén megírta a levelet, hajnal felé le is zárta, s otthagya Pepitának, hogy átadja a hajóküldöncnek. Aztán mikor a nap fölkel, bezárkózott szobájába, néhány palackkal, s a következő heteken az öntudat terhe nélkül vitorlázott át. Végül kibukkant boldogságából, megint „gyakorolta” magát, készülődött a következő levél írására.

Így írta meg XXII. levelét a színházi botrányt követő éjszakán, aztán hálósobájába vonult vissza egy flaskával. Másnap Pepita fel-alá járkált a hálósobában, aggódva pillantgatva az ágyban fekvő alakra. A következő délután behozta ide a varrását. A márkiné tágra nyílt szemmel meredt a mennyezetre, s magában beszélt. Alkonyat felé Pepitát az ajtóhoz hívták, közölték vele, hogy itt van Perichole, és beszélni óhajt úrnőjével. Pepita emlékezett a színházra, dühösen izengette ki, hogy úrnője nem hajlandó őt fogadni. Az inas a kapushoz továbbította az izenetet, de halálra rémülten tért vissza a hírrrel, hogy Perichole señora az alkirálytól hoz levelet az úrnőjének. Pepita lábujjhegyen az ágyhoz suhant, s beszélni próbált a márkinéval. Az üveges szemek a leány arca felé fordultak. Pepita gyöngéden rázogatta, Doña María nagy erőfeszítéssel igyekezett elméjét arra központosítani, amit mondtak neki. Két ízben visszafeküdt, nem akarta megérteni az értelmét, végül (akár a hadvezér, ki esőben, éjnek idején egybetereli hadseregének szétvert dandárjait) összeszedegette emlékezetét, figyelmét meg pár egyéb képességét, s kezét fájó homlokára szorítva egy csésze havat kért. Amikor odahozták neki, marokszám nyomkodta halántékára, arcára a havat, aztán fölkel, sokáig álldogált az ágyához támaszkodva, s cipőjét nézegette. Majd bizonyos elhatározással emelte föl fejét, prémmel ékített köpenyét kérte és fátyolát. Ezeket felöltvén, betámolygott a legszebbik szalonjába, ahol a színésznő már ott állt és várt.

Camila fölényes akart lenni, ha lehet, pimasz is, de most először döbbsentette meg az öregasszony méltósága. A posztókalmár leánya olykor-olykor oly előkelően tudott viselkedni, mint a Montemayorok, s ha részeg volt, Hekuba fönségét hordozta magán. Camila úgy érezte, hogy a márkiné félig csukott szeméből bizonyos fáratag tekintély árad, s majdnem félénken kezdte:

- Eljöttem, señora, hogy meggyőződjem, nem értette-e félre egy-két kijelentésemet azon az estén, amikor jelenlétével megtisztelt a színházban.

- Félreértettem? - kérdezte a márkiné. - Félreértettem?

- Nyilván félreértette, kegyelmes asszonyom, s azt méltóztatott gondolni, hogy szavaimmal szándékosan sérteni akartam kegyelmes asszonyomat.

- Engem?

- Szóval kegyelmes asszonyom nem haragszik alázatos szolgálójára? Kegyelmes asszonyom bizonyára tudja, hogy az én sorsomban levő szegény színész nő néha elragadtatja magát... hogy vajmi nehéz... hogy egyáltalán...

- Már hogy haragudnék, señora? Csak arra emlékszem, hogy gyönyörűen játszott. Ön nagy művész nő. Boldog is lehet, boldog. A zsebkendőmet, Pepita...

A márkiné e szavakat gyorsan és tétován ejtette ki, de Perichole zavarba jött. A szégyen maró érzése töltötte el. Bíborvörös lett. Végül nagy nehezen mondta:

- A felvonásközben énekelt dalokról van szó. Attól tartottam, hogy kegyelmes asszonyom...

- Ó, igen, igen. Most már emlékszem. Előbb mentem el. Ugye, Pepita, előbb mentünk el? Legyen olyan jó, señora, bocsássa meg, hogy nem vártam meg a végét, igen, otthagytam önt csodálatos szerepe kellős közepén. Nem is tudom, miért mentünk el előbb, Pepita... igen, kissé gyöngélkedtem...

Lehetetlen volt, hogy a színházban bárki figyelmét is kikerülte volna, kire céloztak a kuplák. Camila csak azt tehette föl, hogy a márkiné képtelen nagylelkűségével ugratja őt, mintha nem vette volna észre. Majdnem sírva fakadt.

- De ön igazán oly jóságos, hogy szemet huny e csacsiság előtt, señora, akarom mondani, kegyelmes asszonyom. Nem tudtam. Nem tudtam, hogy ilyen jóságos. Señora, engedje, hogy megcsókoljam a kezét.

Doña María odatartotta kezét, ámulva. Régóta nem beszéltek hozzá ilyen tisztelettel. Sem a szomszédjai, sem a boltosai, sem a személyzete - mert még Pepita is állandóan reszketett tőle -, még a tulajdon leánya sem közeledett hozzá ilyen módon. Ez valami új hangulatot gerjesztett benne, melyet leginkább érzélgősnek lehetne nevezni. Fecsegni kezdett...

- Haragudni, magára haragudni, jaj, én szép... én tehetséges gyermekem? Ki vagyok én, én... ostoba vénasszony, akit senki se szeret, hogy magára haragudjak? Úgy éreztem, leányom, mintha - hogy is mondja a költő - az angyalok beszélgetését lestem volna ki a fellegek mögül. Hangja állandóan új csodákat csiszolt ki a mi Moretónkból. Mikor azt mondotta:

Don Juan, si mi amor estimas,
Y la fe segura es necia?
Enojarte mis temores
Es no quererme discreta.
Tan seguros...

s a többi. S milyen igaz volt ez! És az első nap végén micsoda mozdulattal élt. Akkor, amikor így tett a kezével. Akár a Szent Szűz, mikor Gábor arkangyalnak ezt mondta: Mi módon lehet ez, holott én férfit nem ismerek? De nem, még majd megneheztel rám, hogy beszélek erről a taglejtéséről, amelyet valamikor még használni akarhat. Igen, pompásan beleillenek abba a jelenetbe, melyben megbocsát az ön Don Juan de Larájának. Vagy elmeséljem, hogy egy napon a leányom is ezt a mozdulatot csinálta? A leányom nagyon szép... mindenki ezt mondja. Igaz... igaz, ismeri az én Doña Clarámat, señora?

- A kegyelmes asszony gyakran megtisztelt a színházban. Látásból jól ismerem a Condesát.

- Ne térdepeljen előttem, gyermekem. Pepita, szólj ki Jenaritónak, hozzon a hölgynek süteményt, egy-kettő. Képzeld, egy napon összezörrentünk, már nem is tudom, miért. Ó, ebben nincs semmi furcsállni való, hiszen mi, anyák időnként... Mondja, nem jönne kissé közelebb? Ne higgye, a leányom nem volt rossz hozzám, amint a városban beszélnek. Maga nagystílű nő, nemes lelkű, s messzebbre lát ezekben a dolgokban, mint a sokaság. Ó, milyen szép haja van!

Milyen szép a haja!... Neki nincs meleg, érző lelke, azt tudom. De olyan okos és olyan bájos, gyermekem. Ha némi félreértés történik közöttünk, az csak az én hibám. Hát nem szép tőle, hogy oly gyorsan megbocsát? Ma is volt ilyen kis komédiánk. Meggondolatlanul odamondogattunk egymásnak, és ki-ki a szobájába vonult. Aztán mindketten visszasonpolyogtunk, hogy bocsánatot kapjunk. Már csak egyetlen ajtó választott el bennünket, s azt toltuk mindketten, ellenkező irányban. De végül a leányom fogta meg... az arcomat... így, a két fehér kezébe. Így! Nézze!

A márkiné majdnem lebukott a székéről, annyira előrehajolt, arcán boldog könnyek patakzottak végig, s akkor utánozta a boldogító mozdulatot. Azt mondhatnám, a mitikus mozdulatot, mert az az eset, melyet elmesélt, csak egy visszatérő álma volt.

- Örvendek, hogy itt van - folytatta -, mert most tulajdon ajkaimról hallhatta, hogy leányom nem rossz hozzám, amint egyesek állítják. Hallgasson meg, señora, én voltam a hibás. Nézzen rám. Nézzen rám. Valami tévedés folytán az anyja lettem ennek a gyönyörű teremtésnek. Én olyan bogaras vagyok. És nehezen kezelhető. Maga meg a leányom nagystílű nő. Nem, ne szakítson félbe: maguk nagystílű nők, különlegesek, én pedig csak afféle ideges... bolondos... buta maskara. Engedje, hogy megcsókoljam a lábát. Komikus vagyok. Komikus. Komikus.

Itt az öregasszony tényleg lebukott a székéről, Pepita emelte föl, s visszavitte az ágyába. Perichole döbenten tért haza, sokáig üldögélt tükre előtt, tenyerét az arcára tapasztva, nézegette a szemét.

De leginkább kis társalkodónője, Pepita látta a márkiné nehéz óráit. Pepita árva lány volt, s Lima egyik legkülönösebb lényé nevelte föl, a María del Pilar zárda fejedelemasszonya. Perunak ez a két nagy asszonya (amint később a történetből kiderül) egyetlenegyszer állt szemtől szembe, azon a napon, amikor Doña María meglátogatta a Santa María Rosa de las Rosas zárda fejedelemasszonyát, s megkérdezte tőle, vajon nem adhatna-e neki egy értelmes leányt az árvaházból társalkodónőül. A fejedelemasszony keményen pillantott a furcsa öreg hölgyre. Még a világ legbölcsebb embere se teljesen bölcs, s a María del Pilar főnöknője, aki a téboly és dac álarca alatt is kiérezte mindig a szenvedő emberi szívet, sohase hitte el, hogy Montemayor márkinének szíve van. Sok-sok kérdést intézett hozzá, majd hosszan gondolkozott. Azt akarta, hogy Pepita a világi tapasztalatokat úri kastélyban szerezzék meg. Azt is akarta, hogy az öregasszonyt tulajdon érdekeihez kösse. És sötét méltatlankodás töltötte el, mert tudta, hogy Peru egyik leggazdagabb, legelvakultabb asszonyára tekint.

A fejedelemasszony ama lények közé tartozott, akik önként odadobják s fölmorzsolják életüket, mert belebolondulnak egy eszmébe, amelynek csak több század múlva érkezik el az ideje a művelődés történetében. Szembeszállt kora konokságával, mert az volt a vágya, hogy egy kis megbecsülést biztosítson a nőknek. Éjfélkor, miután befejezte a zárdai számlák összeadását, badar látományok jelentek meg előtte egy korról, melyben a nőket szervezni is lehet, hogy megvédelmezzék társaikat, az utazó nőket, a szolgáló nőket, az elaggott vagy beteg nőket, azokat a nőket, akiket a potosi bányákban fedezett föl, vagy a posztókalmárok munkatermeiben, s a leányokat, akiket esős éjszakákon kapualjakban szedegetett össze. De reggelre kelve mindig csak az a tény meredt rá, hogy a perui nők, még az ő apácái is, két gondolattal jártak életükön keresztül: először, hogy mindazok a csapások, melyek rájuk szakadtak, pusztán annak tulajdoníthatók, hogy nem voltak eléggé vonzóak, és nem tudtak magukhoz kötni egy férfit, aki eltartsa őket, másodsor, hogy minden nyomorúságot a világon érdemes elviselni egy férfi csókjáért. Egyetlen országot sem ismert, csak Lima környékét, s azt vélte, hogy ez a romlottság az emberiség állapota. Századunkból visszatekintve láthatjuk, milyen dőre volt az ő reménysége. Hűsz ilyen nő se kelthetett volna hatást ebben a korban. De ő ernyedetlenül serénykedett az ügy érdekében. A mesebeli fecskéhez hasonlított, amelyik

minden ezredik évben egyszer visz egy-egy búzaszemet azzal a reménységgel, hogy majd egy holdig érő hegyet épít vele. Minden században támadnak ilyen lények, makacsul viszik-viszegetik búzaszemeiket, s a mellettük levők gúnymosolyára bizonyos derű fogja el őket. „Milyen rémesen öltözködnek! - kiáltjuk mi. - Milyen rémesen öltözködnek!”

Nyílt, piros arcán nagy gyöngédség volt, és több idealizmus, mint gyöngédség, és több leleményesség, mint idealizmus. Minden munkája, a kórháza, az árvaháza, a zárdája, hirtelen segítő útjai a pénztől függöttek. Nálánál senki se bámulta inkább a tiszta jóságot, de kénytelen volt fölláldozni gyöngédségét s szinte idealizmusát is, oly rettenetesen kellett küzdenie, hogy megkapja egyházi fölötteseitől a segélypénzeket. A limai érsek, akit később majd kellemesebb kapcsolatban ösmerünk meg, gyűlölte őt, amint mondotta, valóságos vatiniai gyűlölettel, s hogy a fejedelemasszony látogatásai elmaradtak, azt ama kárpótlásnak tekintette, melyet azért kapunk cserébe, hogy meghalunk.

Később a fejedelemasszony nemcsak az öregkor leheletét érezte arcán, hanem komolyabb intelmet is. A rémület hidege viszolygott át rajta, nem maga, hanem a munkája miatt. Ki volt ott Peruban, aki értékelt azokat a dolgokat, melyeket ő értékelt? Egy napon, mikor hajnalban fölkel, gyorsan átfutott a kórházon, a zárdán, az árvaházon, egy lelket keresve, akit utódjának nevelhetne. Egyik üres arctól a másikig sietett, meg-megállt, itt-ott, találomra, inkább a reménységtől, mint a meggyőződéstől ösztökélve. Az udvarban egy csoport lányra bukkant, aki fehérenműt mosott, s tekintete egyszerre egy tizenkét esztendő leánykára esett, aki a többieket dirigálta a teknőnél, s közben drámai tüzzel mesélgette nekik Limai Szent Rozália életének egyáltalán nem valószínű csodatételeit. Így végződött kutatóútja Pepitánál. A nagyságra való nevelés minden időben meglehetősen nehéz, de egy zárda megannyi érzékenysége, féltékenysége közepette csak zezugos kerülő úton lehet célhoz érni. Pepitára a házban a legkülönbözőbb feladatokat bízta, s ő végül is minden tisztjét érteni kezdte. Elkísérgette a fejedelemasszonyt útjaira, noha kötelessége az volt, hogy a tojás és a zöldség felett öröködjék. És mindig akadtak olyan órák, mikor a fejedelemasszony egyszerre - meglepetésszerűen - feltűnt, és hosszasan eltársalgott vele, nemcsak vallásos tárgyról, hanem arról, hogy kell bánni a nővel, hogy kell járványbarakkokat rögtönözni, hogy kell pénzt koldulni. Nagyságra való neveléséből következett az a lépés is, hogy a fejedelemasszony egy szép napon Pepitát szemelte ki Doña María társalkodónőjének, s a lány ezt a tébolyult feladatot meg is kezdte. Az első két esztendőben csak alkalmilag rándult át hozzá délutánonként, de végül átküldték a márkiné palotájába lakni is. Nem úgy nevelték, hogy boldogságot várjon az élettől, s új állásának kellemetlenségeit - hogy ne mondjuk, borzalmait - nem látta olyannak, melyet egy tizenéves leányka ne bírna el. Nem is sejtette, hogy a fejedelemasszony még ott is a ház körül lebegett, fölbecsülve az erőfeszítéseket, lesve a pillanatot, mikor a teher már árt, s nem erősbít.

Pepita néhány megpróbáltatása csak testi volt: például a ház cselédsége Doña María betegségét felhasználva kinyitotta a kastély hálósobáit a rokonainak, és szabadon lopott. Csak Pepita szegült nekik ellen, és tűrte, hogy ezért megtorlásul borsot törjenek az orra alá és ugrassák. De lelkének is szenvednie kellett: amikor elkísérte Doña Mariát a városba, a koros hölgyet nemegyszer elfogta a vágy, hogy berontson egy templomba, mert ha vallásából elvesztette is a hitet, azt valami mágiával pótolta. „Állj meg itt, édes gyermekem, a napon, nem sokáig maradok” - szokta volt mondani. Doña María ilyenkor ábrándjaiba feledkezett az oltár előtt, s később a templom másik ajtaján távozott. Pepitát a María del Pilar főnöknője szinte beteges engedelmességre nevelte, s miután sok idő múltán bemerészkedett a templomba, és megbizonyosodott arról, hogy úrnője már nincs ott, még mindig visszatért az utcasarokra, és mindaddig várakozott, míg az árnyak lassan le nem ereszkedtek a térre. Így a nyílt utca során ácsorogva valósággal kínpadra vonták a kisleány önérzetét. Még mindig árvaházi ruhácskáját

viselte (melyet Doña María azonnal levehetett volna róla, ha kissé figyelmes), s képzelgések gyötörték, mintha a férfiak rámerednének, és fülébe sugdosnának valamit - s ez nem is volt mindig képzelgés. Nem kevésbé szenvedett lelke attól, hogy Doña María néha-néha hirtelenül észrevette őt, szívesen és kedélyesen elcsevegett vele, pár órára föltárta előtte leveleinek tündökletes érzésvilágát, aztán másnap újra magába süppedt, és noha érdes sohase volt hozzá, személytelenné lett és mit se látóvá. A sarjadzó reménység és szeretet, melyet Pepita úgy áhítozott érezni, megsebződött benne. Lábujjhegyen járt a kastélyban, hallgatagon, zavartan, csak a kötelességérzeten csüggve, s azon a hűségen, melyet „Istenben való édesanyja”, a María del Pilar főnöknője iránt érzett, aki ideküldte őt.

Végre új dolog történt, mely jelentős hatással volt mind a márkiné, mind társalkodónője életére.

Kedves anyám - írta a Condesa -, az időjárás itt roppant lankasztó, és az, hogy a gyümölcsösökben meg a kertekben virágok nyílnak, még borzasztóbbá teszi. Csak akkor bírnám el a virágokat, ha nem volna illatuk. Ezért arra kérlek, hogy kurtáiban írhaszak, mint egyébkor. Ha Vicente visszatér a posta indulása előtt, szívesen tele fogja irkálni a levélpapírt, és közli majd veled azokat a rólam szóló fárasztó apróságokat, melyek téged, úgy látszik, annyira érdekelnek. Ezen az őszön nem megyek Provence-ba, Grignanba, amint terveztem, mert október elején megszületik a gyermekem.

Miféle gyermek? A márkiné a falnak dőlt. Doña Clara előre látta, micsoda idegcsigázó zavarokat kelt ez az újság az édesanyjában, s azzal igyekezett enyhíteni őket, hogy csak ily közömbösen jelentette be. De a csel nem sikerült. A híres XLII. levél volt rá a válasz.

Most végre-valahára volt valami, ami miatt a márkiné komolyan aggódhatott: leánya nem-sokára anyává lesz. Ez az esemény, mely Doña Clarát legfőljebb untatta, az indulatok új skáláját zendítette meg a márkinében. Az orvostudomány és tanácsadás valóságos tárházává lett. Tüvé tette a várost, hogy tapasztalt vénasszonyokat leljen, s leveleibe beleöntötte az Újvilág népi tudását. A legförtelmesebb babonáknak hódolt. Hogy leányát megoltalmazza, a tilalmak megalázó rendszerét gyakorolta. Nem engedett házában csomót bogozni. Cseléd-lányainak nem volt szabad felkötni a hajukat, s a könnyű szülés nevetséges jelképeit rejtegette magánál. A lépcsőn a páros fokokat vörös krétával jelöltette meg, s egy cselédlányt, aki véletlenül egy páros lépcsőfokra hágott, könnyek és sivalkodások közepette kergetett el. Doña Clara a gonosz természet kezében volt, mely nem tesz le arról a jogáról, hogy gyermekeit a legrémületesebb tréfákkal sújtsa. A természet kiengesztelésére volt egy mód, melyből a parasztasszonyok nemzedékről nemzedékre erőt szereztek. A tanúk ily óriási sorából biztosan az következik, hogy lehet benne holmi igazság. Semmi esetre sem árt, s talán használ. De a márkiné nem érte be a pogányság szertartásaival, a kereszténység dogmáit éppúgy tanulmányozta. Sötétben kelt, végigbotorkált az utcákon, a legelső hajnali misékre járt. Eszelősen ölelgette az oltárrácsokat, hogy a cifra szobrocskáktól egy jelet csikarjon ki, hogy csak egy jelet adjanak, hogy csak egy kicsit elmosolyodjanak, hogy a viaszfő titkosan biccentsen neki. Ugye, minden jóra fordul? Édes, édes Szűzanyám, ugye, minden jóra fordul?

Időnként, miután egész nap ezzel az örült szellemidézéssel foglalatzkodott, visszaesett a régi bizonytalanságba. A természet süket. Isten közönyös. Semmi emberi hatalom nem változtathatja meg az örök törvényeket. Ekkor egy utcasarkon megállott, szédülve a kétségbeeséstől, s egy falnak támaszkodva arra vágyakozott, vajha eltűnnék erről a világról, melyben nincs semmi következetesség. De lényének mélységéből nyomban felágaskodott a hit a nagy Talánban, s majdnem szaladt hazafelé, hogy meggyújtsa a gyertyákat leánya ágya fölött.

Végre elérkezett az idő, s ő teljesítette a legfontosabb szertartást is, melyet az ilyen eseményre készülő perui családok szoktak: elzarándokolt a cluxambuquai Szűz Mária templomához. Ha a hit egyáltalán segíthet, akkor ez a híres zarándokhely segít. Földjét három vallás szentelte meg: már az inkák civilizációja előtt is őrzöngő emberek ölelgették itt a sziklákat, korbáccsal verdesték testüket, hogy kizsarolják az égi hatalmaktól, amit akartak. Ide vitette magát a márkiné gyaloghintóján, áthaladt Szent Lajos király hídján, s a hegyekbe tartott, a széles övű asszonyok városa felé, abba a nyugodt, lassan-mozgó, lassan-mosolygó városba, melynek levegője kristályos és hűs, mint a források, melyek számos kútját táplálták, a harangok városába, melynek halk, dallamosan összehangolt harangjai szakadatlanul és boldogan feleseltek egymással. Ha Cluxambuqua városában csalódás érte az embereket, bánatukat elenyészlette az Andok komorló hegykoronája meg a nyugodt és derült idő, mely hullámosan áradt mellékutcáin. Mihelyt a márkiné megpillantotta messziről a fehér falú várost, mely a legmagasabb hegyormok térdein kuksolt, ujjai már nem morzsolgatták olvasóját, s riadt, buzgó imái elapadtak ajkán.

Ki se szállt a vendégfogadóban, csak Pepitát hagyta ott, hogy hozza rendbe lakosztályát, s ő nyomban a templomba tartott, kezét lágyan összecsattintotta s hosszan-hosszan térdelt ottan. Hallgatta, hogy pezsdül föl benne a lemondás új áradata. Talán majd bele tud még törödni, hogy leánya is, az istenek is saját akarataikat kövessék. Nem bántotta, hogy körötte buggyos ruhájú banyák suttoztak, kik gyertyákat, emlékérmeket árultak, s reggeltől estig a pénzről tereferéltek. Még a tolakodó sekrestyés se zavarta meg, aki pénzt gyűjtött valamire, s szemtelenül fölkelte őt helyéről, azon ürügyön, hogy a padló egy kőlapját javítják. Most kiment a verőfényre, s leült a kút egyik lépcsőjére. Figyelte a rokkantak kis körmenetét, mely lassan mozgott a kertekben. Figyelt három varjat, mely ide-oda keringett az égboltozaton. A kútnál játszó gyermekek egy pillanatig rámeredtek, majd ijedten rebbentek el, de egy láma (egy hölgy hosszú nyakkal és édes, együgyű szemekkel, aki ügyel-bajjal viselte prémtől súlyos köpenyét, s finoman lépdegélt a végeérhetetlen lépcsősoron) odajött hozzá, és feléje nyújtotta hasított bársonyorrát, hogy megsimogassa. A láma mélyen érdeklődik a körötte levő emberi lények iránt, szereti elhítenni, hogy ő is emberi lény, beleártja magát a beszélgetésükbe, mintha egyszerre megszólalhatna, s valami halvány, de reménykeltő megjegyzést tehetne. Doña Mariát azonnal egy csoport ilyen nővér vette körül, akik már majdnem azt is megkérdezték, miért csattintotta össze úgy a kezét, s mennyibe került fátyolának egy rőfje.

Doña María úgy intézkedett, hogy minden Spanyolországból érkező levelet külön futár hozzon el neki. Lassan tette meg az utat Limából, s most is, hogy itt üldögélt a téren, egy birtokáról való legény futott hozzá, és kezébe nyomott egy nagy, pergamenbe borított paksamétát, melyről a pecsétviasz csombókjai fityegtek. Lassan bontotta föl a borítékot. Mértékes, önmegettagadó beosztással olvasta végig előbb veje nyájas, bohókás utóiratát, majd leánya levelét. Ez telis-tele volt ragyogó, sértő megjegyzésekkel, melyeket talán csak azért írt, pusztán művészi kedvtelésből, hogy a szívébe hasítson velük. Minden mondata meglelte útját a márkiné szemén keresztül, majd gondosan bepakolva megértésbe és megbocsátásba, szíve mélyébe süllyesztette őket. Végül fölkelte, kegyesen elbocsátotta a rokonszenves lámákat, s komoly arccal visszaballagott a templomba.

Míg Doña María a késő délutánt a templomban és a téren töltötte, Pepita otthon maradt, hogy elkészítse lakosztályukat. Ő mutogatta a hordároknak hova tegyék le a nagy fűzfakosarakat, s hozzálátott, hogy kicsomagolják az oltárt, a szénszerpenyőket, a faliszőnyegeket meg Doña Clara arcképeit. Lement a konyhába, és a szakácsnak pontos utasítást adott, miképp készítsen el egy bizonyos kásalevest, mely a márkiné fő tápláléka volt. Aztán visszatért a lakásba, és várakozott. Elhatározta, hogy levelet ír a fejedelemasszonynak. Sokáig nézte a pennát, majd a messzeségbe meredt remegő ajakkal. Látta a María del Pilar főnöknőjének piros és tisztára

sikált arcát s csudásan fekete szemeit. Hallotta hangját, amint a vacsora végeztével (az árvák lesütött szemmel, összekulcsolt kézzel ültek) a napi eseményeket magyarázta, majd gyertyavilágnál, amint a kórház ágyai közt állt, s bejelentette, micsoda az éjszakai meditáció tárgya. De mindenekelőtt legélesebben emlékezett a fejedelemasszonnyal való hirtelen beszélgetésére, aki (nem mervén megvárni, míg Pepita fölserdül) megvitatta vele hivatásának kötelmeit. Úgy beszélt Pepitával, mint egyenlővel. Az ilyen eszmecsere zavarba és ámulatba ejt egy értelmes gyermeket, s a María del Pilar főnöknője vissza is élt ezzel. Pepita figyelmét, noha még nem volt eléggé érett, arra irányította, hogyan kell éreznie és cselekednie. És meggondolatlanul Pepitára fordította egyéniségének minden ragyogását, mint Jupiter Szemelére. Pepita megriadt, mert úgy látta, hogy nem futja rá az ereje, de ezt nem vallotta be, csak sírt. Erre a fejedelemasszony a hosszú magányosság fegyelmét erőszakolta a gyermekre. Pepita pedig küszködött, s nem akarta elhinni, hogy elhagyták őt. Most pedig a furcsa hegyektől koszorúzott furcsa vendégfogadóban, hol a magaslat hebehurgyává tette, Pepita vágyakozott a fejedelemasszony kedves közelségére, mely életében az egyetlen valóságos dolog volt.

Levelet írt tele tintapecséttel és zagyvasággal. Lement a földszintre, hogy friss faszén után nézzen, s megízlelje a levest.

A márkiné bejött, leült az asztalhoz. „Nem bírom tovább. Mi lesz, mi lesz?” - suttogta. Lecsalta nyakáról varázsérmeit, s az izzó szénserpényőbe dobta. Az a furcsa érzete támadt, hogy a túl sok imával Isten ellen kelt, ezért most kerülő úton szólt hozzá. „Végre is más kezében van. Eztán semmibe sem akarok beavatkozni. Mi lesz, mi lesz?” Sokáig üldögélt, arcát tenyerébe temetve, fásultan, üres lélekkel. Tekintete Pepita levelére esett. Gépiesen kinyitotta, elkezdte olvasni. Már egészen a feléig olvasta, csak akkor eszmélt arra, mit is jelentenek a szavak...

De mindez semmi, ha ön szeret engem, és azt óhajtja, hogy velem maradjak. Nem kellene elmesélnem, de a gonosz komornák lépten-nyomon bezárnak a szobába, ellopják ezt-azt, s talán úrnóm azt gondolja, hogy én loptam el. Remélem, hogy nem gondolja ezt. Remélem, hogy ön jól van, és semmi baj sincs a kórházában, sem egyebütt. Bár nem látom, állandóan önre gondolok, s emlékszem, mit mondott nekem ön, Istenben való édesanyám. Csak azt akarom tenni, amit ön akar, de ha lehetséges, hívjon vissza a zárdába, csak pár napra, de csak akkor, ha nincs akarata ellenére. De oly egyedül vagyok, és senkihez sem beszélhetek, jaj. Néha nem tudom, vajon elfelejtett-e engem, és ha tud magának egy pillanatot szakítani, s ír nekem egy rövid levelet, csak pár szót, akkor megőrizném a levelét, bár tudom, mennyire el van foglalva...

Doña María nem olvasta tovább. Összehajtotta a levelet, félretette. Egy pillanatra irigység fogta el: arra vágyakozott, hogy oly föltétlenül kormányozhassa másvalaki lelkét, mint ez az apáca tudta. Mindenekelőtt arra vágyakozott, hogy visszatérhessen ehhez az egyszerű szeretet-hez, hogy eldobhassa a dölyf és fennhéjázás terhét, melytől az ő szeretete sohase volt mentes. Hogy a lelkében sajtó nyugtalanságot csitítsa, kezébe vett egy imakönyvet, s megpróbálta figyelmét a szavakra irányítani. De egy pillanat múltán hirtelen szükségét érezte, hogy újra elolvassa az egész levelet, hogy kipuhatolja - ha lehet -, micsoda ennek a nagy boldogságnak a titka.

Pepita visszatért, behozta a levest, egy cselédlány követte. Doña María a könyve fölött figyelte őt, mint ahogy egy égi jövevényt figyelt volna. Pepita lábujjhegyen járt-kelt a szobában, megterítette az asztalt, suttogva rendelkezett a leánnyal.

- Elkészült a vacsora, kegyelmes asszonyom - mondotta végül.

- Hát te miért nem eszel velem, gyermekem?

Limában Pepita rendszerint úrnője asztalánál ült.

- Azt hittem, hogy nagyon fáradt a kegyelmes asszony, s én már megvacsoráztam odalenn.

„Nem akar velem enni - gondolta a márkiné. - Ismer engem és megvet.”

- Parancsolja talán, hogy fölolvassak valamit, amíg a kegyelmes asszony vacsorázik? - kérdezte Pepita, aki rájött, hogy hibát követett el.

- Nem. Ha akarsz, mehetsz aludni.

Doña María fölkelt, közeledett az asztalhoz. Egyik kezét egy szék támlájára helyezte, s této-vázva szólalt meg:

- Kedves gyermekem, holnap reggel levelet küldök Limába. Ha van valamid, elküldhetnéd az enyémmel együtt.

- Nem, nincs semmim - mondta Pepita, és sietve hozzátette: - Le kell mennem, és új faszenet szereznem.

- De kedvesem, te írtál egyet a... María del Pilar főnöknőjének. Nem akarnád?...

Pepita tettette, hogy a szénserpényővel foglalatoskodik.

- Nem, nem fogom elküldeni - mondotta. Észrevette a hosszú szünet alatt, mely kijelentését követte, hogy a márkiné döbbenetesen mered rá. - Másképp határoztam.

- Tudom, hogy ő nagyon szeretne tőled levelet kapni, Pepita. Nagyon boldog lenne, tudom.

Pepita elpirult. Hangosan szólt:

- A fogadás azt mondta, hogy éjszakára gondoskodik faszénről a kegyelmes asszony számára. Majd szólok nekik, hogy hozzák fel most.

Sietve az öregasszonyra pillantott, és látta, hogy az még mindig rámered nagy, sötét, vizsgálódó szemével. Pepita tudta, hogy ilyesmiről nem lehet beszélni, de a furcsa asszony, úgy látszik, oly erősen érezte át a dolgot, hogy Pepita hajlandó volt még egyszer felelni:

- Nem, rossz levél volt. Nem volt az jó levél.

Doña María majdnem zihált:

- Dehogy, kedves Pepitám, azt tartom, hogy nagyon is szép levél volt. Hidd el nekem, én tudom. Miért is lett volna rossz levél?

Pepita a homlokát ráncolgatta, egy szót keresett, mely majd lezárja a vitát.

- Nem volt... nem volt... bátor levél - mondotta.

És aztán nem is szólt többet. Kivitte levelét a szobájába, s hallatszott, amint darabokra szagatja. Majd ágyba bújt, és a sötétségbe meredve feküdt, még mindig pironkodva, hogy így beszélt. Doña María leült vacsorájához s ámult.

Őneki sohasem volt mersze sem az élethez, sem a szeretethez. Szeme fürkészgette szívét. A varázsérmeire gondolt, az olvasójára, a részegségére... a leányára gondolt. Eszébe jutott hosszú-hosszú együttlétük, melyet kiföldelt beszélgetések roncsai népesítettek be, képzelt mellőzések, rosszul elsült bizalmaskodások, vádak, hogy leánya lenézi őt, hogy kizárja szobájából (ezen a napon bizonyára megőrült, hiszen emlékezett, hogy az asztalt verte).

- De nem az én hibám - kiáltott. - Nem az én hibám, hogy így történt. Így kellett történnie. Így neveltek. Holnap új életet kezdek. Várj, majd meglátod, drága gyermekem.

Aztán leszedte az asztalt, odaült, megírta azt, amit első levelének nevez, az ő első, bátorság felé botladozó, téveteg levelét. Szégyenkezve emlékezett vissza arra, hogy előző levelében mily nyomorultul faggatta leányát, hogy vajon mennyire szereti őt, s mily mohón idézgette azt a pár, tartózkodó kedvességet, melyet Doña Clara utóbb odavetett neki. Doña María nem vonhatta vissza ezeket az oldalakat, de írhatott helyettük egy szabad és bátor levelet. Ezt senki más se tekintette botorkálásnak, csak ő. A híres LVI. levél ez, melyet az enciklopédisták az ő második korinthusi levelének neveznek, mivelhogy benne foglaltatik a szeretet halhatatlan leírása: Ezer meg ezer emberrel találkozunk életünk során, gyermekem... s a többi. Már majdnem meghajnalodott, mire befejezte levelét. Kinyitotta az erkélyre szolgáló ajtót, fölnézett a csillagok miriádjára, mely az Andok fölött sziporkázott. Az éjszakai órákon, noha itt csak kevesen hallották, az egész égboltozat zengett a csillagok éneklésétől. Ekkor gyertyával bement a szomszédos szobába, rátekintett az alvó Pepitára, s a leány homlokáról visszasimította nedves haját.

- Hadd éljek mostan - susogta. - Hadd kezdjek új életet.

Két napra rá visszaindultak Limába, és miközben áthaladtak Szent Lajos király hídján, megesezt velük a szerencsétlenség, melyet már ösmerünk.

HARMADIK RÉSZ

Esteban

Egy reggel ikerfiúkat találtak a lelencek kosarában a Santa María Rosa de las Rosas zárda előtt. Nevet is találtak nekik, még minekelőtte a szoptatós dajka megérkezett, de számukra a nevük korántsem volt olyan szükséges, mint számunkra a mi nevünk, mert soha senki nem tudta őket megkülönböztetni. Semmi módon nem lehetett rájönni, hogy kik voltak a szüleik, de miután a gyermekek fölcseperedtek, és a limaiak látták, milyen egyenesen járnak, s milyen hallgatagok és komorak, a mendemonda kisütötte, hogy spanyolok, s ide-oda vezetgették őket, egyik címeres kapualjtól a másikig. Az egész világon körül-belül csak egy lényt lehetett volna a gyámjuknak tekinteni, a zárda fejedelemasszonyát. A María del Pilar főnöknője lassanként meggyűlölt minden embert, Manuelt és Estebant azonban megszerette. Késő délután behívta őket irodájába, egy kis süteményt hozatott a konyhából, elmesélte nekik Cid, Makkabeus Júdás történetét s Harlekin harminchat balszerencsését. Annyira megkedvelte őket, hogy már-már rajtakapta magát, amint mélyen pillant fekete, durcás szemükbe, keresve azokat a vonásokat, melyek majd akkor tűnnek föl, ha férfiúvá válnak, a rátságot, lelketlenséget, mely elcsúfítja azt a világot, melyben ő munkálkodott. A zárda körül növekedtek mindaddig, míg túl nem hágták azt a kort, mikor kicsit már terhére kezdtek lenni a novíciáknak. Aztán bejárogattak a város minden sekrestyéjébe: nyesegették a kolostorok sövényét, kifényesítettek minden lehető feszületet, évente egyszer nedves ruhával törölték föl a templomok kövezetét. Egész Lima jól ismerte őket. Ha a pap végigsietett az utcán, s kezében vitte a drága terhet a betegszoba felé, Esteban vagy Manuel lépegetett mögötte, lóbázva a füstölőt. Ellenben, hogy idősebbek lettek, mégse mutattak kedvet a papi pályára. Lassanként írdeákoskodni kezdtek. Akkoriban még kevés kézinyomda volt az Újvilágban, s a fiúk tisztességesen megéltek abból, hogy szindarabokat másolgattak a színházaknak, balladákat a tömegnek és hirdetések a kalmároknak. Mindenekelőtt a karmestereknek írtak kottákat, és Morales, Vittoria sok-sok templomi dalát szintén ők tisztázták le.

Mivelhogy nem volt családjuk, mivelhogy ikrek voltak, és mivelhogy nők nevelték őket, hallgatagok maradtak. Félszegen szégyenkeztek, hogy annyira hasonlítanak egymáshoz. Olyan világban kellett élniük, melyben ez állandó megjegyzés és tréfa tárgya lett. Ők ezt sohasem érezték mulatságosnak, s az örökös élceket egykedvű türelemmel tűrték. Azokban az években, mikor megtanultak beszélni, titkos nyelvet találtak ki a maguk használatára, mely szókincsét, sőt nyelvtanát tekintve alig támaszkodott a spanyolra. Csak akkor éltek vele, mikor mások jelenlétében összesűgtak. A limai érsek valamicskét konyított a nyelvészethez, passzióval kontárokodott a különböző tájszólásokban, sőt egy egész pompás táblázatot is szerkesztett, mely feltüntette, miképp változnak a magánhangzók, amint a latinból a spanyolba, illetve a spanyolból az indián-spanyolba kerülnek. Megannyi jegyzőkönyvet írkált tele furcsa népszólásokról, hogy majd - amint tervezte - derűs aggkorában, Segovia melletti birtokain velük bíbelődhetik. Így, mikor egy napon neszét vette, hogy az ikertestvéreknek van egy titkos nyelvük, megmetszett pár lúdtollat, s elküldetett értük. A fiúk megalázva álltak dolgozószobájának dús szőnyegein, míg ő próbálta kihúzni belőlük, hogy mit jelent náluk kenyér és virág, mit jelent én látok és én láték. Ők nem is tudták, miért oly borzasztó számukra ez a jelenet. Véreztek. Hosszú, döbönt csönd követte az érsek kérdéseit, míg végre egyikük vagy másikuk pár szót motyogott. A főpap eleinte azt gondolta, hogy pusztán rangja, pompás lakosztálya rémíti meg őket ennyire, de aztán zavartan megsejtette, hogy vonakodásuknak mélyebb oka is van, s szomorúan bocsátotta el őket.

Ez a nyelv jelképe volt az egymással való széttephetetlen azonosságuknak, mert valamint a lemondás gyarló szó, hogy érzékeltessük vele azt a lelki változást, melyet Montemayor márkiné amaz éjszakán élt át a cluxambuquai vendégfogadóban, azonképpen a szeretet is elégtelen kifejezés jellemezni e testvérek hallgatag, majdnem szemérmes egységét. Micsoda rokonság az, amikor csak pár szót váltunk egymással, azt is csak ételekről meg napi teendőkről, amikor két ember holmi furcsa idegenkedéssel még egymásra nézni is áttal, amikor bizonyos néma megegyezés folytán sohase megy ki együtt a városba, s különböző utakon ballag ugyanarra a helyre? De emellett oly rettenetesen vágyakoztak egymásra, hogy az csodákat hozott létre, éppoly magától értetődően, amint a rekkenő nap vemhes levegője villanásokat hoz létre. A testvérek maguk is alig tudtak erről, de a távolbaérzés hétköznapi esemény volt életükben, s ha az egyik hazafelé igyekezett, a másik mindig megsejtette azt, mikor testvére még pár utcányi távolságban bandukolt a háztól.

Egyszer aztán rájöttek, hogy megunták a körmölést. Lerándultak a tengerhez, ott állásra tettek szert, ki-be rakták a hajókat, s nem szégyelltek, hogy indiánokkal robotolnak együtt. Szekereket hajtottak vidéken. Gyümölcsöt szedtek. Révészkedtek. És mindig hallgatagok voltak. Sötét arcuk a munkától férfias, cigányos patinát kapott. Hajukat ritkán nyírátták, s fekete sörényük mögül a szemük gyorsan villant föl, meglepődve és kissé durcásan. Az egész világ messze volt és idegen és ellenséges, csak ők nem - egymáshoz.

De barátságukra végül is ráhullt az első árnyék, s ezt az árnyéket a szerelem vetette.

Visszatértek a városba, s ismét szerepmásolást vállaltak a színháznál. Egy este az igazgató, sejtve, hogy gyöngé ház lesz, beengedte őket az előadásra. A fiúknak nem tetszett, amit itt találtak. Számukra még a beszéd is a csönd silányabb formája volt. Aztán mennyivel gyatrább a költészet, mely a beszéd egyik silányabb formája. A sok célzás a becsületre, hírnévre, a szerelem lángjára, az a sok hasonlat a madarakról, Achillesről, Cylon ékköveiről, mind csak fárasztotta őket. Az irodalomra azzal a homályos megérzéssel tekintettek, mely időnként föl-fölvillan a kutya szemében is, de türelmesen üldögéltek, bámulták a fényes gyertyákat meg a pazar ruhákat. A darab fölvonásközeiben Perichole kilépett a szerepéből, vagy egy tucat alsószoknyát öltött magára, s a kárpit előtt táncolt. Estebannak még másolni kellett valamit, legalább ezt mondotta, s korábban ment haza, de Manuel ott maradt. Perichole piros harisnyája, cipője megette hatását.

Mind a két testvér hozta-vitte kéziratait, le-föl baktatva a poros lépcsőn, a színpad mögött. Ott észrevettek egy ingerlékeny leányzót peccés mellfűzőben, aki a tükör előtt harisnyát foltolt, míg a rendező hangosan olvasta neki a szerepét, hogy betanítsa. A leány rájuk villantotta ámuló tekintetét, s elmosolyodott, mert nyomban látta, hogy ezek ikrek. Tüstént behúzta őket szobájába, s egymás mellé állította. Gondosan, fölényesen és kegyetlenül vizsgálta arcuk minden egyes négyzethüvelykjét, aztán kezét Esteban vállára téve fölkiáltott: „Ez a fiatalabbik!” Sok évvel ezelőtt történt ez, s egyik testvér se gondolt többé erre a kis eseményre.

Ettől kezdve Manuel minden útja a színházhoz vezetett. Késő éjszaka a fák között ténfergett az öltöző ablakai alatt. Nem először ígérte meg Manuelt egy nő (mindkét testvér találkozott már nővel és gyakran, egyszerűen, latinosan, különösen azokban az években, mikor lenn a vizek menten dolgoztak), de most először történt, hogy Manuel akarata és képzelete teljesen lenyűgöződött. Elvesztette az egyszerű emberek kiváltságát, kik a szerelmet és a gyönyört szétválasztják egymástól. A gyönyör már nem volt olyan egyszerű, mint az evés, a szerelem bonyolulttá tette. Most pedig megkezdődött egyéniségének esztelen föladása, elhanyagolt mindent, csak a kedvest vette körül drámaian mozgó gondolatával, lázas lelki életet élt, mely csak Perichole körül forgott, aki nyilván elámul és meg is undorodik, ha valamit megsejt ebből. Ez a Manuel nem holmi irodalmi hatásra lett szerelmes. Semmi esetre se róla mondotta

Franciaország legkajánabb nyelve, csak ötven esztendővel ezelőtt, hogy sok ember egyáltalán nem volna szerelmes, ha előzőleg nem hallana a szerelemről. Manuel keveset olvasott, csak egyetlenegyszer volt színházban (ahol minden az a legenda lebeg, hogy a szerelem a leg-szentebb dolog a világon), a perui csapszéknóták pedig, ellentétben a spanyol dalokkal, vajmi keveset beszéltek az eszményített Nő regényes imádatáról. Ha azt hajtogatta magában, hogy Perichole szép és gazdag és fárasztóan elmés és az alkirály szeretője, ezek a tények, melyek a színésznőt elérhetlenné tették számára, mind gyöngék voltak ahhoz, hogy kioltásuk belőle furcsa és gyöngéd lángolását. Így sötétben a fákhoz támaszkodott, fogai közé harapta csuklója bütykét, s hallgatta szíve viharos dobogását.

De Estebannak éppen elegendő volt az az élet, melyet élt. Képzeletében nem volt hely egy új vonzalomnak, nem mintha szíve kisebb lett volna, mint a Manuelé, hanem mert egyszerűbb szerkezetű volt. Most rájött arra a titokra, melyből sohase gyógyulunk meg, hogy még a leg-tökéletesebb szerelemben is egyikünk kevésbé mélyen szeret, mint másikunk. Mindketten egyformán jók lehetünk, egyformán tehetségesek és szépek is; de sohase lehet két ember, aki egyformán szereti egymást. Ilyenképpen Esteban üldögélt kis szobájában a csöpögő gyertya mellett, fogai közé harapta csuklója bütykét, s azon tűnődött, miért változott meg annyira Manuel, s miért vesztette el az ő kettejük élete minden értelmét.

Egy este Manuelt megállította az utcán egy kisfiú, s értésére adta, hogy Perichole azonnal beszélni kíván vele. Manuel visszafordult, s a színházba ment. Nyíltan, sötéten és személytelenül lépett be a színésznő öltözőjébe, megállt s várakozott. Camila, minthogy valami szíveséget akart kérni Manueltól, úgy vélte, hogy előzőleg pár nyájas szót kellene hozzá intézni, de majdnem éppúgy fészülgette azt a szőke parókát, mely az asztalán állt, mint annak előtte.

- Te ugye leveleket szoktál írni? Nekem is kellene egy levelet írnod. Gyere, kérlek, közelebb.

Manuel pár lépéssel előrébb jött.

- Sohase néztek felém, egyikőtök se. Spanyol ember nem viselkedik így. - Azt jelentette: „Ilyen udvariatlanul!” - Melyik vagy te, Manuel vagy Esteban?

- Manuel.

- Mindegy. Mind a ketten egyformán morcosak vagytok. Soha felém se néztek. Itt ülök, egész nap ezeket a hülye szerepeket magolom, és senki sem jön hozzám, csak az a sok házaló. Talán azért, mert színésznő vagyok?

Ez nem volt valami kacskaringós beszéd, de Manuel kimondhatatlanul bonyolultnak találta. Csak bámult a színésznőre hosszú hajzatának árnyéka mögül, s hagyta, hogy az tovább beszéljen.

- Meg akarlak kérni, írd meg nekem egy levelet, egy nagyon bizalmas levelet. De most látom, hogy nem szeretsz engem, s ha veled íratom meg, akár dobra veretném az összes kocsmákban. Miért nézel így rám, Manuel? Szeretsz te engem?

- Igenis, señora.

- Takarodj, küldd ide Estebant. Még azt se monddod úgy, hogy: Igenis, señora, mint az, aki valakit szeret.

Hosszú szünet. Most a színésznő fölemelte fejét:

- Még mindig itt vagy, Morcos?

- Igenis, señora... bízhat bennem, mindent megteszek önért... bízhat bennem...

- Ha megkérlek, hogy írd nekem egy levelet, megfogadod, hogy soha senkinek se említed, hogy mi volt benne, vagy hogy kinek írtad?

- Igenis, señora.

- Mire fogadod? A Boldogságos Szűzre?

- Igenis, señora.

- És Limai Szent Rozália szívére?

- Igenis, señora.

- Tyű, a mindenit, Manuel, az ember azt hihetné, hogy olyan buta vagy, mint az ökör. Manuel, nagyon haragszom rád. Pedig nem is vagy buta. Nem látszol annak. Nehogy megint azt mondd: Igenis, señora. Ne csacsiskodj, különben azonnal Estebant hívatom. Mi lelt téged?

Itt Manuel spanyol nyelvre nyergelt át, s túlzott szenvedéllyel kiáltotta:

- Esküszöm a Boldogságos Szűzre s Limai Szent Rozália szívére, hogy a levélről soha egy kukkot se szólok.

- Még Estebannak sem - tette hozzá Perichole.

- Még Estebannak sem.

- Jó, ez már beszéd.

Intett, hogy üljön le az asztalhoz, ott már készen várta toll, ténta, papír. Amíg a színésznő diktált, le-föl járkált a szobában, homlokát ráncolta, derekát riszálta, s keresztbe font karjaival kacéran ölelgette a válláról lecsüngő kendőjét.

Camila Perichole csókoltatja Ő Kegyelmessége kezét, s azt izeni... - Nem, végy másik papírt, s kezd újra. - Señora Micaela Villegas színművésznő csókoltatja Ő Kegyelmessége kezét, s azt izeni, hogy miután ön áldozatává vált azoknak az irigy és hazug barátoknak, kiket Kegyelmes Uram jósága megtűr maga körül, nem viselheti el tovább Kegyelmes Uram gyanakvását és féltékenységét. Kegyelmes Uram szolgálója mindig sokra becsülte Kegyelmes Uram barátságát, és soha gondolatban se vétkezett ellene, de többé nem küzdhet meg azokkal a rágalmakkal, melyeket Kegyelmes Uram olyan könnyen elhisz. Señora Villegas színművésznő, más néven Perichole, ezért visszaszolgáltatja Kegyelmes Uram néhány ajándékát, melyet nem örökbe kapott tőle, mert Kegyelmes Uram bizalma nélkül Kegyelmes Uram szolgálója semmi örömét nem lelheti bennük.

Camila pár percig még járkált a szobában, gondolataiba süppedve. Most, anélkül, hogy rápillantott volna íródeákjára, ezt parancsolta:

- Végy másik papírt!

Megörültél? Csak nem akarsz nekem megint új bikát áldozni? Rettenetes patáliát okozott. Isten oltalmazzon, kis csikóm. Péntek éjszaka, ugyanazon a helyen, ugyanabban az időben. Lehet, hogy kissé későbben, mert a róka résen van.

- Ennyi az egész.

Manuel fölkel.

- Esküszöl, hogy nem csináltál hibát?

- Igenis, esküszöm.

- Itt a pénzed.

Manuel elvette a pénzt.

- Néha szükségem lesz majd rád, hogy néhány levelet írj nekem. Rendesen Pío bácsi írja leveleimet, de nem akarom, hogy ezekről tudjon. Jó éjszakát. Isten áldjon.

- Isten áldja.

Manuel lement a lépcsőn, és sokáig álldogált a fák között, semmire se gondolva, mozdulatlanul.

Esteban tudta, hogy testvére állandóan Pericholéről ábrándozik, de eszébe se jutott, hogy találkozott is vele. Az utóbbi két hónapban néha-néha egy kisfiú közeledett hozzá nagy sebbel-lobbal, megkérdezte, hogy Manuel-e vagy Esteban, s mikor Esteban azt felelte, hogy ő csak Esteban, a fiú azt mondta, hogy Manuelt a színházba kéretik. Esteban szentül hitte hogy testvérét a szerepmásolás végett hívják, ennél fogva rendkívül meglepődött, hogy egy éjszaka valaki meglátogatta őket szobájukban.

Éjfélre járt. Esteban már ágyban volt, s paplana alól a gyertya felé sandított, melynek fényénél a testvére írt. Halkan kocogtak az ajtón, Manuel kinyitotta, beengedett egy sűrűn elfátyolozott hölgyet, aki lihegett, s idegesnek látszott. A nő félrevonta a fátyolát az arcáról, és sietve szólt:

- Egykettő, téntát, papírt. Ugye, te vagy Manuel? Azonnal írsz nekem egy levelet.

Tekintete egy pillanatra arra a két fényes szemre esett, mely a tábori ágy végéből izzott feléje. Suttogott: - Juj... bocsánat. Tudom, késő van. De nem tehetek róla... El kellett jönnöm. - Aztán Manuelhoz fordult, s fülébe suttogta: - Írd ezt:

Én, Perichole, nem szoktam várni találkákon. - Megvan? - Te csak afféle indián félvér vagy, s vannak különb matadorok még Limában is. Én félig spanyol vagyok, s nálamnál nincs különb színésznő az egész földkerekségen. Nem lesz többé alkalmad - leírtad? -, hogy még egyszer megvárakoztass, te indián félvér, s végül is majd én nevetek utoljára, mert még a színésznő se vénül oly gyorsan, mint a matador.

Estebannak Camila árnyékban levő alakja, amint testvére kezére hajolt, és fülébe suttogott, teljes bizonyíték volt, hogy közöttük valami oly lelki közösség alakult ki, melyre ő álmában se gondolt. Úgy érezte, visszazsugorodik a térbe, mint aki teljesen fölösleges. Még egyszer odapillantott a Szerelem képére, arra a paradicsomra, melyből ő kizárattott, aztán arccal a falnak fordult.

Camila fölkapta a levelet, amint elkészült, egy pénzdarabot lökött az asztalra, s fekete csipkéinek, bíbor gyöngyeinek utolsó remegésével, izgatott susogások közepette eltávozott a szobából. Manuel visszajött az ajtóból a gyertyával. Leült, előregörnyedt, kezét fülére szorította, térdére könyökölt. Imádta ezt a nőt. Újra és újra azt mormogta magában, hogy imádja, csak azért, hogy a szó megbabonázza, s ne bírjon gondolkozni.

Lelkéből kidobott mindent, csak ezt a zsongó áriát hagyta benne, s most lelke üressége folytán észrevette, hogy Esteban elkomorodik. Azt képzelte, hangot hall, mely a homályból így szól hozzá: „Menj utána, Manuel. Ne maradj itt. Te boldog leszel. Mindannyiunk számára van hely a világon.” Aztán a látomás erősödött, gondolatban látta Estebant, amint messze útra távozik, s elmenőben többször istenhozzádot mond. Rémület töltötte el. E rémület fényénél látta, hogy minden más szeretet puszta árnyék, láz káprázata, a María del Pilar fejedelemasszonya is, Perichole is. Nem tudta megérteni, hogy Esteban nyomorúsága miért nyilatkozik meg úgy, hogy választani kell közte és Perichole között, de azért megértette, hogy Esteban nyomorúsága

nyomorúság. És egyszerre mindent föláladozott ennek, ha ugyan lehet azt mondani, hogy bármit is föláladozunk, kivéve azt, amiről úgyis tudjuk, hogy nem érhetjük el, vagy azt, amiről titkos sugallat közli velünk, hogy terhes vagy szomorú lenne megtartanunk. Kétségtelen, Esteban semmire sem alapozhatta panaszát. Nem volt az féltékenység, hiszen előző nőügyeik során sohase fordult elő, hogy egymás iránt való barátságuk csökkent volna. Pusztán az történt, hogy egyikük szívében volt hely egy kiszínezett és elképzelt vonzalom számára, másikuk szívében pedig nem volt hely. Manuel ezt nem bírta teljesen megérteni, s - amint látni fogjuk - homályosan azt sejdítette, hogy igazságtalanul vádolják. De megértette, hogy Esteban szenved. Izgalmában módot keresett, hogy megragadja testvérét, aki - úgy tetszett - a messzeségbe hátrál. És akaratának egy határozott lendületével kilökte szívéből Pericholét.

Elfújta a gyertyát, lefeküdt az ágyba. Reszketett. Hangosan mondta, túlozva, mintha épp most ötlenék eszébe: - Hát ez volt az utolsó levél, melyet ennek a nőnek írtam. Menjen, és találjon magának egy másik kerítőt. Ha még egyszer feljön vagy értem küldet, mikor nem vagyok itthon, mondd meg neki. Kereken mondd meg neki. Utoljára álltam vele szóba. - S erre hangosan kezdte imádkozni esti zsoltárát. De alig ért ehhez: A sagitta volante in die, amikor Esteban fölkel, s gyertyát gyújtott.

- Mi lelt? - kérdezte.

- Kimegyek, és járok egyet - felelte Esteban komoran, fölcsatolva bőrövé. Egy pillanat múlva kitört, tettetett haraggal: - Nem kell úgy beszélned... amint az előbb beszéltél, miattam. Mit bánom, írsz-e neki levelet vagy sem. Nem kell megváltoznod miattam. Semmi közöm hozzá.

- Feküdj vissza az ágyba, te bolond! Szent Isten, megbolondultál? Miért gondolod, hogy csak miattad beszéltem így? Hát nem hiszed, ha mondom, hogy végeztem vele? Vagy azt gondolod, nagyon kellemes nekem firkálni ezeket a ronda leveleket, hogy így fizessenek ki értük?

- Rendben van. Szereted őt. Nem kell megváltoznod miattam.

- Szeretem őt? Te megőrültél, Esteban. Már hogy szeretném? Ugyan, mit remélhetnék tőle? Azt hiszed, velem íratná azokat a leveleket, ha várhatnék tőle valamit? Azt hiszed, úgy dobná oda a pénzt az asztalra minden alkalommal?... Megőrültél, Esteban, igen, megőrültél.

Hosszú szünet következett. Esteban nem akart visszafeküdni az ágyba. Ült a gyertya mellett a szoba közepén, veregette az asztal peremét.

- Feküdj vissza az ágyba, te bolond! - kiáltott Manuel, felkönyökölve a paplan felett. Titkos nyelvükön beszélt, s a szívébe nyilalló új fájdalom a valóságosság nagyobb nyomatékát adta színlelt dühének. - Semmi bajom.

- Nem fekszem vissza. Megyek sétálni - válaszolt Esteban, és fölvette köpenyét.

- Nem mehetsz sétálni. Két óra. Esik. Nem mehetsz el, nem sétálhatsz ilyen állapotban. Nézd, Esteban, esküszöm neked, egy szó sem igaz az egészségedről. Nem szeretem őt. Csak egy darabig szerettem.

Esteban már a nyitott ajtó homályában állt. Azon a természetellenes hangon, melyen életünk legnagyobb elhatározásait közöljük, ezt mormogta: - Utadban vagyok - és indult.

Manuel kiugrott az ágyból. Fejében, úgy érezte, süket lárma csörömpöl, s egy hang azt kiabálta, hogy Esteban örökre elmegy, örökre itthagya őt.

- Az Istenre kérlek, az Istenre kérlek, jöjj vissza.

Esteban visszajött, lefeküdt az ágyba, s erről az esetről hetekig nem beszéltek. Manuelnak már másnap este alkalma nyílt, hogy visszaadja megbízatást. Küldönc érkezett Pericholétól, s azzal nyersen azt üzentette a színésznőnek, hogy többé nem hajlandó neki levelet írni.

Egy este Manuel fölsebezte a térdét valami vasdarabbal.

Egyikük se volt még beteg soha, még egy napra sem, s most Manuel nagyon zavartan figyelte, mint dagad a lába, érezte, hogy testében mint áradnak-apadnak a heves fájdalom hullámai. Esteban üldögélt mellette, arcába meredt, próbálta elképzelni, mennyire fájhat neki. Végül egy éjjel Manuelnak eszébe ötlött, hogy a városban egy bizonyos fodrász cégére a tulajdonost tapasztalt borbélynak és seborvosnak dicséri. Esteban futott az utcákon, hogy elhozza. Zörgött a kapuján. Erre egy asszony hajolt ki az ablakból, s közölte vele, hogy az ura csak másnap jön haza. A szörnyű órák alatt, melyek ezután következtek, azzal biztatgatták egymást, hogy mihelyt az orvos meglátja Manuel lábát, minden jóra fordul. Majd csinál vele valamit, s Manuel egy-két nap múlva kimegy a városba, talán egy nap múlva is, talán még hamarabb.

A borbély megérkezett, s különböző medicinákat, kenőcsöket rendelt. Estebannak meghagyta, hogy minden órában rakjon hideg borogatást testvére lábára. A borbély eltávozott, s a testvérek megnyugodtak, várták, hogy a fájdalom csillapodjék. De amíg egymás arcába meredtek, s lesték a tudomány csodáját, a fájdalom egyre cudarabbá vált. Esteban minden órában odament hozzá csöpögő törülközőjével, s most rájöttek, hogy akkor sajdul föl legjobban a seb, mikor ráteszik a hideg borogatást. Manuel ekkor, akárhogy türtőztette is magát, ordított, s hánya-vetette magát az ágyon. Beesteledett. Esteban még mindig egykedvűen várt, virrasztott, tett-vett. Kilenc lett, tíz, tizenegy. Majd mikor közeledett az idő, és új borogatást kellett adni (a toronyórák egymás után dallamosan ütöttek), Manuel könyörgött Estebannak, hogy ne bántsa. Aztán ravaszsághoz folyamodott, kijelentette, hogy már alig fáj. De Esteban, akinek szíve majd megrepedt a kintól, s szája oly merev volt, akár egy vasrúd, félrehajtotta a paplant, s a törülközővel vadul körütekerte a sebet. Manuel már-már félrebeszél, a kezelés hatása alatt mindazok a gondolatai, melyeket öntudatos állapotában nem engedett szabadjukra, most megnövekedve zúdultak ki száján.

Végül két órakor a dühtől és fájdalomtól magánkívül, kiugrott az ágyból, úgyhogy feje a mennyezetet verte, s így ordított:

- Pusztulj a poklok fészkes fenekére! Szaggassanak ízekre az ördögök, Esteban. Vesse az Úristen örök kárhozatra a te lelkedet, értetted? - Estebanban először is elhült a vér, kiment a folyosóra, az ajtónak dőlt, száját kítátva, szemét tágra meresztve. Még mindig hallotta belülről: - Igen, Esteban, vesse az Úristen örök kárhozatra a te bűnös lelkedet, értetted? Mert közém álltál és a közé, aki joggal az enyém volt. Az a nő joggal az enyém volt. Az a nő az enyém volt, érted, micsoda jogod van neked... - majd töviről hegyire leírta Pericholét.

Ezek a kitörések óránként ismétlődtek. Némi időbe telt, míg Esteban megértette magával, hogy testvérenek elméje megzavarodott. Néhány pillanatig rémüldözött, ami annak is tulajdonítható, hogy ájtatos hívő volt, majd visszatért a szobába, s lehajtott fővel teljesítette kötelességét.

Hajnal felé testvére kissé magához tért. (Milyen emberi fájdalomra nem hoz enyhülést a hajnal?) Egy ilyen pillanatban Manuel teljesen nyugodtan mondta:

- Jaj, Istenem. Valamivel jobban vagyok. A borogatások mégiscsak érnek valamit. Meglásd, holnap fölkelek, s kimegyek. Te már napok óta nem aludtál. Meglásd, nem leszek sokáig a terhedre, Esteban.

- Nem vagy terhemre, te számár.

- Kérlek, Esteban, ne végy komolyan, mikor fejeskedem, s nem engedem magamra kötni azokat a vacak rongyokat.

Hosszú szünet. Végül Esteban alig hallhatóan szólt:

- Arra gondolok... arra, hogy nem volna-e jó, ha Pericholéért küldenék? Eljöhetne ide, pár pillanatra meglátogathatna, azt hiszem...

- Perichole? Neked még mindig ő jár az eszedben?

- Semmi esetre sem. Dehogy.

De Esteban nem nyugodott. Még néhány mondatot ráncigált ki lelkéből.

- Manuel, te bizonyára még mindig azt érzed, hogy én közéd és Perichole közé álltam, pedig emlékezhetsz, azt mondtam neked, hogy az ügy rendben van. Esküszöm, nagyon örültem volna, ha akár el is mentél volna velem.

- Miért hozod ezt föl, Esteban? Isten engem, sohase gondolok ilyesmire. Ez a nő nekem senkim. Mikor vered már ki ezt a fejedből, Esteban? Mondom nagyon boldog vagyok, hogy minden úgy van, amint van. De igazán megharagszom rád, ha mindig ezzel állsz elő nekem.

- Nem beszélek többet erről, Manuel. De ha megharagszol rám a borogatás miatt... akkor te igenis emiatt haragszol meg rám. És erről beszélsz, erről...

- Kérlek, én nem tehetek arról, amit beszélek. Hiszen tudod, hogy fáj olyankor ez a komisz lábam.

- Szóval nem azért kívánsz a poklok fészkes fenekére, mert... azt hiszed, hogy közéd és Perichole közé álltam?

- A poklok fenekére?... Mit kotyogsz összevissza? Megőrültél, Esteban, képzelődöl. Le se hunytad a szemed, Esteban. Itt vagyok a nyakadon, és megbetegszel miattam. De meglásd, nem leszek sokáig a terhedre. Hogy kívánhatnálak téged, Esteban, a poklok fenekére, mikor te vagy mindenem a világon? Értsd meg, mikor a borogatást rám teszed, akkor magamon kívül vagyok. Hiszen tudod. Ne is gondold rá. Most megint itt az idő, újat kell rárakni. Meg se fogok mukkanni.

- Nem, Manuel, ezt az egyet elmulasztjuk. Nem akarok neked fájdalmat okozni, ezt az egyet inkább mulasszuk el.

- Már jobban érzem magam. Nemsokára, meglásd, fölkelek az ágyból. Tedd rá. Előbb azonban add ide a fészületet. Esküszöm Krisztus testére és vérére, ha valamit ellened mondok, Esteban, nem úgy értem ezeket a bolond szavakat, csak álmodom, mert roppant sajog a lábam. Jaj, csak az Isten adná, hogy minél előbb felépülnék, ámen. No, tedd rá. Oda, ni. Várom.

- Manuel, hidd el, semmi baj nem lesz, ha ezt az egyet elmulasztjuk. Jót is fog tenni neked, legalább nem izgatódsz fel annyira.

- Nem, már jobban érzem magam. A doktor azt mondta, hogy meg kell lennie. Meg se fogok mukkanni, Esteban.

És az egész kezdődött újra előlről.

A rákövetkező éjszakán a szomszédos szobában egy utcalány verni kezdte a falat, s szitkozódott, hogy mit povedálnak annyit. A túlsó szobából kijött egy pap a folyosóra, és dörömbölt az ajtón. Az egész emelet dühöngve állt a szobájuk előtt. A fogadós fölcsozogott a lépcsőn, hangosan fogadkozott vendégeinek, hogy az ikreket holnap reggel azonnal kiteszi az utcára. Esteban kezében a gyertyával kijött a folyosóra, hagyta, hadd szapulják, ahogy kedvük tartja,

de azután mikor Manuelnak rohama jött, kezét keményen testvére szájára tapasztotta. Ez még csak növelte Manuelnak iránta való haragját, s így egész éjszaka veszekedett vele.

Harmadik éjszaka Esteban papért küldetett, Manuel szívbéli töredelemmel magához vette az oltáriszentséget, s meghalt.

Ezután Esteban a világért se ment volna a fogadó közelébe. Hosszú sétákra indult, majd hirtelen visszalopódzott, s a járókelőkre meredve, ott ólalkodott pár utcányira attól a helytől, ahol testvére kiterítve feküdt. A fogadós nem bírt vele, s emlékeztén arra, hogy a fiúkat a Santa María Rosa de las Rosas zárdában nevelték, a főnöknőért küldetett.

Az egyszerűen, talpraesetten intézett el minden teendőt. Végül lement az utcasarokra, beszélt Estebannal. A fiú, tekintetében vágyódással vegyes bizalmatlansággal, figyelte, mint közeledik feléje a fejedelemasszony. De mihelyt melléje ért, Esteban oldalt fordult és félrepillantott.

- Segíts nekem. Nem jössz be megnézni a testvéredet? Nem jössz be segíteni nekem?

- Nem.

- Nem akarsz segíteni!

Hosszú szünet. Amint a főnöknő ott álldogált, gyámoltalanul, egyszerre átvillant lelkén egy kis epizód, mely évekkel ezelőtt történt: az ikertestvérek, mikor vagy tizenöt évesek lehettek, a térdénél ültek, s ő a keresztre feszítés történetét mesélte nekik. Tág szemükkel mindketten ajkán csüngtek. Manuel egyszerre hevesen fölkiáltott: „Ha Esteban meg én ott lettünk volna, nem engedték volna keresztre feszíteni.”

- Hát jó, ha nem akarsz segíteni, legalább azt mondd meg, melyik vagy?

- Manuel - szólt Esteban.

- Manuel, nem akarsz bejönni velem egy kicsikét virrasztani?

Hosszú szünet után:

- Nem.

- Jaj, Manuel, kedves Manuel, hát elfelejtetted, hogy gyermekkorotokban mi mindent megcsináltak nekem? Nyakatokba vettétek a várost, hogy elintézzétek ügyes-bajos dolgaimat. Mikor betegen feküdtem, megkérted a szakácsnét, engedje meg, hogy te hozhasd be nekem a levesemet. (Más nő így szólt volna : „Hát elfelejtetted, mi mindent tettem érted?”)

- Igen.

- Én is elvesztettem valakit, Manuel. Én is... valamikor. De tudjuk, hogy őket a jó Isten hordozza karjaiban...

Ezzel azonban semmire se ment. Esteban tétován elfordult, s továbbsomfordált mellőle. Mikor vagy húsz lépést tett, megállapodott, lefelé nézett a járdára, akár az a kutya, amelyik eloldalogna, de átallja megsérteni gazdáját, aki szólongatja.

Mindössze ennyit lehetett kicsikarni belőle. Mikor a félelmetes temetési menet elindult a városon fekete kámzsáival és álarcaival, a napvilágon lobogó gyertyáival, egymásra polcolt koponyáival, megrázó zsoldáraival, Esteban utánabandukolt a párhuzamos utcákon, odaodapillantva a távolból, mint valami vadember.

Egész Limát élénken foglalkoztatta, hogy a testvérek elszakadtak egymástól. Gazdasszonyok suttogtak róla részvevően, míg szőnyegeiket kitergették az erkélyre. Amikor a férfiak szóba hozták a csapszékekben, bólogattak, s utána jó darabig csendesen füstöltek. Utazók, kik az

ország belső részéből érkeztek, mesélték, hogy látták Estebant, amint parázsló szemmel kószált a folyók kiszáradt mederágyán, vagy az őslakók, az inkák roppant romjai körül. Egy lámapásztor látta a hegytetőn, ott álldogált, álmosan vagy bódultan, a harmattól nyirkosan, a csillagok alatt. Pár halász meglepte, amint messze elúszott a parttól. Hébe-hóba munkát talált magának, juhásznak szegődött vagy taligásnak, de néhány hónap múltán nyoma veszett, s vidékről vidékre kóborolt. De mindig visszatért Limába. Egy napon megjelent Perichole öltözőajtaja előtt, úgy tett, mintha beszélni akarna vele, komolyan rábámult, aztán eltűnt. Egy napon egy apáca azzal a hírrel futott a María del Pilar fejedelemasszonyának irodájába, hogy Esteban (akit a világ Manuelnak hívtak) a zárda kapuja előtt ácsorog. A főnöknő kisietett az utcára. Hónapokig tűnődött, milyen úton-módon lehetne megbékíteni ezt a félbolond fiút, hogy ismét közöttük éljen. Olyan komoly és nyugodt arcot öltött, amelyet csak tudott, s miután kilépett a kapun, ezt sutogta: „Kedves” - és rápillantott. A fiú is ránézett, azzal a vágyakozó és bizalmatlan tekintettel, amellyel nemrég, és csak állt-állt előtte reszketve. A főnöknő megint sutogott: „Kedves” - s egy lépést tett feléje, Esteban egyszerre sarkon fordult, futásnak eredt, eltűnt. A María del Pilar fejedelemasszonya borzadózva rohant vissza íróasztalához, térdre rogyott, hangosan kiáltott: „Imádkoztam a bölcsességért, de te nekem mit sem adtál. Nem tartozom a kiválasztottak közé, a legkisebb kegyet is megtagadtad tőlem. Csak afféle szobasúroló vagyok...” De hogy vezeklett fennhéjzásáért, az az ötlete támadt, hogy Alvarado kapitányért küldet. Három hét múltán tíz percig beszélgetett vele. És másnap a kapitány Cuzcoba ment, ahol - mint beszéltek - Esteban valamit másolt az egyetemnek.

Ezekben az esztendőben Peruban élt ez a furcsa és nobiles figura, Alvarado kapitány, az utazó. Vihar feketítette, zivatar cserzette ki bőrét. Szétvetette lábait a téren, mintha ingó fedélzeten állna. Szeme különös volt, nem békatávlathoz szokott, a csillagzatok képét vizsgálgatta vele a fellegek között, vagy egy esős hegyfok körvonalait. Szükszavúságát eléggé megmagyarázná az, hogy annyit utazott, de Montemayor márkiné erre a dologra új világot vetett:

Alvarado kapitány viszi hozzád személyesen ezt a levelet - írta lányának. - Mutasd be őt néhány földrajztudósnak, kincsecském, noha nem valami kellemes ember, mert ő az őszinteség valódi gyémántja. Bizonyára sohase találkoztok olyan emberrel, aki ily messze földeket bejárt. Múlt este mesélt nekem egypár újtjáról. Képzeld, el őt, amint dereglyéjét a moszatok tengerén át taszítja, a halak valóságos felhőit rebbentve föl, mint júniusban a szöcskéket, vagy amint jégszigetek között vitorláz. Igen, Kínában is megfordult, és behajózta Afrika folyóit. Ellenben nem pusztán kalandvadász, s egyáltalán nem büszkélkedik azzal, hogy új területeket fedez fel, de nem is pusztán kalmár. Egy napon vallatóra fogtam, miért élt így, ő azonban kitért a válasz elől. Mosónómtól tudtam meg azt, amit kóborlása igazi okának vélek: gyermekem, neki gyermeke van, leányom, neki leánya van. Már fölserdült annyira, hogy megfőzzön egy ünnepi ebédet, s kissé varrogasson rá. Akkoriban a kapitány csak Mexikó és Peru között vitorlázott, megannyiszor intett neki búcsút, és istenhozottat. Lehetetlen kipuhatolni, vajon ez a lány szebb volt-e vagy értelmesebb, mint az az ezer meg ezer lány, aki a kapitány körül élt. De hát az övé volt. Nyilván dőreségnek tartod, hogy egy ilyen tölgy-férfi a világban tébolyog, akár a vak ember az üres szobában, csak azért, mert kölyöklánya elhagyta. Nem, nem, te ezt nem értheted meg, édes imádoztam, de én megértem, és belesápadok. Múlt este a kapitány nálam volt, és róla beszélt. Arcát tenyerébe temetve a tűzbe bámult, és azt mondotta: „Néha úgy érzem, hogy valami hosszú útra kelt, és viszont fogom látni. Úgy érzem, hogy Angliában van.” Bizonyára kinevetsz, de abban a hiszemben vagyok, hogy a kapitány csak azért rója a földtekét, hogy elmúljon az az idő, míg meg nem öregszik.

A testvérek mindig nagy tiszteletet tanúsítottak Alvarado kapitány iránt. Rövid ideig dolgoztak is neki, s hármuk hallgatása némi értelmet lopott a hengegés, öndicséret és szószátyárkodás e világába. Így mikor a nagy utazó betoppant a sötét konyhába, ahol Esteban éppen ebédelt, a fiú a székét kissé az árnyékba húzta, de kis híja, hogy nem örült. A kapitány semmi jelét nem adta, hogy fölismerte, még annak sem, hogy meglátta őt, mindaddig, míg be nem fejezte ebédjét. Esteban már régen elkészült vele, de mert nem akarta, hogy megszólítsák, várta, hogy a kapitány elmenjen ebből az odúból. Végül is hozzálépett a kapitány, és így szólt:

- Te Esteban vagy, vagy Manuel? Egy ízben már segítettél nekem a hajót kirakni. Alvarado kapitány vagyok.

- Igenis - mondta Esteban.

- Szervusz, fiam.

Esteban valamit mormogott.

- Erős embereket keresek, akiket a legközelebbi utamra magammal vihetnék.

Szünet.

- Velem jönnél?

Hosszabb szünet.

- Angliába és Oroszországba... Nehéz munka. Jól megfizetem... Messze Perutól. Áll az alku?

Esteban látszólag nem is figyelt rá. Szemét az asztalra sütötte. Végül a kapitány fölemelte a hangját, mint aki sükethez beszél.

- Azt kérdeztem: akarsz velem jönni legközelebbi utamra?

- Igenis akarok - válaszolt Esteban azonnal.

- Derék. Ez már derék. Természetesen szükségem van a testvéredre is.

- Nem.

- Hogyan? Hát ő nem jönne velem?

Esteban valamit motyogott, és félrepillantott. Aztán felkelőben így szólt:

- Most el kell mennem, valakivel találkoznom kell egy bizonyos ügyben.

- Majd magam beszélek a testvéreddel. Hol van?

- Meghalt - mondotta Esteban.

- Ó, nem tudtam. Nem tudtam. Bocsáss meg.

- Igen - felelte Esteban. - El kell mennem.

- Hm. Te melyik vagy? Mi a neved?

- Esteban.

- Mikor halt meg Manuel?

- Ó, alig pár... alig pár hete. Valamiben fölsebezte a térdét, és... alig pár hete.

Mindketten a padlót bámulták.

- Hány éves vagy, Esteban?

- Huszonkettő.

- Helyes, szóval ebben megállapodtunk, velem jössz?

- Igenis.

- Bizonyára nem szoktál hozzá a hideghez.

- De hozzászoktam... Most el kell mennem, be kell mennem a városba, valakivel találkoznom kell egy bizonyos ügyben.

- Helyes, Esteban. Jöjj ide vissza vacsorára, akkor majd beszélgetünk az útról. Jöjj vissza, s igyál meg velem egy pohár bort. Visszajössz?

- Igen, vissza.

- Isten áldjon.

- Isten áldja.

Együtt vacsoráztak, s megegyeztek, hogy másnap reggel indulnak Limába. A kapitány Estebant az asztal alá itta. Eleinte töltögettek - iddógáltak. Erre a kapitány mesélni kezdett a hajókról meg az útjukról. Estebanhoz kérdéseket intézett a kötélzetre meg a vezérlő csillagokra vonatkozólag. Erre Esteban kezdett mesélni más dolgokról, és egész hangosan beszélt:

- A hajón olyan munkát tessék nekem adni, hogy mindig legyen dolgom. Mindent megcsinálok, mindent. Föl akarok mászni a magasba, kifeszíteni a köteleket, éjjel pedig virrasztani, mert tetszik tudni - sehogy se tudok aludni. És kérem, kapitány úr, a hajón tegyen úgy, mintha nem is ismerne engem, tegyen úgy, mintha nagyon gyűlölne, s mindig adjon nekem munkát. Nem bírok nyugodtan ülni és írni az asztalnál. És ne beszéljen rólam a többieknek, arról sem...

- Hallom, Esteban, hogy bementél egy égő házba, és onnan kihoztál valakit.

- Hát igen. De nem égettem össze magamat, szó sincs róla. Tetszik tudni - kiáltott Esteban s az asztalra hajolt -, nem szabad megölni magunkat, tetszik tudni, nem szabad. Ezt mindenki tudja. De ha beugrunk egy égő házba, és onnan kimentünk valakit, ez nem öngyilkosság. És ha matadorok leszünk, és a bika felöklel, az sem öngyilkosság. Csak ha szántsándékkal állunk a bika útjába. Tetszett már észrevenni, hogy az állatok sohasem ölik meg magukat, még akkor sem, mikor biztosak, hogy végük? Egyesek azt mondják, hogy a lovak belerohannak a pásztortűzbe. Igaz ez?

- Nem, nem hiszem, hogy igaz.

- Nem hiszem, hogy igaz volna. Nekünk volt egyszer egy kutyánk. De hát ne beszéljünk erről. Kapitány úr, tetszik ösmerni a María del Pilar fejedelemasszonyát?

- Ösmerem.

- Annak valami ajándékot szeretnék adni, minekelőtte útra kelek. Kapitány úr, tessék kifizetni nekem előre az egész zsoldomat, nem lesz szükségem pénzre azután sehol - szeretnék neki most valami ajándékot venni. Nemcsak a magam nevében. A főnöknőt... a főnöknőt...

Itt Esteban ki akarta mondani testvére nevét, de nem bírta. Inkább halkabban folytatta:

- A főnöknőt nagy csapás érte... Elvesztette valakijét, valamikor. Ő mondotta. Nem tudom, kije-mije volt az illető, de szeretnék neki ajándékot venni. Asszonynépség nehezebben viseli az ilyesmit, mint mi.

A kapitány megígérte, hogy reggelre valamit kisütnek. Esteban hosszasan beszélt erről. Egyszerre csak azt látta a kapitány, hogy a fiú az asztal alá bukik, erre fölkel, kiment a kocsmá előtti térre. Nézegette az Andok körvonalát, s a fényárban tündöklő csillagokat, melyek mind-

örökké ott nyüzsögnek a menny boltozatján. És ott libegett az aetheren a búbajos tündér, és rámosolygott az ezüsthangú tündér, aki már ezredszer így szólott hozzá : „Ne maradj sokáig. Mire visszatérsz, már nagy lány lesz belőlem.” Erre a kapitány bement, Esteban szobájába vitte, s ott üldögélt sokáig, és nézte-nézte.

Másnap reggel a lépcső alján várakozott, mikor Esteban megjelent.

- Mihelyt elkészülsz, indulunk - mondta a kapitány.

A fiú szemében újra fölvilant a furcsa fény. Most kikottyantotta:

- Nem, én nem megyek, egyáltalán nem megyek.

- Ejnye, Esteban, hiszen megígérted, hogy velem jössz.

- Nem lehet. Nem mehetek - és visszafordult a lépcsőnek.

- Jöjj ide egy pillanatra. Csak egy pillanatra, Esteban.

- Nem mehetek, nem hagyhatom itt Perut.

- Valamit mondani akarok.

Esteban leült a lépcső aljára.

- Hát mi lesz azzal az ajándékkal, amelyet a María del Pilar fejedelemasszonyának szántál? - kérdezte a kapitány halkán.

Esteban hallgatott, a hegyek felé pillogott.

- Csak nem fosztod meg őt ettől az ajándéktól? Roppant örülne neki... Hisz tudod.

- Jó - mormogta Esteban, mintha mélyen megindult volna.

- Igen. Aztán az óceán különb ám, mint Peru. Te csak Limát ösmered, meg Cuzcót meg az országutat. Mi keresnivalód van itten? Érzed, ugye, hogy az óceán való neked. Különben a hajón minden pillanatban kapsz munkát. Majd gondom lesz rá. Menj, szedd a cókómódot s indulunk.

Esteban próbálta elhatározni magát. Mindig Manuel határozott, de még Manuelnak se kellett sohasem ily roppant elhatározásra jutnia. Esteban lassan ballagott föl a lépcsőn. A kapitány várta őt, és oly sokáig várta, hogy egyszerre maga is föltámolygott a lépcsőn a feleútig, s hallgatózott. Eleinte csönd volt, aztán olyan zajokat hallott, amelyeket képzelete tüstént fölismert. Esteban kaparta a vakolatot a gerendáról, s köréje épp egy kötelet erősített. A kapitány reszketve állt a lépcsőn.

„Talán ez a legjobb - gondolta magában. - Talán magára hagyom őt. Talán mást nem is tehet.”

Majd mikor egyéb hangot is hallott az ajtónak rontott, berohant a szobába, elkapta a fiút.

- Tessék menni innen - kiabált Esteban. - Tessék hagyni engem. Ne tessék most bejönni.

Esteban arccal a padlóra esett.

- Egyedül vagyok, egyedül, egyedül - kiáltotta.

A kapitány csak állt-állt, egyenesen, nagy, nyílt, ráncos arcával, melyet elszürkített a fájdalom. Ő most a saját régi óráit élte át újra. Csak a tenger csodáiról tudott beszélni, különben nehéz helyen állott nála a szó, de vannak pillanatok, amikor nagy bátorság kell ahhoz, hogy köz-helyeket mondjunk. Nem volt biztos abban, hogy a padlón heverő alak figyel-e rá, de azért így szólt:

- Azt tesszük, amit tehetünk. Tengődünk, Esteban, ki-ki úgy, ahogy bír. Nem tart sokáig, tudod. Az idő folyton halad. Majd te is meglepődöl egyszer, milyen gyorsan múlik az idő.

Elindultak Limába. Amikor a Szent Lajos király hídjához érkeztek, a kapitány lement a folyóhoz, hogy felügyeljen pár poggyásza átszállítására, de Esteban gyalogszerrel haladt át a hídon, s azzal együtt zuhant le.

NEGYEDIK RÉSZ

Pío bácsi és Don Jaime

Montemayor márkiné egyik levelében (a XXIX-ikben) próbálja leírni, milyen hatást tett rá „ami öreg bohócunk”, Pío bácsi:

Egész délelőtt a zöld erkélyen üldögéltem, papucsot varrtam neked, lelkem - szól leányához. - Minthogy az aranyfonál nem foglalta le teljesen a figyelmemet, szemügyre vehettem, hogyan nyüzsög a mellettem levő falnál a hangyaboly. A hangyák valahol a deszkafal mögött türelmesen pusztították házamat. Minden három percben egy pöttöm munkás jelent meg két deszka között, s le-leejtett egy icipici szilánkot a padlóra. Erre felém lóbálva csápját, hirtelen beosont titokzatos folyosójába. Közben ezen az országúton számos hangya-bátyja meg hangya-húga ügetett ide-oda, meg-megálltak, hogy összedörzsöljék fejüket, ha azonban munkájuk nagyon sürgős volt, ingerülten tiltakoztak az ellen, hogy megdörzsöljék a másikat, vagy hogy a másik dörzsölje meg őket. Egyszerre Pío bácsira gondoltam. Ki másra is emlékeztet ez a mozdulat, ha nem órá, aki meg-megállít egy arra haladó abbét vagy egy udvari lakájt, s ajkát áldozata füléhez tapasztva suttog. Éppen ma délelőtt láttam őt, amint holmi titokzatos ügye után loholt. Minthogy én vagyok a legbutább, a leghívságosabb asszony, elszalasztottam Pepitát, hozattam vele egy mandulás süteményt s a hangyák országútjára tettem. Azután átízentettem a Café Pizarróba, hogy amennyiben Pío bácsi estélig bevetődik oda, küldjék el hozzám. Neki fogom adni a régi, türkizzel kirakott, görbe salátavillámat, s ő majd megszerzi nekem azt az új balladát, amelyet most szélében-hosszában énekelnek Ol-v-s hg-nőről. Gyermezem, ilyen remeket még nem olvastál, s te fogod majd először olvasni.

A következő levélben: Kedvesem, Pío bácsi a legnagyobbszerű ember az egész világon, kivéve a te uradat. Pío bácsi a világ második legnagyobbszerű embere. Istenien társalog. Ha nem volna olyan rossz híre, titkáromul fogadnám. Ő megírhatná valamennyi leveletemet, s az utánunk jövő nemzedékek bámulnák elméssége-met. Sajnos azonban annyira molyette a betegségtől meg a rossz társaságtól, hogy kénytelen vagyok őt ebben az alvilágban hagyni. Nemcsak egy hangyához hasonlít, hanem egy mocskos kártyapaklihoz is. Kötve hiszem, hogy a Csendes-óceán minden vize tisztára moshatná és szagtalaníthatná. De milyen ragyogóan beszél a spanyol nyelvet, s milyen talpraesett dolgokat mond! Ez onnan van, mert mindig a színház körül ácsorog, s Calderón párbeszédeit hallgatja. Jaj, mi történt ezzel a világgal, lelkem, hogy ilyen cudarul bánnak efféle emberrel? Olyan szomorúan néz, mint az a tehén, amelyik az imént ellette meg a tizedik borját.

Mindenekelőtt tudniok kell azt, hogy Pío bácsi Perichole szolgája volt. De ő volt énekmestere, fodrásza, dögönyözője, fölolvadója, kifutófiúja, bankárja is, és amint rebesgették, az - apja is. Például ő tanította be szerepeit. A városban arról suttoztak, hogy Camila tud írni-olvasni. Ez a bók alaptalan volt, helyette Pío bácsi végezte el írni- és olvasnivalóját. Az évad közepén a színtársulat hetente két-három új darabot vett elő, s minthogy mindegyikben akadt egy hosszú, ékes szerep Pericholénak, csak a pusztá betanítása se volt csekélység.

Peruból, a határ menti államból, ötven év alatt virágzó állam vált. A zene, a színház nagyon érdekelte lakosait. Lima az ünnepnapokat azzal szentelte meg, hogy délelőtt Tomás Luis da

Vittoria miséjét hallgatta végig, este pedig Calderon tündöklő költeményeit. Igaz, a limaiak arra is kaphatók voltak, hogy érzelgős dalocskákat iktassanak a legfinomabb játékokba, s könnyfacsaró taktusokkal fejeljék meg a legzordabb zenedarabokat is, de legalább nem kellett magukat halálra unni a hamis művészi tisztelet nevében. Ha nem szerették volna a limaiak a hősi játékokat, nem haboztak volna, hogy otthon maradjanak, ha pedig süketek lettek volna a sokszólamú zene iránt, semmi se akadályozta volna őket, hogy egy korábbi misére menjenek. Mikor az érsek visszatért rövid spanyolországi útjáról, egész Lima ezt kérdezgette: „Vajon mit hozott?” Végül híre futott, hogy Palestrina, Morales, Vittoria miséivel, motettáival tért vissza, s Tirso de Molina, Ruiz de Alarcón, Moreto harmincöt színdarabjával: Tiszteletére a város polgársága ünnepélyt rendezett. A templomi énekesfiúk iskoláját s a Comedia zöld termét elárasztotta a zöldség és gabona. Mindenki táplálni akarta azokat, akik tolmácsolják ezt a sok szépséget.

Ez volt a színház, melyben Camila Perichole lassanként megszerezte hírnevét. A műsor oly gazdag volt, s a sűgő oly megbízható, hogy kevés darabot adtak a az évadban többször, mint négyszer. Az igazgatónak rá kellett vetnie magát a XVII. századbeli spanyol dráma egész termésére, sok olyan darabra is, amely ma már elkallódottnak tekinthető. Perichole csak Lope de Vegának száz darabjában játszott. Számos csodálatos színésznő akadt ezekben az években Limában, de különb egy sem. A polgárok sokkal messzebb voltak a spanyol színházaktól, semhogy tudatában lehettek volna annak, hogy Perichole az egész spanyolul beszélő világban a legkülönb színésznő. Ezek állandóan azon sóhajtoztak, vajha megláthatnák a madridi színházi csillagokat, akiket nem ösmertek, s ezért valami homályos, új képességgel ruházták föl. Csak egyvalaki tudta biztosan, hogy Perichole milyen nagy művésznő: a tanítója, Pío bácsi.

Pío bácsi egy jó kasztíliai család törvénytelen sarja volt. Tízéves korában Madridba szökött apja haciendájáról, s csak ímmel-ámmal kerestették. Attól kezdve a maga lábán állt meg. Rendelkezett a kalandor hat erényével: emlékezett arcokra s nevekre, de a saját nevét kitűnően tudta váltogatni; nyelveket beszélt; leleménye kimeríthetetlen volt; titkot tartott; értett beszédbe elegyedni idegenekkel; nem bántotta a lelkiismeret, ami abból származott, hogy megvetette a tunya gazdagokat, akiket kizsákmányolt. Tízéves korától tizenötig számlákat kézbesített kalmároknak, lovakat ápolt, titkos megbízatásokban járt el. Tizenöt éves korától húszig medvéket, kígyókat idomított vándorcirkuszosok számára, főzött és puncsokat kevert, a legelőkelőbb vendéglők bejárata körül ólálkodott, s híreket suttogott az utasok fülébe - gyakran nem gyanúsabb híreket, mint például azt, hogy egy előkelő családnak el kell adnia ezüstneműjét, s így az ezüstművesek jutalékát meg lehet takarítani. A város minden színházával összeköttetésben állt, s tíz ember helyett tudott tapsolni. Rágalmakat terjesztett, s minden rágalmának megvolt a szabott ára. Értesítéseket adott el a termés állásáról s a földbirtokok áráról. Húszéves korától harmincig szolgálatait már a legmagasabb körökben is méltányolták - a kormány őt küldte ki szítani a hegyekben támadt bátortalan lázadásokat, hogy a kormány rajtuk üthessen, és jó lélekkel leverhesse őket. Tapintata oly nagy volt, hogy a francia párt azután is őt alkalmazta, miután megtudta, hogy az osztrák párt is őt alkalmazza. Hosszan tárgyalt Ursins hercegnővel, de a cselédlépcsőn járogatott föl hozzá. Ebben az időben már nem kellett az urak szerelmi ügyeit közvetítenie, sem apró rágalmakat elhelyeznie.

Egy ügyel sohasem foglalkozott tovább, mint két hétig, még akkor sem, ha zsíros haszon kecsegtette. Lehetett volna cirkuszigazgató, színigazgató, régiségkereskedő, olaszszelyemcsempész, titkár az alkirályi palotában vagy a székesegyházban, a hadsereg élelmiszerszállítója, ház- vagy telekügynök, mulatóhely-tulajdonos, szerelmi közvetítő. De úgy látszott, hogy egyénisége - valami véletlen vagy kisgyermek kori benyomás hatása alatt - fázott attól, hogy birtokoljon valamit, hogy le legyen valahová kötve, hogy hosszasan egy foglalkozást

űzőn. Ez akadályozta meg például, hogy tolvajlásra adja magát. Lopni több ízben lopott, de a haszon nem volt elegendő, hogy eloszlassa a bezárástól való rémületét. Volt olyan leleményes, hogy a világ minden zsandárja elől a tett színhelyén is eliszkolhatott volna. De semmi sem oltalmazhatta őt az ellen, hogy ellenségei kígyót-békát ne kiáltssanak rá. Egy időben arra is ráfanyalodott, hogy az Inkvizíciónak nyomozzon, de mikor látta, hogy néhány áldozatát kámzsában vezetik el, érezte, hogy maga is rajtaveszthet azon az intézményen, amelynek cselekedeteit vajmi nehéz kiszámítani.

Pío bácsi a huszadik évéhez közeledvén ráébredt arra, hogy életének három célja van. Először a függetlenségre áhítozott, mégpedig különös formában, vagyis azt óhajtotta, hogy folyton változó legyen, magányos és mindentudó. Szívesen lemondott a közélet kitüntetéseiről, csak titokban azt érezhesse, hogy nagy távolságból tekint le az emberekre, hogy többet tud róluk, mint ők magukról, s ez a tudás alkalomszerűen cselekvéssé is válhat, s őt afféle ügynökké teheti az állami és magánügyekben. Másodszer mindig közelében akart lenni a szép nőknek, akiket - a szó legjobb és legrosszabb értelmében - imádozott. Hogy közelükben lehessen, az oly szükséglet volt számára, akár a lélegzés. A szépség és báj iránti tisztelete abból állott, hogy ránézett, rámosolygott valamelyikükre, és a színház és az udvar hölgyei meg a bordélyházak szerették szakértelmét. Gyötörték őt és sértegették, és tanácsot kértek tőle, és különös kedvüket lelték nevetséges hódolatában. Sokat szenvedett a dühüktől, az aljasságuktól, a bizalmaskodó sírás-rívásuktól. Mindössze annyit kért tőlük, hogy alkalmilag fogadják őt, hogy bízzanak benne, hogy ki-be járhasson a szobájukba, mint holmi barátságos és kissé bolondos kutyus, s megírhasa a leveleiket. Roppant kíváncsi volt, mi lehet a lelkükben, a szívükben. Sohase kérte, hogy szeressék (itt egyszerre másképp értelmezte ezt a szót), ilyesmiért a város sötétebb negyedeiben fizetni szokott. Mindig kétségbeejtően elidegenítő volt csutakszerű bajuszával, csutakszerű szakállával s nagy, komikus-szomorú szemével. Ezek a nők alkották egyházközségét, tőlük kapta a Pío bácsi nevet is, s akkor nyilatkozott meg nekik leginkább, ha bajba kerültek: amikor kegyvesztettek lettek, pénzt kölcsönzött nekik, amikor megbetegedtek, túltett szeretőik lankadó hódolatán s szobalányaik kétségbeesésén, amikor a kor vagy a betegség megfosztotta őket szépségüktől, tovább szolgálta őket szépségük emlékéért, amikor pedig meghaltak, őszinte bánattal elkísérte őket utolsó útjukra, ameddig csak lehetett.

Harmadszor közelükben akart lenni azoknak, akik szerették a spanyol irodalmat s annak különösen színpadi remekműveit. Ő mindezt a kincset a maga számára fedezte föl, könyveket kért kölcsön vagy lopkodott el gazdái könyvtárából, suttymban táplálkozott velük - mintegy tébolyult életének színpadai mögött. Megvetette azokat a nagy személyiségeket, kik minden műveltségük és csiszoltságuk ellenére nem méltányolták és nem bámulták Calderón és Cervantes csodálatos szókincsét. Ő maga verseket szeretett volna írni. Álmában sem képzelte, hogy azok a gúnydalok, melyeket az operettekbe írt, átmentek a népzenebe is, s mindenütt éneklék az országutakon.

Egy verekedés miatt, mely oly könnyen támad bordélyházakban, élete fölöttébb bonyolulttá vált, s Peruba költözködött. Pío bácsi Peruban még otthonosabban mozgott, mint Európában. Itt is ingatlanokkal, cirkuszokkal, szerelmi ügyekkel, lázadásokkal és régiségekkel foglalkozott. Egy kínai vitorlást a szél Kantonból Amerikába sodort, mire ő összeszedett a parton egy szállítmány sötétveres porcelánt, s a findzsákat egyenként adogatta el értő gyűjtőknek. Kipuhatólta az inkák leghatásosabb medicináit, s ügyesen kereskedett pirulákkal. Négy hónap alatt mindenkit keresztül-kasul ösmert Limában. Aztán megösmerte a tengerparti városok, a bányavidékek s a belső ország sok-sok lakóját. Az a hite, hogy mindentudó, hovatovább valószínűnek látszott. Az alkirály fölfedezte Pío bácsi sokoldalú képességeit, s számos ügyben vette igénybe szolgálatait. Don Andrésnak, kinek már hanyatlott az értelme, egy tehetsége még megmaradt: kitűnően tudta kezelni bizalmas szolgálait. Pío bácsival nagy

tapintattal bánt, de bizonyos tisztelettel is. Kiérezte azt, hogy mivel nem szabad őt megbízni, s azt is, hogy szereti a változatosságot és a nyugalmat. Pío bácsi viszont állandóan csodálkozott azon, hogy a herceg oly kevéssé él helyzetével, s hatalomvágyból, szeszélyből vagy pusztá gyönyörűségből nem avatkozik bele mások sorsába; ellenben a szolga azért szerette az urát, mert Cervantes bármelyik előszavából tudott idézni, és beszédében még mindig volt némi kasztíliai zamat. Pío bácsi sokszor besurrant reggel az alkirályi palotába, oly folyosókon, melyeken senki se közlekedhetett, legföljebb egy-egy gyóntatóatya vagy egy-egy titkos bérenc, s az alkirály mellett üldögélt, míg a reggeli csokoládéját szürcsölgette.

De Pío bácsi ezekből az üzleteiből egyáltalán nem tollasodott meg. Azt mondhatnók, hogy nyomban föladott egy vállalkozást, mihelyt az nekilendült. Ellenben senki se tudta, hogy volt egy háza. Ez telis-tele volt kutyákkal, melyeket párosított és szaporított, a felső emeleten viszont madarait tartogatta. De még ebben a királyságban is egyedül éldegélt, büszkén a magányosságára, mintha valami fensőbbeséges volna az ilyen egyedüllétben. Végre egy kalandja akadt, mely mint valami furcsa ajándék pottyant le az égből, s ez egyesítette életének három nagy célját: a szenvedélyét, hogy mások életébe kukkantson, a szép nők iránti imádatát s a spanyol irodalom remekeiért való lelkesedését. Fölfedezte Camila Pericholét. Ennek a leánynak igazi neve Micaela Villegas volt, kávéházakban énekelt tizenkét esztendő korában, s Pío bácsi állandóan kávéházakban lebzelt. Most, mikor a gitárosok közt üldögélt, figyelve ezt a félszeg leányzót, aki balladákat énekelt, és utánozta az előtte járó, tapasztaltabb énekesnők minden hangsúlyát, lelkében megfogant az elhatározás, hogy Pygmalionja lesz. Kiváltotta őt pénzzel. A leány többé nem aludt bezárva egy borosládában, hanem kapott egy vaságyat Pío bácsi házában. Pío bácsi dalokat írt neki, megtanította, hogyan kell figyelnie a hangja színezetét, s vett neki egy új ruhát. Eleinte a lány csak azt észlelte, milyen nagyszerű, hogy nem ütik-verik, hogy meleg levest kap, és hogy valamire tanítják. De voltaképp Pío bácsi volt tőle elkápráztatva. Hirtelen kísérlete minden várakozáson felül sikerült. Ez a tizenkét éves, hallgatag s mindig kissé morcos csitri szívvel-lélekkel dolgozott. Pío bácsi folyton tanította a színjátszásra, kioktatta őt, hogyan tolmácsolja a dal lelkét a közönségnek, színházakba vitte, és figyelmeztette az előadás minden finomságára. De Camilától mint nőtől lepődött meg leginkább. Hosszú karja és lába végül arányosan, kecsesen összehangolódott a testével. Majdnem torz, kiéhezett arca megszépült. Egész vérmérséklete megédesedett, titokzatossá s furcsán bölccsé vált, és mindez az övé lett. A leány semmi kivetnivalót se talált benne, s vakon engedelmeskedett neki. Nagyon szerették egymást, de szenvedély nélkül. Pío bácsi tisztelte azt a kis ideges árnyékot, mely át-átlibbent a lány arcán, amikor túlságosan közel ment hozzá. De ebből az önmegtagadásból is a gyöngédség illata áradt, a szenvedélynek az a sejtelve, mely a legváratlanabban keletkezett lelki közösségben is oly gyorsan röppent tova egy egész életet, melyet a kötelesség jármában élünk át, mint valami tündéri álmot.

Sokat utazgattak, új kocsmákat kerestek, mert a kávéházi énekesnő legnagyobb értéke mindig az újszerűség. Mexikóba rándultak, különös ruhájukat ugyanabba a kendőbe bugyolálva. Tengerpartokon háltak, Panamában megverték őket, s hajótörést szenvedtek egy kis csendes-óceáni szigeten, melyet a madarak ürüléke mintegy bevakolt. Őserdőkben gázoltak, kígyók, bogarak között óvakodva előre.

Amikor keveset kerestek, részesnek szegődtek, és arattak. Semmi a világon nem lepte meg őket.

Aztán még keményebb gyakorlat következett a lányra, olyan életmód, melyet csak azok vállalnak, akik erőművészek készülnek. Az oktatást kissé bonyolította, hogy Perichole egykettőre a közönség kedvencévé lett, s némi veszély lakozott abban, hogy a kapott taps túlon túl hamar

elégedetté teheti munkájával. Pío bácsi voltaképp sohasem verte őt, de oly kegyetlenséghez folyamodott, mely szintén eléggé borzalmas volt.

Egy előadás végén Camila bement öltözőjébe, s ott találta Pío bácsit, aki közönyösen füttyörészett egy sarokban. A lány azonnal megérezte, mire céloz ezzel, s dühösen kiáltott.

- No, mi az? Szűz Máriám, Boldogságos Anyám, mi az már megint?

- Semmi, gyöngyöcském. Semmi, édes kis Camillám.

- Valami volt, ami nem tetszett neked. Mindig kipécézel valami hibát. No, ki vele gyorsan, mi volt az? Készen vagyok, rajta.

- Semmi, halacskám. Azt hiszem, úgy játszottál ahogy tudtál, csodálatos hajnali csillagom.

Camilát megörjítette az a föltevés, hogy középszerű színésznő, s bizonyos magaslatok örökre zárva maradnak előtte.

Sírva fakadt:

- Bárcsak sose ismertelek volna. Elmérgezed az egész életemet. Biztosan arra gondolsz, hogy rosszul játszottam. Örül a lelked, ha elhiteded velem, hogy rossz voltam. Hát az voltam, légy boldog.

Pío bácsi tovább füttyörészett.

- Csakugyan tudom, hogy ma este gyöngye voltam, fölösleges az orrom alá dörgölnöd. Nahát. Most eredj. Nem bírom, hogy itt lógj. Amúgy is elég nehéz eljátszanom ezt a szerepet, hát még ha visszajövök, s itt talállak, ilyen pofával.

Pío bácsi egyszerre előrehajolt, s haragos hévvel ezt kérdezte:

- Miért mondtad oly gyorsan a fogollyal való jelenetet?

Perichole még jobban sírt.

- Jaj, Istenem, hagyj legalább meghalni békében! Egyszer azt mondd, hogy gyorsabban, máskor, hogy lassabban. Egy-két éven belül úgyis megbolondulok, s akkor mindegy lesz.

Pío bácsi csak füttyörészett.

- Különben a közönség úgy tapsolt, mint még soha. Érted? Mint még soha. Ha tudni akarsz. Bánják is ők, akár gyorsan mondom, akár lassan. Sírtak. Isteni voltam. Ez a fontos. Most pedig hallgass. Hallgass.

Pío bácsi már nem füttyörészett.

- Megfésülheted a hajam, de ha egy szót szólsz, nem lépek fel többet. Keress magadnak más bolondot, érted?

Erre Pío bácsi tíz percig csitítgatva fésülte a haját, tettette, hogy észre sem veszi a zokogást, mely valósággal rázta Perichole elcsigázott testét. Végre a lány hirtelen megfordult, elkapta egyik kezét, s eszelősen megcsókolta.

- Pío bácsi, hát olyan rossz voltam? Hát szégyent hoztam rád? Hát olyan rémes voltam, hogy kimentél a nézőtérről?

Hosszú szünet után Pío bácsi tárgyilagosan elösmerte:

- A hajó jelenetben jó voltál.

- De jobb is voltam, Pío bácsi. Emlékszel arra az estére, mikor visszajöttél Cuzcóból?

- Egész jó voltál a végén.

- Igazán?

- De virágom, gyöngyöm, mi volt a fogollyal való jelenettel?

Itt Perichole arccal-karral az asztalra roskadt, a pomádék közé, mert rettenetes sírógörcs fogta el.

Csak a tökély számít, csak a tökély. Azt pedig sohasem éri el.

Aztán Pío bácsi halkán beszélni kezdett, és beszélt-beszélt. Egy óráig elemezte a játékot, rengeteg finomságot mondott hangról, taglejtésről, tempóról, és gyakran hajnalig együtt maradtak, egymásnak szavalgatva Calderón nemes párbeszédeit. Kinek akartak ők tetszeni? Nem a limai nézőknek. Azok már régóta meg voltak elégedve. Olyan világból jövünk, ahol a kiválóság hihetetlen színvonalát ismertük meg, homályosan emlékszünk szépségekre, amelyeket itten nem valósíthatunk meg újra, s vissza-visszazarándokolunk ebbe a világba. Pío bácsi meg Camila Perichole azért gyötrődtek, hogy mindenáron elérjék Peruban ama színházak színvonalát, melyek valahol az Égben vannak, ahová Calderón már feljutott öelöttük. Az a közönség, melyhez a remekművek szólnak, nem erről a világról való.

Bizonyos idő múltán Camila már nem annyira adta oda magát a művészetnek. Néha meg is vetette a színjátszást, s hanyag lett. Ez annak volt tulajdonítható, hogy a spanyol klasszikus dráma vajmi kevés érdeklődést tanúsított a női szerepek iránt. Abban az időben, mikor az angol, francia (s valamivel később a velencei) udvarok körül csoportosuló színműírók a női szerepeket a szellem, a báj, a szenvedés és hisztéria tanulmányozásával gazdagították, a spanyol drámaírók tekintetüket a hősökre szegezték, a nemesurakra, kik a becsület tusakvó követelményei között hánykódtak, vagy mint bűnösök, az utolsó pillanatban visszatértek a kereszthez. Pío bácsi évek hosszú során igyekezett utat-módot lelteni, hogy felkeltse Perichole érdeklődését a szerepek iránt, amelyeket kapott. Egy alkalommal azt jelenthette Camilának, hogy Vico de Barrera unokája Peruba érkezett. Pío bácsi már régen közölte Camilával, mennyire tiszteli a nagy költőket, és Camila sohase vonta kétségbe, hogy ezek valamivel fölülte állanak a királyoknak, és nem alantabb, mint a szentek. Ilyeténképpen mind a ketten nagy izgalommal választották ki a költő egyik darabját, hogy bemutassák unokája előtt. Vagy százszor elpróbálták a költeményt, hol az ihlet nagy lelkeségével, hol pedig leverten. Az előadás estéjén Camilának, aki kikukucskált a kárpit redői közül, Pío bácsi egy kis középkorú asszonyt mutatott, akit a szegénység meg a nagy család gondjai már elnyűttek, de Camila úgy érezte, hogy a világ minden szépségét, fönségét látja maga előtt. Míg várakozott a végszóra, mely megelőzte színre lépését, áhítatos tisztelettel csüngött Pío bácsin, s szíve hangosan vert. Felvonásközben a kelléktár poros zugába vonult, ahol senki se találhatta meg, csak ült, és a sarokba meredt. Amikor az előadás véget ért, Pío bácsi behozta Vico de Barrera unokáját Camila szobájába. Camila a jelmezek között állott, melyek a falon függtek, és sírt a boldogságtól meg a zavartól. Végül térdre rogyott, megcsókolta az idős hölgy kezét, s míg a nézők hazamentek, s lefeküdtek, vendége ott maradt, és Vico munkásságáról, szokásairól apró történeteket mesélt, amelyek még megmaradtak a családjában.

Pío bácsi akkor volt legboldogabb, ha új színésznő jött a társulathoz, mert ha Perichole mellett új tehetséget fedeztek föl, az mindig ösztönözte Camilát. Pío bácsinak (aki hátul állt a nézőtéren, kétszeresen meggörnyedve az örömtől s a kajánságtól) úgy tetszett, hogy Perichole teste alabástrom lámpa lett, melyben valami erős fény ég. Anélkül, hogy fogásokhoz vagy álpátoszhoz folyamodott volna, arra törekedett, hogy az újonnan jöttet egyszerűen gemsemmisítse. Ha vígjátékot játszottak, ő volt az élc megtestesülése, ha pedig (ami valószínűbb volt) porig alázott nők és engesztelhetetlen gyűlölet drámáját adták, akkor a színpad szinte

füstölgött indulatától. Egyénisége annyira felvillanyozódott, hogy ha csak rátette a kezét egyik szereplő színész kezére, rögtön borzongás cikázott végig a nézőtéren. De az ilyen kiváló mozzanatok egyre gyérültek. Amint Camila technikája fejlődött, mind kevesebb szüksége volt az őszinteségre. Azt se vették észre a nézők, ha szórakozott volt, ilyenkor csak Pio bácsi bánkódott.

Camila arca szép volt, de csak akkor, ha nem volt nyugodt. Ha nyugodt volt, a szemléző döbbenetesen fedezte föl, hogy az orra hosszú és vékony, a szája fáradt s kissé gyerekes, a tekintete mohó; afféle elkényszerült parasztlány volt, akit kikitortak az énekes kávéházakból, s nem tudott összhangot teremteni küszködő művészete, vágyai, ábrándjai s mindennapi nehéz munkája között. Mindez külön-külön egy világ volt, s a köztük levő háborúság már régen elhülyített (vagy ellaposított) volna egy kevésbé szívós természetet. Láttuk, hogy Perichole, noha elégedetlenkedett szerepeivel, nagyon jól ösmerte az örömet, amelyet a színjátszás nyújt, s hébe-hóba melegedett a tűznél. De a szerelem tüze gyakrabban vonzotta, bár nem biztosított számára nagyobb boldogságot, mindaddig, míg maga Jupiter nem küldött neki egy gyöngy-nyakéket.

Don Andrés de Ribera, Peru alkirálya, egy valaha kellemes ember roncsa volt, akit megtört a sok evés, a sok szerelem, a sok nemesség, meg tízévi számkivetése. Ifjúkorában diplomáciai szolgálatot teljesített a versailles-i és római nagykövetségen, harcolt az osztrák háborúban, sőt Jeruzsálemben is járt. Miután elvesztette feleségét, egy undorító, gazdag asszonyt, aki nem hagyott maga után gyermeket, gyűjtögette a régi pénzeket, a borokat, a színésznőket, a rendjeleket és térképeket. A sok evéstől megköszvényesedett, a szerelemtől rángatózott, a nemeségtől oly mérhetetlenül és gyerekesen dölyfös lett, hogy ritkán hallott meg bármit is, amit neki mondtak, és szakadatlan monológokat intézett a mennyezethez, számkivetésétől pedig az unalom valóságos óceánja vette körül, oly őszinte unalom, hogy az már hasonlított a fájdalomhoz - vele kelt, vele múlt el a napja, s ez virrasztott ágya mellett egész éjszaka, várva az álmot. Camila az éveket a színház kemény és munkás fegyelmében töltötte, csak pár piszkos szerelmi kalandba kóstolt még, mikor ez az olimpuszi jelenség (mert az alkirálynak olyan arca és tartása volt, hogy a színpadon bizvást játszhatott volna isteneket és hősöket) hirtelen a palotába hozatta egy ragyogó éjféli vacsorára. A színpad és az előkelő társaság minden hagyományára ellenére, a lány szerette koros udvarlóját: azt gondolta, hogy vele majd boldog lesz örökre. Don Andrés számos dologra tanította meg Pericholét, s ez volt a lány okos, mohó szellemének a szerelem legédesebb fűszere. Az alkirály megtanította kicsit franciául, aztán megtanította a tisztaságra, csínra és jó modorra. Pio bácsi arra tanította meg, hogyan viselkednek ünnepi alkalmakkor a főrangú hölgyek, az alkirály viszont arra tanította meg, hogyan adják be a derekukat a főrangú hölgyek. Pio bácsitól és Calderóntól az irodalmi spanyolt sajátította el, Don Andrés ellenben a Buen Retiro kedves csibésznyelvére oktatta ki.

Pio bácsi aggódott, amikor Camilát meghívták a palotába. Sokkal jobban szerette volna, ha tovább űzi kisdéd, közönséges szerelmi játékait a színházi raktárban. De mikor látta, hogy művészete kicsiszolódik általa, roppant boldog lett. Üldögélt hátul a nézőtéren, s az őszinte örömtől és jókedvtől szinte fetrengett, mert észrevette, hogy Perichole csínján értésére adja a nézőknek, hogy ösmeri azt a világot, amelyről a drámaírók írnak. Újszerűen mondott istenhozzádot, újszerűen jött be az ajtón, úgy, hogy az mindent elárult. S Pio bácsit más nem is érdekelte. Mi nagyobb érték van a földgolyón (kérdézi töleték Pio bácsi), mint egy gyönyörű nő, aki diadalra visz egy spanyol remekművet - az előadás telis-tele jobbnál jobb megfigyeléseivel, úgy, hogy szavainak egymásutánja új távlatot nyit az életre és szövegre - aztán mindezt kellemes hangon mondja el, s hibátlan testtartásával, nem megvetendő szépségével, és ellenállhatatlan varázsával magyarázza?

- Nemsokára elkészülünk, s magunkkal vihetjük ezt a csodát Spanyolországba - mormolta magában.

Előadás után átment öltözőjébe, és így szólt:

- Nagyon jó volt!

De mielőtt búcsút vett volna tőle, megkockáztatta azt a kérdést, hogy mondja meg neki, miért - a tizenegyezer kölni szűzre -, miért ejtette ki oly affektáltan ezt a szót: Excelencia?

Később az alkirály érdeklődött Pericholénál, nem volna-e ellenére, ha néhány meghitt barátját meghívná az éjféli vacsorákra, tapogatózott, vajon óhajtana-e találkozni az érsekkel. Camila el volt ragadtatva. Az érsek el volt ragadtatva. Első találkozásuk után mindjárt egy akkora smaragdköszöntőt küldött a színésznőnek, mint egy kártyalap.

Limában volt valami, ami sok rőf ibolyaszín selyembe volt burkolva, ebből egy nagy vízkóros fej s két kövérkés, gyöngyszín kéz kandikált ki: ez volt az érsek. A húsgöngyölegek közül, amelyek körülvették, két fekete szem pillantott elő, mely nyugtalanságról, nyájasságról és elmésségről beszélt. Ebbe a szalonnába egy különös, vágyakozó lélek volt bebörtönözve, de mert sohase tagadott meg magától egy fáciánt, egy libát, s naponta fölvonultatta római borainak körmenetét, ennenmagának zord tömlőcőre lett. Szerette székesegyházát, szerette kötelmeit, rendkívül ájtatos volt. Néhanapján bánatosan szemlélgette potrohát. De az önvád gyötrelme kevésbé mély lévén, mint a koplalás gyötrelme, egyszerre rajtakapta magát, amint azon a titkos izenetváltáson elmélkedett, melyet egy bizonyos rostélyos küld egy bizonyos salátának, mely majd követni fogja a rostélyost. Hogy vezekeljen ezért, egyéb tekintetben példás életet élt.

Elolvasta az egész ókori irodalmat, s mindent elfelejtett belőle, csak a kellem és kiábrándultság általános ízére emlékezett. Járatos volt az egyházatyákban és zsinatokban, s mindent elfelejtett róluk, csak arra a tétova benyomásra emlékezett, hogy olyan nézeteltérések lebegtek felettük, amelyek Peruban egyáltalában nem alkalmazhatók. Elolvasta Itália és Frankhon ledér mesterműveit, s ezeket minden évben elővette. Amikor a vesekő gyötörte (melyet szerencsésen kihajtott belőle a cluxambuquai Santa María forrás vize), mit se talált épületesebbnek, mint Brantôme és az isteni Aretino adomáit.

Tudta, hogy Perunak majdnem minden papja kötni való gazember. Minden finom epikureus nevelését latba kellett vetnie, nehogy belenyúljon a darázsfészekbe. Állandóan ismételtetnie kellett magában kedvenc meggyőződését: hogy az igazságtalanság és boldogtalanság állandó a világon, hogy a haladás elmélete merő káprázat, hogy a szegények, akik sohasem ösmerték a boldogságot, érzéketlenek a sors csapásai iránt. Mint minden gazdag ember, sohase tudta elhítenni magával, hogy a szegények (tessék megnézni a lakásukat, tessék megnézni a ruházataikat!) valóban szenvednek. Mint minden művelt ember, abban a hiszemben élt, hogy csak az tudja valóban, mennyire boldogtalanok a szegények, aki széles körű olvasottsággal rendelkezik. Egy alkalommal, amikor tudomására jutott, milyen üzemek folynak egyházmegyéjében, majdnem belenyúlt a darázsfészekbe. Értesült tudniillik, hogy a papok két font húst zsarolnak ki a hívektől egy meglehetősen jó bűnbocsánatért, s öt font húst egy igazán foganatos bűnbocsánatért. Reszketett a fölháborodástól. Ráíravolt titkárjára, megparancsolta, hogy hozza föl a pennát meg a ténzt, jelezve, hogy nyomban tollba fog mondani egy dörgedelmes pásztorlevelet a papjainak. De hát nem volt ténta az írókészetben, nem volt ténta a másik szobában sem, nem volt ténta az egész palotában. Az, hogy háztartásában ilyen állapotok uralkodnak, annyira felizgatta a derék férfiút, hogy ezekben a különböző dühökbe belebetegedett, s később aztán tartózkodott mindenféle fölháborodástól.

Az érseknek a vacsorán való részvétele oly sikerrel járt, hogy Don Andrés új nevekre is kezdett gondolni. Mindinkább rá volt utalva Pío bácsira, de megvárta, míg Camila maga kéri, hogy hívja meg őt is. És Pío bácsi bizonyos idő után magával hozta az óceánjáró Alvarado kapitányt is. A társaság rendszerint már pár órája együtt ült, mikor Camila eljöhett előadás után a színházból. Egy órakor szokott érkezni, sugározva, ékszeresen s nagyon fáradtan. A négy férfi úgy fogadta őt, mint holmi nagy királynőt. Vagy egy óráig ő vezette a társalgást, de aztán lassanként Don Andrés vállára hajolt, úgy követte a csevegést, tekintetével, mely egyik dévaj arcról a másikra röppent. Egész éjszaka beszélgettek, titokban erősítve szívüket, mely állandóan Spanyolországba vágyakozott, elhítelve magukkal, hogy az ilyen symposion a nemes spanyol szellem ízlése szerint való. Beszélgettek kísértetekről, léleklátókról, a földről, minekelőtte az ember feltűnt volna rajta, annak a lehetőségéről, hogy a planéták összeütköznek egymással, arról, hogy látni-e a lelket, amint galamb alakjában tovaszáll a halál pillanatában, s tünődtek azon, vajon mikor Krisztus másodszer Jeruzsálembe jön, Peru majd sokára kap-e hírt felőle. Beszélgettek, míg a nap föl nem kelt, háborúkról, királyokról, poétákról és tudósokról s különös országokról. Ebbe a társalgásba ki-ki beleöntötte bölcs és szomorú adomakincsét és az emberi nem fölött érzett meddő bánatát. Az aranyfény áradata áttört az Andokon, beözönlött a nagy ablakon, ráhullt a gyümölcshalmokra, az asztal pecsétes brokátjára, Perichole édes-komoly homlokára, aki pártfogója ruhaujjára dőlve aludt. Akkor hosszú szünet következett, senki sem akart először indulni, a tekintetek mind azon a különös, szép madáron tétováztak, aki közöttük élt. De Pío bácsi tekintete, ez a gyors tekintet a fekete szeméből, mely tele volt gyöngédséggel és aggodalommal, egész éjszaka rajta nyugodott, életének nagy titkán és értelmén.

Pío bácsi azonban állandóan figyelte Camilát. Ő ennek a világnak lakóit két csoportra osztotta, azokra, akik szerettek, és azokra, akik nem szerettek. Nyilvánvalólag valami borzalmas arisztokráciához tartoznak azok, akik nem tudnak szeretni (vagy helyesebben, akik nem tudnak szenvedni attól, hogy szeretnek). Ezeket nem is lehet élőnek nevezni, s bizonyára holtuk után sem fognak életre támadni. Ezek afféle szalmabábok, akik megtöltik a világot badar vihogásukkal, könnyükkel, locsogásukkal, majd szétfoszlanak - még mindig szeretetreméltóan és üresen - a levegőben. E megkülönböztetéskor ő a maga alkotta meghatározással élt a szerelemről, mely senki máséhoz nem hasonlítható, s magában foglalta bogaras életének minden keserűségét és gögjét. Pío bácsi a szerelmet egy bizonyos kegyetlen nyavalyának tekintette, melyen a választottaknak át kell esniük késő ifjúságukban, aztán kigázolnak belőle, sápadtan és megtörve, de éretten arra, hogy valóban éljenek. Megannyi olyan tévedés van (azt hitte), melyet lehetetlen elkövetniök azoknak, akik föllábadtak ebből a nyavalyából. Sajnos, sokszor botlás várakozik még reájuk, de (amint számos példából kitűnik) legalább sohase vetik össze a hímező-hámozó nyájaskodást az igazi étellel, később sohase tekintik az emberi lényt gépies tárgynak, akár herceg az illető, akár szolga. Pío bácsi szüntelenül figyelte Pericholét, mert azt érezte, hogy ő még nem ment át ezen a próbán. Miután Perichole az alkirály udvarába került, Pío bácsi a rákövetkező hónapokban visszatartotta a lélegzetét, és várt. Évekig visszatartotta lélegzetét. Camila három gyermeket szült az alkirálynak, de ugyanaz maradt. Pío bácsi tudta, hogy mihelyt Perichole valóban megérti az élet mélységét, a játékában is igazi nagyságra tesz szert. Akadtak a színdarabokban részletek, melyeket majd megért, egyszerűen, könnyen s titkos ihlettel, mert szívének új és gazdag tudásával együtt zengenek, de ezeket mindinkább felületesen, majdnem kuszán játszotta meg. Pío bácsi egyszerre észrevette, hogy Perichole ráunt Don Andrésre, s megint folytatja titkos szerelmi kalandjait a város színészeivel, matadorjaival és kalmárjaival.

Egyre jobban idegesítette a játék, majd egy új élősdű féreg hullt lelkébe. Mindenáron úrinő akart lenni. Lassanként arra kezdett sóvárogni, hogy tiszteljék, s a játékot pusztá időtöltésnek

tekintette. Szerzett magának egy duenát, pár lakájt, és a templomba az előkelő misékre járt. Elment az egyetemre díjkiosztási napokon, s a nemes szívű, jótékony adományozók között foglalt helyet. Még írni-olvasni is megtanult egy kevésbé. Ha valaki csak halványan is célzott bohém voltára, azt dühösen visszautasította. Az alkirályt agyongyötörte, mert folyton engedményekért zaklatta, s fokról fokra bitorolta a kiváltságokat. Az új gyarlóság kiszorította helyéből a régit, s most tüntetően erényeskedett. Új rokonokat talált magának, s szerzett pár unokaöccsöt is. Gyermekait okmányok híján is törvényesítette. Társaságban játszotta a finom érzésű, lankatag bűnbánó Magdolnát, mint holmi főrangú hölgy, s vezeklő körmenetek alkalmával gyertyával a kezében amaz úrinők mellett lépkedett, kiknek semmi megbánnivalójuk se volt, legföljebb az, hogy néha kijöttek sodrúkból, és suttyomban belepillantottak Descartes-ba. Perichole bűne az volt, hogy föllépett a színpadon, noha mindenki tudta, hogy szentek is akadtak, akik színészkedtek, így például Szent Gelasius, Szent Genesisus, Antiochiai Szent Margit és Szent Pelágia.

Nem messze Santa María de Cluxambuquától, volt a hegyekben egy előkelő gyógyfürdő. Don Andrés utazgatott Frankhonban, és az az ötlete támadt, hogy afféle kis talmi Vichyt építtet magának. Volt itt egy pagoda, pár szalon, egy színház, egy kis aréna a bikaviadaloknak és pár francia kert. Camilának soha semmi baja sem volt, de azért a közelben villát építtetett magának, és délelőtt tizenegykor szűrölte az undok vizet. Montemayor márkiné ragyogó képet fest erről az operett-paradicsomról és uralkodó istenségéről, aki rátarti érzékenységét végig-sétáltatta a kagylós fővénnel hintett sugárutakon, és fogadta mindazok hódolatát, kik átallották megsérteni az alkirályt. Doña María azt mondta az uralkodóról, hogy méltóságos, fáradt, és egész éjszaka oly összegekben kártyázik, melyeken egy új Escoriált lehetne építtetni. De emellett megrajzolta az alkirály fiának, Camila kis Don Jaiméjének portréját is. Don Jaime hatéves korában afféle kis angolkóros vakarcs volt, aki - úgy látszik - nemcsak anyja homlokát és szemét örökölte, hanem apja rángatózásra való hajlamát is. Baját egy állat néma komorságával viselte, s mint egy állat, halálosan szégyenkezett, mikor nyilvános helyen rájött. Oly szép volt, hogy az emberek jelenlétében elfojtották a szájalom közönségesebb megnyilatkozásait, s arcának a szenvedéstől való hosszú-hosszú töprengés bizonyos türelmes és döbbenetes méltóságot adott.

Édesanyja gránátszín bársonyba öltöztette, és a kisfiú, ha bírta, pár méternyi távolságra követte őt, komolyan kiszabadítva magát ama hölgyek köréből, akik beszédbe akartak elegyedni vele. Camila sohase haragudott Don Jaimére, sohase mutatta, mit érez iránta. Ha a nap leáldozott, akkor őket kettőjüket a mesterséges teraszokon lehetett látni, ott sétálgattak lefölről, Camila azon tűnődött, mikor jön már a boldogság, melyet ő mindig a társadalmi érvényesüléssel azonosított, Don Jaime pedig csak a napfényt nézte, s idegesen találgatta, közeledik-e egy felhő. Olyanok voltak ők ketten, mintha egy messze országból vagy egy ódon balladából tévedtek volna ide, s még nem tanulták meg az új ország nyelvét, még nem találtak barátokat.

Camila harminc körül járt, amikor búcsút mondott a színpadnak, s öt esztendőbe telt, míg megteremtette társadalmi pozícióját. Lassanként elhízott, bár feje évről évre szebb lett. Örömet lelte abban, hogy cifrán öltözködjék, s a szalonok fényesre kefélt padlóí ékszereinek, bodrainak, tollainak valóságos tornyát tükrözték. Arcát, kezét kékes rizspor fedte, viszont skarláttal és narancssárgával pingált magának idegesen vonagló száját. Előkelő hölgyek társaságában véralkatának csaknem tébolyodott kitörése rendre váltakozott holmi természetellenesen édeskés udvariassággal. Fölfelé jutásának legelső fokain már értésére adta Pío bácsinak, hogy tilos vele nyilvánosan mutatkoznia, de végül az is idegesítette, ha titokban látogatta meg. Perichole szertartásosan és fölényesen vezette a társalgást. Tekintete sohase találkozott az övével, s keresve kereste az ürügyet, hogy összezőrdüljön vele. Pío bácsi

havonta egyszer mégis kimerészkedett, hogy próbára tegye Perichole türelmét, s mikor nem sikerült bejutni hozzá, fölballagott a lépcsőn, s egy óráig időzött a gyermekek körében.

Egy napon a hegyek közti villájába érkezett, s a komornával beizentette, hogy beszélni szeretne vele. Azt a választ kapta, hogy majd a francia kertekben várja, valamivel napszállta előtt. Ő Limából vajmi furcsa érzelmi ok miatt jött ide. Mint minden magányos ember, a barátságot bizonyos legendás varázskörrel vette körül: azt képzelte, hogy azok az emberek, akik nevetgélve mennek az utcán, s ölelkeznek, minekelőtte elválnak, azok, akik mosolyogva ebédelnek együtt - önök ezt alig hiszik el nekem -, de ő tényleg azt képzelte, hogy ezek az emberek roppant örülnek az ilyenféle fraternizálásnak. Így tehát egyszerre elfogta őt az izgatottság, hogy viszontlátja Pericholét, hogy Perichole Pío bácsinak fogja nevezni, és egy pillanatra felelevenül majd hosszú vándorlásuk megannyi meghitt és bohó mozzanata.

A francia kertek a város déli részén terültek el. Mögöttük a magasabb Andok emelkedtek, és előttük egy könyöklő volt, a mély völgy és a hegycsúcsok felett, melyek hullámzatosan lejtettek el a Csendes-óceán felé. Az az óra volt ez, mikor a denevérek alant röpülnek, s a kisebb állatok mivel se törődve viháncolnak lábunk alatt. Néhány magányos sétáló tévelygett a kertekben, álmatagon nézve a színes égboltot, mely lassanként elfakult; rákönyökölt a karfára, s felfigyelt a völgybe, megállapítva, melyik faluban ugat egy kutya. Az az óra volt ez, mikor az apa visszatér a mezőkről, eljátszadozik az udvarban a kutyával, mely ráugrik, összeszorítja a kutya száját, s a hátára kapja. A fiatal lányok fölpillantanak az első csillagra, valamit kívánnak magukban, a fiúk pedig egyre türelmetlenebbül várják a vacsorát. A legszorgalmasabb anya is tétlen kézzel áll egy pillanattig, s rámosolyog az ő kedves zsarnok családjára.

Pío bácsi egy faragott márványpad előtt állott, s figyelte, hogy közeledik feléje Camila.

- Elkéstem - mondta Camila. - Bocsásson meg. Mit óhajt velem közölni?

- Camila - kezdte Pío bácsi.

- Az én nevem Doña Micaela.

- Nem akartam megsérteni, Doña Micaela, de húsz éven át megengedte, hogy Camilának hívjam, és így azt hittem...

- Vagy úgy, ahogy parancsolod. Ahogy parancsolod.

- Camila, ígérd meg nekem, hogy meghallgatsz. Ígérd meg, hogy nem rohansz el az első mondatomnál.

Camila egyszerre váratlan szenvedéllyel tört ki:

- Pío bácsi, ide figyelj. Hát megőrültél, azt hiszed, hogy visszamegyek a színpadra? Borzadok, ha csak rá gondolok is! Érts meg. A színház! Ó, a színház! Minden áldott nap sértésekkel fizettek ki azon a mocskos helyen! Érts meg, hiába vesztegeted az idődet.

Pío bácsi szelíden válaszolt:

- Én nem akarnám, hogy visszajöjj a színpadra, ha tudnám, hogy boldog vagy az új barátaiddal.

- Mi, talán nem tetszenek neked az új barátaim? - mondta Camila gyorsan. - Kit adsz nekem helyettük?

- Camila, én csak arra emlékszem...

- Nem akarom, hogy bírálgass. Nincs szükségem tanácsra. Mindjárt hűvös lesz, vissza kell mennem, haza. Hát igen, ne törődj velem. Hát csak verj ki a fejedből.

- Kedves Camila, ne haragudj. Engedd, hogy beszéljek. Csak tíz percig hagyj beszélni.

Pío bácsi nem értette, mért fakad sírva Camila. Nem tudta, mit mondjon. Vaktában beszélt:

- Sohase nézel be a színházba, s az emberek ezt észreveszik. A nézők is elmaradoznak. Verses drámát csak kétszer játszanak hetente, a többi estéken mindig az új, prózában írt bohózatok mennek. Mindegyik buta, gyerekes, trágár. Senki se tud spanyolul beszélni. Senki se tud már helyesen mozogni sem. Úrnapiján Belsazar lakomáját adták, amelyben oly isteni voltál. Most csapnivaló volt az egész.

Szünet következett. A felhők szép menete, mint valami elbitangolt juhnyáj, lassan szállingózott a tenger felől, elszéledt a völgyben, a hegyek között. Camila egyszerre megérintette Pío bácsi térdét, s arca olyan volt, mint húsz esztendővel ezelőtt.

- Bocsáss meg nekem, Pío bácsi, hogy ilyen gonosz voltam. Jaime ma délután rosszul lett. Nem tudunk segíteni rajta. Ott fekszik, s olyan fehér és olyan... riadt. Másra kell hát gondolnunk. Pío bácsi, nem is lenne jó, ha visszamennék a színpadra. A közönség a prózában írt bohózatokhoz tódul. Elég bolondok voltunk, hogy annyit vesződünk, és föl akartuk támasztani a régi, verses drámát. Az emberek olvassák el könyvben a régi drámákat, ha éppen akarják. Nem érdemes küzdeni a tömeggel.

- Csodálatos Camila, én nem voltam hozzád igazságos, mikor a színpadon voltál. Valami örült büszkeség volt bennem. Fukarkodtam a dicsérettel, amikor megérdemelted. Bocsáss meg nekem. Te mindig nagyon nagy művésznő voltál. Ha majd látod, hogy nem boldogulsz ezek között, Madridba is elmehetsz. Ott nagy sikered lenne. Még fiatal vagy és szép. Később lesz elég időd, hogy Doña Micaelának neveztesd magad. Nemsokára majd megöregszünk. Nemsokára majd meghalunk.

- Nem, én sohasem fogom meglátni Spanyolországot. Az egész világ egyforma, akár Madrid, akár Lima.

- Ó, ha elmehetnénk valami szigetre, ahol az emberek önmagadért akarnának megismerni. És szeretni.

- Ötvenéves vagy, és még mindig ilyen szigetekről ábrándozol, Pío bácsi.

Pío bácsi lehajtotta fejét, és halkán ezt mormolta:

- Persze hogy szeretlek, Camila, aminthogy mindig szeretnem kell téged, jobban, mintsem elmondhatom. Az, hogy ismertelek, elég egész életemre. Most előkelő úrinő vagy. És gazdag. Nincs mód többé, hogy segítségedre legyek. De mindig készen vagyok rá.

- Milyen komikus vagy - szólt Camila mosolyogva. - Úgy beszélsz, mint egy kisdiák. Úgy látszik, nem tanulsz, hiába öregszel, Pío bácsi. Nincs a világon olyan szerelem és olyan sziget. Csak a színházban vannak ilyesmik.

Pío bácsi pironkodva nézett, de meggyőzetlenül.

Camila végül fölkel, s szomorúan mondta:

- Mit is beszélünk? Hűvösödik. Be kell mennem. Tégy le róla. Nincs kedvem a színpadhoz.

Itt szünetet tartott:

- És máshoz?... Jaj, nem értem az egészet. Véletlen az egész. Lesz velem, ami lesz. Ne is próbálj megérteni, ne gondolj rám, Pío bácsi. Hát bocsáss meg nekem. Hát igen, próbálj megbocsátani.

Még egy pillanatig állt; mélyen érzett szavakat keresett, hogy elmondja neki. Az első felhő elérte a lépcsőzetes teret. Sötét volt. Az utolsó kószálók elhagyták a kerteket. Camila Don Jaimére gondolt és Don Andrésra és Pío bácsira. Nem találta ezeket a szavakat. Egyszerre lehajolt, megcsókolta Pio bácsi ujjait, és gyorsan elment. Pío bácsi azonban sokáig üldögélt a gomolygó fellegek között, reszketve a boldogságtól, és igyekezett behatolni a dolgok értelmébe.

Egyszerre egész Lima beszélte. Doña Micaela Villegas, az az úrinő, aki azelőtt Camila Perichole néven szerepelt, feketehimlőt kapott. Több száz embernek volt még feketehimlője a városban, de az általános érdeklődés és káröröm a színésznőre központosult. Garázda remény rohant végig a városon, hogy szépsége, melynek folytán megvethette azt az osztályt, melyből származott, megsemmisült. Hírek szivárogtak ki a betegszobából, hogy Camila nevetségesen megcsúnyult, s az irigység kelyhe túlcsurant. Camila, mihelyt tehetett, elszállította magát a városból a hegyek közé, a villájába, meghagyta, adják el takaros kis kastélyát, ékszereit visszaküldötte az adományozóknak, s eladatta szép ruháit. Az alkirály, az érsek s ama pár udvaronc, aki legőszintébb bámulója volt, még mindig ostromolta ajtaját levelekkel, ajándékokkal. A levelekre nem is hederített, az ajándékokat pedig magyarázat nélkül küldette vissza. Csak ápolónője meg cselédlányai láthatták őt betegsége kezdete óta. Don Andrés, aki számos kísérletet tett a közeledésre, feleletül nagy pénzszeget kapott tőle, s egy levelet, amely tele volt irtózatos keserűséggel és göggel.

Mint minden szép nő, aki szépségének állandó tömjénezése közepette nő fel, ő is önteltség nélkül hitte, hogyha valaki szereti őt, akkor feltétlenül szépsége miatt szereti. Ennélfogva most azt hitte, hogyha bármi figyelmet tanúsítanak iránta, az okvetlen csak leereszkedő szájalomból fakad, melyet gyöngéden fűszerez az azon való káröröm, hogy ilyen borzasztóan összeomlott. Az a föltevés, hogy többé nem kell keresnie semmiféle odaadást, miután szépsége tönkrement, abból a tényből támadt, hogy ő sohase hitt a szeretetben, csak a szerelemben, a szenvedélyben. Ez a szerelem pedig, noha nagylelkűségre s figyelmességre is képes, noha ábrándképeket teremt és pompás költeményeket is, az önérdék legdurvább megnyilatkozása marad. Mindaddig, míg nem ment át hosszú szolgaságon, az önmaga gyűlöletén, a kicsúfoláson, a nagy kétségeken, nem foglalhat helyet a nemes érzések között. Sokan, kik egy életet töltöttek el ezzel, annyit se tudnak mesélni róla, mint a gyermek, aki tegnap vesztett el egy kutyát. Amikor Camila barátai tovább buzgólkodtak, hogy visszaerőszkolják a társaságba, egyre jobban feldühödött, és sértő dolgokat üzengetett a városba. Egy időben arról beszéltek, hogy kolostorba vonult. De az új hírek, melyek szerint az egész csak dühroham volt, s ő kétségbeesetten él egy kis tanyán, ellentmondtak a réginek. A körülötte levőknek rettenetes volt látni kétségbeesését. Szentül hitte, hogy életének vége, az ő életének s a gyermekei életének is. Hisztérikus döllyfében többet adott vissza, mint amennyije volt, s a szegénység közeledte hozzájárult a jövő magányosságához és sötétségéhez. Semmi mást nem tehetett, mint hogy szigorú egyedüllétben morzsolja le napjait egy pusztuló tanya közepén. Órákig rágódott azon, mennyire ujjonganak ellenségei, s hallani lehetett, amint szobájában dühösen ordítanak.

Pío bácsi azonban nem adta át magát a csüggedésnek. Foglalatostkodott a gyermekek körül, elintézte ezt-azt a gazdaságban, tapintatosan pénzt kölcsönzött Camilának, és ezen az örvön aztán beengedték a házba, sőt az elfátyolozott úrnő elé is odakerült. De Camila, aki kevélységében ekkor is meg volt győződve, hogy Pío bácsi szánja őt, éles nyelvvel támadt rá, furcsa

öröme telt abban, hogy halálra gúnyolja. Pio bácsi annál jobban szerette Pericholét, mert nálánál jobban tudta, milyen állomásokon kell átzarándokolnia a megalázott léleknek, míg végre fölépül. Egy napon azonban olyan dolog történt Pio bácsival, hogy tovább nem lehetett tanúja Camila gyógyulásának. Véletlenül belökött egy nyitott ajtót.

Camila azt hitte, hogy ezt az ajtót bezárta. Vagy egy órával azelőtt bolond, titkos remény szállta meg, az az ötlete támadt, hogy krétából meg krémből pépet csinál és bekeni vele az arcát. Ő, aki gyakran kiröhögte az udvar pingált nagymamáit, pár pillanatig azon tűnődött, vajon tanult-e a színpadon olyasmit, ami most segítségére lehet. Abban a hiszemben, hogy az ajtót bezárta, dobogó szívvel, gyors kézzel arcára maszatozta a festékréteget, a furcsa sápadtságot, a tükörbe pillantott, látta, hogy kísérlete mit sem ér, és akkor szemébe tűnt Pio bácsi, aki ámulatlan állt az ajtóban. Kiabálva ugrott föl a székről, s arcát tenyerébe temette.

- Takarodj. Takarodj, és többé be ne tedd ide a lábad - sikoltotta. - Nem akarlak többé látni soha!

Szégyenében szitkozódva, ádázkodva kergette ki, követte a folyosón, s a lépcsőn utánahajigált mindenfélét. Ispánjának meghagyta, hogy Pio bácsit többé ne engedje a tanyára. De ő még egy hétig próbált vele találkozni. Aztán visszament Limába, úgy töltötte idejét, ahogy tudta, s közben úgy epekedett érte, mint ahogy egy tizennyolc éves síheder epekedik. Végül kieszelt egy tervet, és visszatért a hegyekbe, hogy keresztülvigye.

Egy reggel virradat előtt kelt föl, s lefeküdt a földre, Camila ablaka alá. A sötétben utánozta a sírást, amennyire tudta, egy fiatal lány sírását. Ezt egy teljes negyedóraig csinálta. Nem erősebben, csak addig a fokig, melyet az olasz zenészek a piano utasítással szoktak jelezni, de a sírást gyakran abba-abbahagyta, s bizakodott abban, hogy ha Camila alszik, akkor az állandó, egyhangú jajveszékelés behatol lelkébe. A levegő hűs volt és kellemes. Az első halovány zafirsáv fölrémlt a hegyormok mögött, és keleten a hajnalcsillag mind gyöngédebb tűzzel lüktetett. Mélységes csönd borult a gazdasági épületekre, csak néha-néha sóhajtott egyet a fű, amikor megzizzent egy tétova szellőre. Egyszerre lámpát gyújtottak Camila szobájában, s egy pillanat múlva kihajtották az ablaktáblát, és egy fátyolba burkolt nő hajolt ki.

- Ki van itt? - kérdezte a szép hang.

Pio bácsi hallgatott.

Camila újra kérdezte türelmetlen, éles hangon.

- Ki van itt? Ki sír itt?

- Nagysága, Doña Micaela, tessék lejönni hozzám.

- Kicsoda vagy, és mit akarsz?

- Béresleány vagyok. Én vagyok az Estrella. Tessék lejönni hozzám, és segíteni rajtam. Ne tessék a szolgát hívni. Kérem, nagysága, tessék lejönni hozzám.

Camila egy pillanatig hallgatott, aztán gyorsan ezt mondta:

- Na jó - és behúzta az ablaktáblát.

Hirtelen megjelent a ház sarkánál. Vastag köpenyt viselt, amely a harmatot söpörte.

Kis távolságra tőle megállott, és így szólt:

- Jöjj ide, ahol én állok. Kicsoda vagy?

Pio bácsi fölkelt.

- Camila, én vagyok: Pío bácsi. Bocsáss meg nekem, beszélnem kell veled.
- Szűzanyám, hát mikor szabadulok meg ettől a rettenetes alaktól? Érts meg: senkit sem akarok látni. Senkivel a világon nem akarok beszélni. Az életemnek vége. Vége.
- Camila, hosszú együttlétünkre kérlek, csak egy dolgot engedj meg nekem. Elmegyek innen, s többé sohase foglak zavarni.
- Semmit sem engedek meg, semmit. Hordd el magad.
- Ígérem, hogy soha többé nem foglak zavarni, ha ez egyszer meghallgatsz.

Camila a ház másik oldalára szaladt az ajtó felé, s Pío bácsinak szintén szaladnia kellett mellette, ha azt akarta, hogy meghallja, amit mond neki.

Camila megállt.

- Hát mi az, egykettő. Hideg van. Nem érzem jól magam. Vissza kell mennem a szobámba.
- Camila, add nekem egy évre Don Jaimét, elviszem magammal Limába. Majd megtanítom. Spanyolra tanítom. Itt a béresek között él. Semmit se tanul.
- Dehogyan?
- Camila, mi lesz belőle? Jó feje van, tanulnia kell.
- A kisfiam beteg. Gyöngé. A te házad olyan, mint egy disznóól. Jobb neki itt vidéken.
- De az utóbbi hónapokban már javult az állapota. Ígérem, kitakarítom a házamat. Majd a María del Pilar főnöknőjétől kérek egy házvezetőnőt. Itt a kisfiú egész nap az istállóban van. Megtanítom mindarra, amit tudnia kell egy nemesúrfinak, vívásra, latinra, zenére. Mindent elolvasunk majd.
- Egy anyától nem lehet elszakítani így a gyermekét. Lehetetlen. Örültség, hogy ilyesmire gondolsz. Ne törődj velem és a dolgaimmal. Én már nem is élek. Majd csak megleszek valahogy én is, a gyermekeim is. Hagyj már békében. Nem akarok többé embert látni.

Most Pío bácsi azt érezte, hogy keményebb eszközhöz kell folyamodnia.

- Akkor fizesd vissza a pénzt, amelyet kölcsönadtam neked - mondotta.

Camila csak állt zavartan. Magában ezt mondta: „Milyen borzasztó elviselni az életet. Mikor halok már meg?”

Egy pillanat múlva felelt neki rekedt hangon:

- Nagyon kevés pénzem van. Majd visszafizetek annyit, amennyit bírok. Mindjárt megkapod. Van egypár ékszerem. Aztán többé sohase lássuk egymást.

Szégnyellte szegénységét. Pár lépést tett, aztán visszafordult, s így szólt:

- Most látom, milyen szívtelen ember vagy. De úgy dukál, hogy visszafizessem azt, amivel tartozom.
- Nem, Camila, ezt csak azért mondtam, hogy kierőszakoljam azt, amit kértem. Nem fogadok el pénzt tőled. Csak add ide Don Jaimét egy évre. Szeretni fogom, gondját viselem. Hát bántottalak én téged? Olyan rossz tanítód voltam valamikor, réges-régen?
- Kegyetlenség, hogy folytonosan hálát követelsz, hálát, hálát, hálát. Én hálás voltam igenis, de most, hogy nem vagyok többé a régi nő, nincs miért hálásnak lennem.

Csönd volt. Camila tekintete a csillagon pihent, mely pompájával mintegy utat mutatott az egész égboltozatnak. Nagy bánat nyomta szívét, az a bánat, hogy a világnak már nincsen értelme. Aztán ezt mondta:

- Ha Jaime veled akar menni, nem bánom. Reggel majd beszélek veled. Ha veled akar menni, majd elküldöm a kocsmába, dél felé. Jó éjszakát, Isten áldjon.

- Isten áldjon.

Camila visszament a házba. Másnap a komoly kisfiú megjelent a kocsmában. Szép ruhája már rongyos volt, pecsétetes, s egy vékony batyucskában egy váltás fehérneműt hozott magával. Édesanyja egy aranyat adott neki zsebpénzül, s egy kis követ, mely villódzott a sötétben, hogy azt nézegesse majd, ha éjszaka nem tud aludni. Együtt szálltak parasztszekérre, de Pío bácsi észrevette, hogy a zötyögés nem tesz jót a kisfiúnak. Hát a vállára vette. Amint közeledtek a Szent Lajos király hídjához, Jaime igyekezett elpalástolni szégyenét, mert tudta, hogy mindjárt olyasmi következik, ami elválasztja őt a többi emberektől. Különösen az bántotta, hogy Pío bácsi éppen most érte utol egyik barátját, egy hajóskapitányt. És pont amikor a hídra léptek, Pío bácsi egy öregasszonnyal elegyedett szóba, aki egy fiatal leánykával ballagott át.

Pío bácsi azt mondotta, hogy majd ha átmennek a hídon, leülnek kicsit, kipihenik magukat, de hát úgy történt, hogy erre már nem is volt szükség.

ÖTÖDIK RÉSZ

Talán isteni rendelés

Új köhíd épült a régi helyébe, de az eseményt nem felejtették el. A híd szólásmondásokban is szerepelt:

- Jöjjön el hozzám kedden - szól a limai ember -, hacsak a híd le nem szakad.

- Unokaöcsém a Szent Lajos hídjánál lakik - szól a másik, s erre az egész társaság elmosolyodik, mert ez azt jelenti: fölötte lebeg a Damoklész kardja.

Számos költemény szól a szerencsétlenségről, klasszikus költemények, melyek megtalálhatók minden perui antológiában, de igazi irodalmi emléke Juníper atya könyve.

Száz meg száz módja van annak, hogy álmélkodjunk a véletlen. Juníper atya nyilván sohasem folyamodik ehhez a módszerhez, ha nem barátja neki a San Martín egyetem egyik tanára. Ennek a tudósnek felesége egy reggel megszökött egy Spanyolországba induló hajón valami katonával, s az ő gondjaira hagyta két csecsemő leánykáját. A tanár tele volt azzal a keserőséggel, amelyet Juníper atya nem ösmert, s öröme telt abban a hitben, hogy a világon minden a lehető legrosszabbul van elrendezve. A Ferenc-rendi barát fülébe oly gondolatokat és adomákat suttogott, amelyek meghazudtolták a Gondviselés eszméjét. A szerzetes szemében csüggedt, majdnem kétségbeesett pillantás villant meg, aztán a tanár nyugodtan magyarázgatta, hogy az efféle történeteknek a hívő is hitelt adhat.

- Nápolynak és Szicíliának volt egy királynője - mesélte a tudós. - Hát ez egyszer csak észrevette, hogy derekán csúnya kelevény támad. Nagy riadalmában ráparancsolt alattvalóira, mondjanak érte imát, s azt is meghagyta, hogy Szicíliában és Nápolyban minden köntösre varrjanak fogadalmi keresztet. A királynőt igen-igen szívelte a népe, imádkozott is érte, a keresztet is fölvarrogatta a köntösökre, de hát hiába volt minden. Most a királynő ott nyugszik a pompás monrealei kolostorban, s szíve fölött pár hüvelyknyivel e szók olvashatók: Én nem félem a gonoszt!

Míg ezeket a vallásgyalázó históriákat hallgatta, Juníper atya látta, hogy itt az idő, s igazolni kell, táblázatokkal kell igazolni a világnak ama meggyőződését, mely oly tisztán és hevesen buzgott benne. Amikor döghalál látogatta meg kedves faluját, Puertót, és nagyon sok parasztot elragadott, titokban elkészítette tizenöt járványban elhalt és tizenöt életben maradt paraszt jellemére vonatkozó kimutatását, afféle erkölcsi mérleget in specie aeternitatis. Minden egyes lelket osztályozott jósból, vallásosságból, valamint családjára való fontosságból is, az egytől tízig terjedő érdemjegyekkel. Itt van nagyralátó okmányának egyik töredéke:

	Jóság	Hit- buzgalom	Hasz- nosság
Alfonso G.	4	4	10
Nina	2	5	10
Manuel B.	10	10	10
Alfonso Y.	-8	-10	10
Vera N.	0	10	10

A dolog nehezebben ment, mint sejtette. Végül kiderült, hogy ebben a kűszködő, határ menti társadalomban gazdaságilag minden ember nélkülözhetetlen, és így a harmadik oszlop - a

hasznosságé - teljesen haszontalanná vált. A vizsgálódó barát mínuszjellel is kénytelen volt élni, mikor Alfonso V. jellemét vizsgálta, aki nemcsak rossz volt, mint Vera N., hanem hirdette is a rosszaságot, és nemcsak maga került a templomot, hanem másokat is rávett erre. Vera N. tényleg rossz volt, de példásan istenfélő, s fő támasza egy zsúfolt kunyhónak. Ezekből a lehangoló adatokból Juníper atya megszerkesztette minden egyes paraszt lajstromát. Összeadta az áldozatok érdemjegyeit, s miután egybevetette az életben maradtak érdemjegyeivel, kiderült, hogy az elhunytak ötször inkább megérdemelték volna, hogy életben maradjanak. Majdnem úgy látta, hogy a döghalál Puerto falunak csak igazán jóra való lakossága ellen irányult. Juníper atya ezen a délutánon a Csendes-óceán partján sétálgatott. Adatait összetépte, és a hullámokba szórta. Aztán egy óráig szemlélgette a nagy gyöngyházzsín fellegeket, amelyek örökké ott lógnak a tenger szemhatárán, s ettől a természeti szépségtől olyan csüggedtség szállta meg, amelyet nem mert értelmével elemezni. A hit meg a tények közötti ellentét nagyobb, mint az emberek általában hiszik.

De a San Martín egyetem tanára más (nem ilyen istentelen) történetet is mesélt, amely valószínűleg útmutatást adott Juníper atyának, hogy Szent Lajos király hídjának leszakadása után miképpen járjon el...

A tanár egy napon a limai székesegyházban sétálgatott, s megállapodott, hogy elolvassa egy asszony sírfeliratát. Azt olvasta - s közben alsó ajkát egyre jobban lebiggyesztette -, hogy ez az asszony húsz esztendőn át családja mindene, öröme, barátainak vigasztalása volt, hogy mindazok, akik találkoztak vele, úgy távoztak tőle, hogy bámulták jóságát, szépségét, s hogy az asszony most itt fekszik, várván az Úr visszatértét. Azon a napon, amikor a San Martín egyetem tanára elolvasta ezeket a szavakat, sok bosszúsága volt, s most levette tekintetét a kőlapról, és kifakadt dühében:

- Micsoda szégyen, gyalázat, micsoda arcátlanság! Mindenki tudja, hogy a világon csak vágyainknak élünk. Miért akarják hát beadni az utódoknak az önzetlenség maszlagát? Miért akarják fenntartani a hitet, hogy vannak nem önző emberek is?

Ezt mondta, s nyomban elhatározta, hogy kimutatja, mennyire összejátszanak azok, akik ilyen feliratokat faragtatnak. Ez az asszony csak tizenkét évvel ezelőtt halt meg. A tanár fölkutatta cselédeit, gyermekeit, barátait. És akárhová ment, az asszony jámbor tulajdonságai túléltek őt, mint valami illat, s bárhol is emlegették, fájdalmas mosoly jelent meg az ajkakon, tiltakozás, hogy szavakkal nem is lehet leírni, milyen kedves volt. Gondtalan, fiatal unokái, akik sohasem látták őt, szinte fölháborodtak arra a gondolatra, hogy akadhat valaki, aki olyan jóságos, amilyen ő volt. A tanár ámulatlan állott. Csak végül mormogta:

- Azért mégis igaz, amit mondtam. Ez az asszony kivétel volt, lehet, hogy kivétel volt.

Amikor Juníper atya összeállította könyvét ezekről az emberekről, úgy látszik, nagyon félt attól, hogy ha elhagy egy-egy apró-cseprő részletet, akkor esetleg egy fontos nyom is elsikkad. Minél tovább dolgozott, annál inkább érezte, hogy nagy, homályos kinyilatkoztatások között botorkál.

Lépten-nyomon tévútra vitték a részletek, melyekről azt hitte, hogy vajmi jelentősek lehetnek, csak meg kell találni a nyitjukat. Ennélfogva tücsköt-bogarat összefirkált abban a hitben, hogy ha ő (vagy egy élesebb elme) újra elolvassa majd a könyvét, huszadszor, a számtalan tény egyszerre mozogni kezd, elrendeződik, s föltárja titkát. Montemayor márkiné szakácsától azt hallotta, hogy a márkiné majdnem kizárólag rizsen, halon meg egy kevéske gyümölcsön élt, és Juníper atya ezt jegyezte fel abban a reményben, hogy ebből egy napon majd bizonyos lelki tulajdonságra lehet következtetni. Don Rubio azt mondotta, hogy a márkiné meghívás nélkül jelent meg estélyein, s ezüstkanalakat lopkodott. A város szélén lakó bába kijelentette, hogy

Doña María egyszer fölkereste, s oly erkölcstelen kérdésekkel ostromolta, hogy végül is ajtót kellett neki mutatnia, mint holmi koldusasszonynak. A város könyvkereskedői azt vallották, hogy a márkiné Lima három legműveltebb embere közé tartozott. Jóságigazgatójának felesége szerint szórakozott volt, de csupa-csupa jóság. Az életrajzírás művészete sokkal nehezebb, mint az emberek általában hiszik.

Juníper atya rájött arra, hogy legkevesebbet azoktól lehet megtudni, akik a vizsgálandó emberekhez legközelebb állanak. A María del Pilar fejedelemasszonya hosszan mesélt neki Pepitáról, de nem közölte, milyen reményeket fűzött a leányhoz. Pericholét nehéz volt megközelítenie, de aztán hirtelen megkedvelte a Ferenc-rendi barátot. Az, ahogy Perichole jellemezte Pío bácsit, kereken ellentmondott azoknak a kevésbé hízelgő véleményeknek, melyeket máshonnan szerzett. Perichole csak nagyon keveset s vonakodva vallott kisfiáról. Hirtelen véget is vetett a beszélgetésnek. Alvarado kapitány elmondotta, amit tudott Estebanról és Pío bácsiról. Azok, akik legtöbbet tudnak erről, inkább hallgatnak.

Meg fogom önöket kímélni Juníper atya általánosításaitól. Ezeknek se szeri, se száma. Azt vélte, hogy ugyanabban a katasztrófában a rossz ember elvette Istentől méltó büntetését, a jóra való embert viszont Isten magához hívta a mennyek országába. Azt vélte, a dölyfösöket s gazdagokat megalázta az Isten, hogy szemléltető példát szolgáltatson a világnak, viszont azt is vélte, hogy az alázatosakat Isten megdicsőítette, megjutalmazta, a város lelki okulására. De Juníper atya nem volt megelégedve következtetéseivel. Azt is lehetségesnek tartotta, hogy Montemayor márkiné nem volt zsugori szörny, s Pío bácsi nem volt kicsapongó élvhajász.

Miután könyve elkészült, néhány bíró kezébe került, és ezek tüstént megállapították, hogy eretnek könyv. Elrendelték, hogy könyvét a főtéren kell elégetni, szerzőjével egyetemben. Juníper atya készségesen elősmerte, hogy az ördög hatalmába esett, aki az ő révén akarta Perut gonosz bűbájossággal megrontani. Utolsó éjszakáján cellájában üldögélt, s tulajdon életében kereste azt az isteni céltudatosságot, melyet nem tudott felfedezni ebben a másik öt életben. Nem lázadozott. Kész örömezt áldozatul hozta életét, hogy az Egyház szeplőtlenül maradjon, de mégis vágyakozott egy hang után valahonnan, amely tanúságot tenne amellest, hogy szándéka szerint tulajdonképpen ő is a hitet kívánta szolgálni. Azt hitte, hogy a világon senki se hisz neki. De másnap reggel a verőfényes tömegben számosan akadtak, akik hittek benne, mert nagyon szerették őt.

Puerto falvából egy kis küldöttség jött, Nina is ott volt (Jóság 2, Hitbuzgalom 5, Hasznosság 10) és mások is, akik megnyúlt, döbönt arccal álldogáltak, míg a kis szerzetest átadták a lobogó lángoknak. Szívében azonban még akkor is, még akkor is makacs hit ágaskodott, hogy Szent Ferenc bizonyára nem ítélte volna őt el teljesen, s minthogy nagyobb névhez nem mert folyamodni, hiszen tudta magáról, hogy ilyen dolgokban mennyire gyarló, kétszer szólította Szent Ferencet, aztán egy lángra hajolt, és meghalt.

A gyászistentisztelet napja derűs volt és meleg. A limaiak - borzalomtól kitágult fekete szemükkel - özönlöttek az utcákon át a székesegyházba, s ott álltak, bámulva a fekete bársony és ezüst valóságos dombjait. Az érsek pompás, majdnem fából való miseruháiba zárva izzadt trónusán, s időnként a műértő fülével élvezte Vittoria nagyszerű ellenpontjait. A kar újra betanulta ezeket az oldalakat, melyeket Tomás Luis akkor szerzett barátnőjének és pártfogójának, Ausztria császárnőjének, amikor búcsút vett a zenétől, és minden bánat, minden édesség, mindaz a spanyol realizmus, mely átszüremkedett az olasz stíluson, áradt-apadt a mantillák tengere fölött. Don Andrés tollbóbitáival, színes egyenruhájában térdepelt, betegen és zavarosan. Tudta, hogy a tömeg lopva rá-rátekint, azt várta tőle, hogy az apát alakítsa, aki elvesztette egyetlen fiát. Nézegette, eljött-e Perichole. Eddig még sohase kellett ilyen sokáig ellennie

anélkül, hogy rágyújthatott volna. Alvarado kapitány egy pillanatra betörtetett a verőfényes térről. A fekete hajak és csipkék mezőin át látta a gyertyák sokaságát s a tömjén csíkjait.

- Milyen hamis, milyen valóságos - mondotta, és utat tört magának kifelé.

Lement a tengerhez, hajója szélére ült, s letekintett a tiszta vízbe. Így szólt:

- Boldogok azok, akik megfulladtak, Esteban.

Az oltár rácsa mögött a fejedelemasszony ült, novíciái között. Előző éjszaka egy bálványt lökött ki szívéből, s arca a megpróbáltatástól sápadt volt, de azért kemény. Belátta, hogy egyáltalán nem fontos az, vajon előrehaladt-e a munkája vagy sem, elegendő az, ha munkálkodik. Ő az az ápolónő, aki a soha meg nem gyógyuló betegeket gondozza, ő az a pap, aki szakadatlanul miséz az oltár előtt, melyhez nem járulnak hívek. Nincsen Pepita, aki teljesítse majd a munkáját, az ő munkája elkallódik kartársnői nemtörődömségében, közönyében. Úgy látszott, az Égnek elég az, hogy Peruban egy kis ideig virágozott, s elhervadt egy önzetlen szeretet. Homlokát tenyerébe hajtotta, hallgatta, amint a szoprán énekes magasra emeli hangját, és hosszú, lágy ívet ír le a Kyrie alatt.

- Az én szeretetemnek is ilyenféleképpen kellett volna lennie, Pepita. Az én egész életemnek is ilyennek kellett volna lennie. Nagyon is reménykedtem - tette hozzá töredelemmel, s ekkor lelke fölröppent egy ima szárnyán.

Camila elindult a tanyáról a gyászistentiszteletre. Szíve tele volt rémülettel és ámulattal. Új jeladás érkezett az égből, ezúttal már harmadszor izentek neki onnan. Feketehimlője, Jaime betegsége s most a híd lezuhanása - jaj, ezek nem voltak véletlenek. Úgy szégyenkezett, mintha betűket írtak volna homlokára. Az alkirályi palota egyik rendeletében tudatta, hogy az alkirály két leányát egy spanyolországi zárdába küldette iskoláztatni. Ez jó volt. Most egészen egyedül maradt. Gépiesen összeszedette pár holmiját, s elindult a város felé, a gyászistentiszteletre.

De egyszerre eszébe jutott az ő Pío bácsija meg az ő kisfia körül tolongó tömeg, a hatalmas egyházi szertartásra gondolt, melybe mint valami szakadékba belezuhan az, akit szerettünk, a dies irae zivatarára, amelyben az egyén elvész a millió és millió halott között, az arcok elhomályosulnak, s a vonások megfakulnak. Amikor valamivel túl volt a feleúton, betévedt Szent Lajos király vályogtemplomába, letérdepelt egy pillér mellé, hogy megpihenjen. Kutatott emlékezetében, kereste ennek a két embernek az arcát. Várt-várt, hogy megthatódják.

- Semmit sem érzek - suttozta magában. - Nincs szívem. Én csak afféle szerencsétlen, értelmetlen nő vagyok, igen, igen. Ez sem adatott meg nekem. Szívem sincsen. Hát abba hagyom, semmire se gondolok. Csak egy kicsit pihenek itten.

Alighogy várt, újra elfogta az a mondhatatlan fájdalom, az a fájdalom, hogy sohasem tudott őszintén beszélni Pío bácsival, és nem mondhatta el neki, mennyire szerette, és hogy egy percre sem tudta megkönnyebbíteni kisfia szenvedését. Vadul fölugrott.

- Én mindenkit megcsalok - kiáltotta. - Szeretnek engem és én megcsalom őket.

Visszatért a tanyára, ottan egy álló esztendeig viselte kétségbeesése gyötrelmét. Egy napon véletlenül meghallotta, hogy a csodálatos fejedelemasszony szintén elvesztette ugyanabban a szerencsétlenségben két szerettét. Camila kezéből kihullott a varrás: hát ő biztosan tudja majd, ő majd megmagyarázza neki.

- De nem, mit felelne ő nekem? Még el se hinné, hogy ilyenfajta asszony, mint én, szeretni is tudott, s el is vesztetett valakit.

Camila elhatározta, hogy Limába megy, s távolról jól szemügyre veszi a fejedelemasszonyt.

- Ha az arcáról azt látom, hogy nem vet meg, akkor megszólítom - mondotta.

Camila a zárda temploma körül leleselkedett, és alázatosan megszerette az egyszerű, öreg arcot, noha az kissé megfélemlítette. Végül elment hozzá.

- Anyám - mondta -, én... én...

- Úgy tetszik, ismerem önt, leányom.

- Én voltam a színésznő, én voltam Perichole.

- Ó, igen. Ó, már rég szerettem volna megismerni, de azt hallottam, senkit sem akar látni. Tudom, ön is elvesztette kedveseit, mikor leszakadt az a híd, a Szent...

Camila felkelt s megtántorult.

Jaj, ismét az a szilaj fájdalom, nem bírja elérni a holtak kezét. Ajka elfehérült. Feje gyöngéden érintette a fejedelemasszony térdét:

- Anyám, mit tegyek? Olyan egyedül vagyok. Senkim a világon. Szeretem őket. Mit tegyek?

A fejedelemasszony figyelmesen nézte.

- Leányom, itt meleg van. Menjünk le a kertbe. Ott majd kipihen magát.

Intett egy novíciának, hogy hozzon egy pohár vizet. Gépiesen beszélt tovább Camilához:

- Már régóta szerettem volna megismerni, señora. Már a szerencsétlenség előtt is szerettem volna megismerni. Azt hallottam, hogy az autos sacramentalesben igazán nagy és szép színésznő volt, Belsazar lakomájában.

- Ó, anyám, ne mondjon ilyent. Bűnös nő vagyok. Ne mondjon ilyent.

- Itt van, gyermekem, igyék. Ugye szép a mi kertünk? Majd eljön ide, gyakran meglátogat bennünket, és egy napon majd találkozik Juana nővérral, aki a főkertésznőnk. Minekelőtte belépett a rendbe, azt se tudta, hogy micsoda a kert, mert fönn a hegyekben dolgozott, a bányákban. Most minden kivirágzik a keze alatt. Egy év múlt el már, señora, a szerencsétlenség óta. Én két kis árva gyermekemet vesztettem el, akik itt nevelődtek a zárdában, de ön ugyebár igazi gyermekét vesztette el?

- Igen, anyám.

- És egy igazi barátját?

- Igen, anyám.

- Mondja csak...

És ekkor Camila hosszú kétségbeesése, magányos, makacs kétségbeesése, mely leánykora óta megrekedt benne, egyszerre kitört, s elpihent ebben a poros, baráti ölben, Juana nővér kútjai és rózsái között.

De van-e elegendő könyv ezen a világon, hogy magába foglalja az eseményeket, amelyek másképp alakultak volna, ha nem szakad le a híd? E tenger eseményből még csak egyet ragadok ki.

- Abuirre grófnő óhajt beszélni a fejedelemasszonnyal - mondotta egy nővér a főnöknő irodájának ajtajában.

- Jó - szólt a fejedelemasszony, s letette tollát. - Ki az?

- Most jött Spanyolországból. Nem ösmerem.

- Ja, pénzt hoz, Inez, egy kis pénzt hoz, a vakok intézetének. Egykettő, bocsássa be.

Magas, bágyadt, szép asszony lépett a szobába. Doña Clara, aki egyébként fölényes volt, most, úgy látszott, zavarba jött.

- Nem tartom föl, kedves anyám? Beszélhetnék önnel pár percig?

- Teljesen szabad vagyok, leányom. Bocsásson meg, öregszem, rossz az emlékezetem. Volt már azelőtt is szerencsém?

- Az én édesanyám Montemayor márkiné volt...

Doña Clara sejtette, hogy a fejedelemasszony nem szerette az édesanyját, s nem akarta megengedni, hogy ez az idős hölgy megszólaljon, mindaddig, míg ő maga szenvedelmesen védelmébe nem veszi Doña Mariát. Amíg önmagát vádolta, eltűnt bágyadtsága. Végül a főnöknő beszélt neki Pepitáról, Estebanról s Camila látogatásáról.

- Mi mindannyian, mindannyian vétkeztünk. Vezekelni akarunk. Szívesen magunkra vállalunk minden penitenciát, tudja meg azonban, leányom, hogy az, aki szeret - alig merem ezt kimondani -, az, aki igazán szeret, már alig-alig bűnös.

A grófné megmutatta a fejedelemasszonynak Doña María utolsó levelét. A fejedelemasszony alig merte kimondani főnhangon, mennyire csodálkozik, hogy ilyen szavak (olyan szavak, melyeket azóta az egész világ boldogan mormol utána) fakadhattak Pepita úrnőjének szívéből.

- Most tanuld meg - parancsolta magának a fejedelemasszony -, most végre tanuld meg, hogy bárhol e világon számíthatsz kegyelemre.

És a főnöknőt olyan boldogság töltötte el az új bizonyíték láttán, mint egy kisleányt, hogy az eszmék, amelyekért ő az életét áldozta, mindenütt diadalmaskodnak, s a világ kész Istent befogadni.

- Megengedi, leányom? Megmutathatom önnek a munkámat.

A nap leáldozott, de a fejedelemasszony kezében a lámpával folyosóról folyosóra kalauzolta. Doña Clara látott aggokat és fiatalokat, betegeket és vakokat, de leginkább a fáradt, okos öregasszonyt látta, aki vezette őt. A főnöknő egy fordulónál megállt, s hirtelen ezt mondotta:

- Folyton az jár az eszemben, hogy valamit lehetne tenni a siketnémák érdekében. Azt hiszem, hogy egy türelmes ember kitalálhatja... kitalálhatja nekik egy nyelvet. Ugyanis százával élnek Peruban. Nem hallott arról Spanyolországban, hogy rájöttek erre? Hát majd rá fognak jönni egyszer.

Valamivel később így szólt:

- Nézze, folyton az motoszkál a fejemben, hogy valamit lehetne tenni az örültek érdekében. Én már öreg vagyok, kérem, nem járhatok el oda, ahol ilyesmikről beszélnek, de olykor figyelemmel kísérem, s azt hiszem... Ugyebár Spanyolországban mostanában már nem bánnak velük olyan rosszul? Azt hiszem, van itt valami titok, csak mi még nem látjuk, van itt valami egészen közeli titok. Ha majd hazatér Spanyolországba, s hall valamiről, ami segítségünkre lehetne, írjon egy levelet... ha ráér.

Végül, miután Doña Clara már a konyhákat is látta, a fejedelemasszony ezt mondta:

- Most bocsásson meg, be kell mennem a súlyos betegek kórtermébe, pár szót mondok nekik, hogy gondolkozzanak róla, mikor majd nem tudnak aludni. Nem akarom megkérni, hogy

jöjjön be velem oda, nem szokta meg ezeket a hangokat és dolgokat. Aztán én csak úgy beszélek hozzájuk, mint ahogy a gyermekekhez beszélünk.

Föltekintett rá, szerény, bánatos mosollyal. Majd eltűnt egy pillanatra, s egyik apácájával tért vissza, akinek szintén köze volt a híd leszakadásához, azzal az apácával, aki annak előtte színésznő volt.

- A kedvesnővér majd mindjárt elmegy - mondotta a fejedelemasszony -, mert dolga van a városban, s ha beszéltem betegeimmel, nekem is itt kell hagynom önöket, mert a liszt-kereskedő már nem vár rám tovább, és tárgyalásunk sokáig fog tartani.

Doña Clara az ajtóban állott, amikor a fejedelemasszony a betegekhez beszélt, lámpáját a padlóra, maga mellé téve. María fejedelemasszony háttal egy oszlophoz dőlt. Betegei sorban feküdtek ottan, a mennyezetre bámulva, s próbálták visszafojtani lélegzetüket.

Ezen az estén azokról beszélt, akik künn a sötétben tévelyegnek (és Esteban magányára gondolt s Pepita magányára gondolt), azokról, akik senkihez sem fordulhatnak, azokról, akiknek az élet talán fölöttébb terhes volt, minden értelem nélkül való. És azok, akik itt feküdtek ágyukban, azt érezték, hogy olyan falak között vannak, melyeket a fejedelemasszony számukra építtetett, itt fény van és meleg van, künn pedig sötétség, melyet nem akartak elfogadni még akkor sem, ha ezzel megszabadulnak a fájdalomtól és a haláltól. De míg beszélt, más gondolatok bukkantak föl lelke mélyén.

„Már mostan is - gondolta - alig emlékszik valaki kívülem Estebanra és Pepitára. Camila csak az ő Pío bácsijára emlékszik, meg kisfiára. Az az asszony az édesanyjára emlékszik. De nemsokára mi is meghalunk, minket is csak egy kis ideig szeretnek még, aztán elfelejtenek. De a szeretetnek ez teljesen elegendő. A szeretet minden megnyilvánulása visszahull a szeretetre, amelyből fakadt. Annak, aki szeret, nincsen szüksége arra, hogy emlékezzenek rá. Van az elevenek országa meg a holtak országa, s a híd a szeretet; csak az marad meg, az az élet egyetlen értelme.”